ספר

שמואל בקוראי שמו

ספר

שמואל בקוראי שמו

תולדות חייו של הגאון הצדיק

רבי **שמואל וינטרויב** זצ"ל

ראש ישיבת "בית יוסף" דנובהרדוק פינסק

ואב"ד קרלין

והם פרקי חיים

של קריאה בשם ה'

של הרבצת תורה והעמדת תלמידים

מתוך מסירות נפש

בני־ברק

שנת **תשנ"א** לפ"ק

©

הכתובת בעניני הספר:
וינטרויב טל. 786615 / 03-795721 בני-ברק
טל. 02-867042 ירושלים
ת.ד. 1511 ב"ב

נדפס על ניר שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

התוכן

עם הספר . . . . . ז

פתיחה . . . . . ט

פרק ראשון **דולה** — בצלו של הסבא מנובהרדוק זצ"ל . . . יא

פרק שני **משקה** — הרבצת תורה ברוסיה בשע' השמד. יט

פרק שלישי **הרבצת תורה בערי פולין** . . . . . לה

פרק רביעי **פינסק וקרלין** . . . . . מה

פרק חמישי **במוט ממלכות** — וילנא־וילקומיר . . . . . סה

פרק ששי **תחנתו האחרונה** — ארץ ישראל . . . . . עה

ונלוה אליו קבוצת מאמרים

א. עובדות והליכות של רבו הסבא מנבהרדוק ורשימות קצרות מכתב ידו. . . . . צג

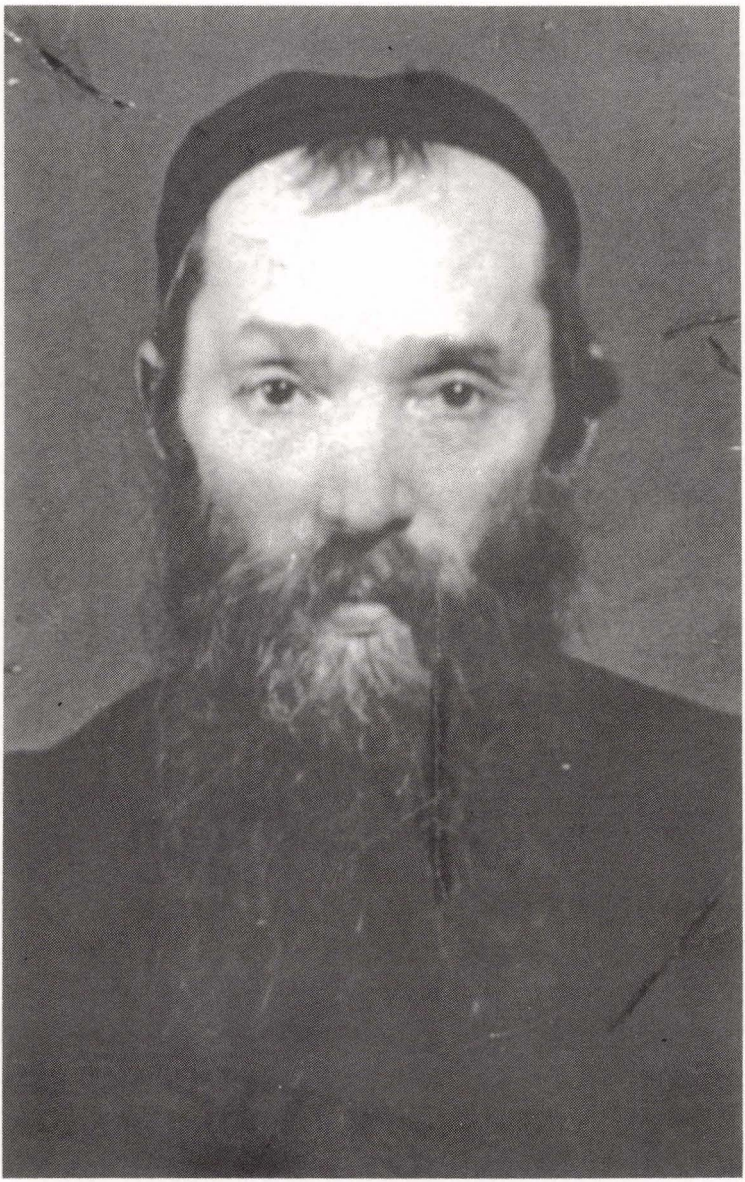
ב. מאמר "היד החזקה" שאמר על רבו ה"סבא" ז"ל. . . . קד

ג. דין שמים. . . . . קטו

ד. דרך צדיקים. . . . . קיח

ה. עבודת התיקון. . . . . קכא

ו. קבלות שקבל על עצמו בשנות בחרותו. . . . . קכה

רבי שמואל וינטרויב זצ״ל
תרנ״ג — תש״ב

עם הספר

לְמַעַן יֵדְעוּ דּוֹר אַחֲרוֹן
בָּנִים יִוָּלֵדוּ יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם.
(תהלים ע״ח, ו׳)

ידועה החשיבות ומפורסמת התועלת בזכרון הליכותיהם וכשרון מעשיהם של גדולי ישראל מדורות עברו ובהצבת דמות דיוקנם לנגד עינינו, משום כך נהגו להעלות על ספר את תולדות חייהם וגדלות מעשיהם של חכמי התורה אנשי השם, אשר חיו ופעלו בקרב עם סגולה, והשאירו את זכרם לברכה, לשם, לתפארת ולתהלה.

לזאת, דור לדור יביע אומר מאשר ראו ומאשר קלטה אזנם מקדושת תורתם ומגודל יראתם, מתרומת מידותיהם, מעוז רוחם וממסירות נפשם לקיום התורה ולהרבצתה, מהם נקח לעבוד את השם בהעמידנו לנגדנו את דמותו של האדם השלם, שהתורה זיככה אותו ורוממתו, ונשאף ללכת בדרכיו ולצעוד בנתיבתו.

על כך אמרו רז״ל (מדרש תהלים לז) עה״פ ״לדוד, אל תתחר במרעים״, זהו שאמר הכתוב (משלי כג) ״אַל יקנא לבך בחטאים״. ובמה יתקנא ביראת ה׳ כל היום, אמר הקב״ה, קנא לי שאילולי הקנאה אין העולם מתקיים... שאלמלא הקנאה שקינא אברהם להקב״ה, לא היה קונה שמים וארץ. ואימתי קינא כשאמר אברהם למלכי צדק כיצד יצאתם מן התיבה, אמר לו בצדקה שהיינו עושים, מיד ״ויטע אשל״, ע״ש.

והנה כבר עברה תקופה של כחמשים שנה מאז נסתלק לבית עולמו הגאון הצדיק מוה"ר שמואל וינטרויב זצ"ל, שמסר נפשו על קיום התורה והרבצתה בערי רוסיה ופולין, ופרשת חייו ומעשי תקפו וגבורתו הלא הם משקפים את עוז רוחם ותקיפותם של אותם אריות שבחבורת תלמידי הסבא מנובהרדוק זצ"ל, שעמדו ללא חת כנגד גזירת השמד ברוסיה ולא נרתעו מאימת מרתפי הבולשת ואיום הגירוש לסיביר.

תכתב זאת לדור אחרון, יכירו בנינו וידעו, כיצד לחמו במסירות נפש והקרבת כל אשר להם כדי לקרא בשם השם ולעשות לתורה שלא תשתכח מישראל. בחוזק בטחונם ובאהבת השם שיקדה בקרבם התגברו על כל המכשולים יכלו לכל הסכנות ועמדו בכל הנסיונות "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה" שכל גזירות המלכות — שגזרו על ישראל להעבירם מהתורה — לא יכלו לאהבת השם בכל לב ונפש ומאוד (מדרש).

הלל מחייב את העניים ור"א בן חרסום מחייב את העשירים (יומא לה:) פעלם של תלמידי הסבא ז"ל שעמדו בגבורה, בדורו של שמד, מחייבים אותנו כולנו לשאוב עוז ותעצומות לעמוד כנגד נסיונות החיים, המתחדשים בכל תקופה ותקופה.

★

שלמי תודה נגיש לידידנו הרב שלום מאיר וולך שליט"א על עבודתו המופלאה בכתיבת הספר. יזכהו ה' להוסיף כהנה וכהנה להרבות פעלים למען התורה והאמונה ולהתברך בכל מילי דמיטב.

פתיחה

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו
וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ...
(תהלים צ״ט, ו׳)

חז״ל אמרו (תמיד לב:) מה יעשה אדם ויחיה – ימית את עצמו. ימית את עצמיותו, יבטל את רצונותיו, יהיה כולו מסור לבוראו. ואז יחיה, חיים מלאים ומושלמים ונפלאים. כשסרקו את בשרו של ר׳ עקיבא במסרקות של ברזל והוא קרא קריאת שמע באהבה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה זו תורה וזו שכרה, אמר להם ״חלקם בחיים״ (ברכות סא:) – זהו הרגע הגדול של חייו, המאושר והמושלם. מלאכי השרת לא הבינו רז זה, שהקב״ה העיד בו ור׳ עקיבא חי אותו.

״לא רחוקה היא״. איננו צריכים להרחיק לדורו של שמד, דורם של ר׳ עקיבא וחבריו, עת ר׳ חנינא בן תרדיון הקהיל קהלות ברבים וס״ת בזרועו, ונשרף וס״ת עמו (ע״ז יח.) ור״י בן בבא סיכן נפשו על סמיכת חכמים וננעצו שלש מאות חניתות בגופו, בדור שלפנינו ראינו, אבותינו סיפרו לנו, על התנועה המופלאה והכבירה של מסירות נפש לתורה, בעיתות מצוק ומצור, בשעת הגזירה ותחת חרב אויב. תנועת חניכי נובהרדוק שפעלו ללא חת לאורו של עמוד האש הסבא מנובהרדוק זצ״ל. עמלו לבטל את רצון עצמם ולעשות רצון קונם, ללמוד וללמד בחירוף נפש. ״לחייו כערוגות הבושם. אם עושה אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה – ביטול רצונותיו

– וכבושם זה שהכל מתבשמים בו – הפצת תורה – תלמודו מתקיים" (עירובין נד.).

דוגמא מופלאה לאותה מסירות נפש, הפקרת הכל, למען כבוד שמים ורצון הבורא ית', כחייל במערכה – כמו שאמרו במדרש על אברהם אבינו, "קוניון (חייל) הוא" (ב"ר מב) – הנופל שבע, וקם. נאסר – וממשיך בפעלו, נאסר שוב במרתפי הבולשת הסובייטית – וממשיך. נחלה ברגליו – וממשיך לכתתן בערים להפיץ את דבר ה'. נחלה בשיתוק בפניו – וממשיך לשאת את דברו. אוסרים עליו לנהל את הישיבה – והוא מורידה למחתרת, ומקים סניפים נוספים. לא ניתן לקיימה בעיר זו – הוא מעבירה לעיר אחרת. אי אפשר עוד לקיימה בארץ זו – הוא עובר עם תלמידיו לארץ אחרת –

כזה היה הגאון הצדיק רבי שמואל וינטרויב זצ"ל, ראש ישיבת "בית יוסף" שראשיתה בברדיטשוב אשר ברוסיה הסובייטית, וסופה בקארלין דפינסק שבפולין. לא היה זה סופה – אמנם שם הגיעה לשיא תפארתה ושגשוגה, אבל סופה היה בוילקומיר שבליטא. תחילה, ליטא העצמאית. לאחר מכן תחת שלטון סובייטי צורר ומעיק. לבסוף, הכיבוש הנאצי, ומות הקדושים. בחמלת ה' ניצל ראש הישיבה והגיע לארץ הקודש – ושוב קם, ושוב פעל, וכבר עמד בראשות שני כוללים והתמנה כראש ישיבה, וביקש להקים ישיבה, וסניפים – ולפתע חלה ונפטר, וטרם מלאו לו חמשים!

תכתב זאת לדור אחרון. אם זכינו ומתאפשר לנו ללמוד מתוך שלוה והרחבת הדעת, הרי זה משום שאין הקב"ה בא על האדם אלא לפי כחו (שמ"ר לד), כשם שהיוצר הזה אינו מקיש על כלי וקנקן רעוע, שלא ישבר (תנחומא וירא, כ). הם הם שזכו, והתנסו, ועמדו בנסיון. כשנקרא את קורות חייתם ומלחמתם, לא רק מן ה"הקשה" והנסיונות נתפעל, אלא מן "הכלי השלם" שנבחר לכך. מן האדם השלם שעליו העיד הכתוב: "ה' – צדיק יבחן" (תהלים יא, ה).

פרק ראשון
דולה
בצלו של הסבא מנובהרדוק

הגה"צ רבי שמואל וינטרויב זצ"ל נולד בשנת תרנ"ג בעיר פרוסקרוב שבאוקראינה לאביו הר"ר משה יעקב שיק שהיה ראש השו"ב וש"ץ – דור שמיני בן אחר בן להחזן מזסלב זצ"ל, מתלמידיו של הבעש"ט זצ"ל. מילדותו ניכרו בו כשרונות נעלים, ובהגיעו למצוות ידע בע"פ את החלק הראשון משו"ע יורה דעה.

אותה עת התקיימה בפרוסקרוב ישיבה מייסודם של תלמידי נובהרדוק, שנשלחו על ידי רבם הסבא מנובהרדוק זצ"ל להפיץ תורה בערי רוסיה. מהם שמע הנער על הסבא ושיטתו, מסירות גוף ונפש להשי"ת ולתורתו בלהט וביקוד אש, אש המלהטת את כל הפניות וצורפת בכור המבחן את כל המדות, ואז גמלה בו ההחלטה להתחמם לאורה של אש זו. הוא היה אז נער צעיר, שזה לא מכבר נכנס לעול מצוות. והוא ידע, שהוריו לא ירשו לו לנסוע למרחקים, לבדו, למקום בו אין כל בטחון שיהיה לו היכן לישון ולחם לאכול – זה היה המצב בישיבת נובהרדוק באותם ימים, כפי שהיה זה המצב כעבור שנים בישיבותיו של רבי שמואל וינטרויב עצמו. אבל רצונו הנחוש, אותו רצון ברזל שלימים לא עצרו בעדו מרתפי כלא ומשמרות גבול, רעב ומחלות ומלחמות, רצונו לחיי תורה ושלימות הדריכו לנטוש את פרוסקרוב בלי להפרד מהוריו, בלי ידיעתם.

לבדו, אך נרתיק התפלין בידו, ומיד במוצאי יום הכיפורים שם את פניו לנובהרדוק. בחוה"מ סוכות הגיע אחריו אביו לנובהרדוק לראות את שלום בנו ומה ייעשה בו, ראה ונחה דעתו...

גולה למקום תורה

נובהרדוק היתה כור היתוך לאישיות. כשם ששיננו והתעמקו בה בסוגיות הגמרא במסכת אחר מסכת, כן התעמקו בהכרת נבכי הנפש וזיכוכה. כל חודש עסקו בסוגיא אחרת. חודש אחד בשירוש הכבוד, במשנהו בהשרשת ההסתפקות במועט, חודש עסקו בהתבודדות וחודש אחר בהטבה עם הזולת. מספר שעות ביום הוקדשו ללימוד מוסר בהתלהבות, לליבון מחשבות והליכות בחברותות . "הבורסה" הנובהרדוקאית הנודעת – ולשיחותיו המרגשות והמרטיטות של הסבא שדבריו הלמו כמקבות ופתחו את הלבבות. קשה לנו לתאר את האש שלהטה באותו "כור היתוך". לימים סיפר רבי שמואל שפעם, כאשר הישיבה געשה בשעות הלימוד, השקיף עליהם הסבא ואמר לרבי שמואל, תלמידו האהוב: "...אני שיערתי לעצמי, שהישיבה תגיע לדרגה זו בעוד חמש עשרה שנה"!

כשנתיים נצרף הנער באש הנובהרדוקאית, ובד בבד התעלה בתורה. אבל ההתעלות היתה עצמית בעיקרה, שכן בנובהרדוק לא היה ראש ישיבה המתוה דרך בלימוד והישיבה התנהלה על ידי הבחורים המבוגרים והאברכים. משום כך ביקש לעמוד על נתיבות הלימוד בישיבות אחרות, ועבר ללמוד בטעלז, על אף גילו הצעיר, כבן חמש עשרה שנה היה, התערב במהלך שיעוריו של הגאון רבי אליעזר גורדון, ראש הישיבה, שאל כענין והשיב כהלכה, וזכה לקרבתו וחיבתו של ראש הישיבה. אמנם, ידוע שבטעלז לא הירשו לבחורים בשנתם הראשונה בישיבה להשתתף בשיעורי ראש הישיבה, אבל נראה שהגבלה זו לא חלה על העילוי הצעיר,

וכאשר ראש הישיבה היה שומע את קולו בשיעור, היה אומר בהערכה: אה, הפרוסקובאי כאן – "דער פראסקאווער איז דא"...

בטעלז, שלא כבנובהרדוק, היו רמי"ם בעלי דרך לימוד סלולה. מלבד ראש הישיבה כיהנו בה הגאונים רבי יוסף ליב בלאך ורבי שמעון שקופ. אבל רבי אליעזר גורדון היה גם מאישי תנועת המוסר, תלמידו של רבי ישראל סלנטר זצ"ל, והוא צירף לישיבה משגיחים מבית מדרשה של קעלם. בעוד שבנובהרדוק שמו דגש על ההתלהבות והלהט, חינכו בקעלם לאיפוק ולהדר. "העילוי מפרוסקרוב" לא חש בנוח באוירה זו, וידידו רבי יוסף שלמה כהנמן (לימים גאב"ד וראש ישיבת פוניבז') שהיה מבכירי התלמידים בישיבה יעץ לו לשוב לנובהרדוק, כור מחצבתו, כי שם מקומו. לא ארכו הימים, והשנים נפגשו שוב, והפעם – בנובהרדוק. רבי יוסף שלמה נקרא לכהן כנושא – ונותן בישיבה כדי להעלות בה את רמת הלימודים והריתחא דאורייתא. הסבא מנובהרדוק שהקפיד שכל בעלי התפקידים בישיבתו יתאימו לרוחה המיוחדת, ביקש מתלמידו רבי שמואל שיקיים "בורסה" – התוועדות מוסרית בחברותא – עם רבי יוסף שלמה וימסור לו את רשמיו. את טיבם של רשמים אלו יכולים אנו לשער מן העובדה שרבי יוסף שלמה אכן התקבל לתפקיד...

בקשת השלימות

רבי שמואל חזר לשאוב ממעיינו של הסבא, ללמוד מוסר בסערת רוח ולערוך "בורסות" נוקבות עם חבריו. לעסוק ב"בירור המדות" עד תום. נשתמרו בידנו קבלותיו מאותה תקופה, ועומדים אנו ומשתאים על הכמות והאיכות, ההיקף והעומק. ה"קבלות" דנות במגוון של נושאים, עבודת ה' ומוסר, תפלה ותורה, אמת וחשבון צדק, זריזות ואמיצות הדעת, בטחון ושמירת העינים והמחשבה. ובכולן – חדירה לעומק ובקשת שלמות, ללא רפיון וללא רמיה עצמית. לדוגמא: לא די בכך שהחליט "להיות כל היום

מסור לרצון ה', ולשקול כל מעשה באופן זה" – שלכאורה קבלה זו כוללת הכל שהרי, "איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה – בכל דרכיך דעהו" (ברכות סד.) אדם המחליט שהוא מסור לרצון ה', וכל מעשה ממעשיו נבחן בשאלה האחת האם רצון ה' הוא אם לאו, כלום נצרך הוא לקבלות נוספות? אבל הוא הוסיף ודרש מעצמו "שלא יהיה שום זמן פנוי מעבודת ה'". ועוד: "לקבוע ברגשי ההכרח הגמור למלאות מכסת העבודה, בכל גודל דקדוקיה, בתוקף הדעת". ולא זו בלבד, אלא להיות מסור לה כל כולו, ולא לפזול לאפשרות אחרת: "לחיות לאור המאמר, מעולם לא הסכמתי לדבר – והתאויתי לזולתו"! ולדעת, שאין כל אפשרות אחרת – "להיות כל היום אך שמח, כי כשיש לי האמת – יש לי כל!" ולא נגענו אלא בארבע מתוך עשרות קבלות. ועל כולן הוא קיבל על עצמו לערוך חשבון נפש בכל שלש שעות, ולתכנן את שלשת השעות הבאות, לאחר את סיבת התקלות, ולמנען – ולערוך בלילה חשבון נפש כללי על כל שעות היום, ולקרא ולשנן את הקבלות פעמיים ביום... ועם כל זאת, בד בבד – לא הרפה משקידתו בתורה. לא בהיקף (ומקבלותיו: לחזור על תלמודו לא פחות מארבע פעמים) ולא בעמקות. מלבד משאו ומתנו עם רבי יוסף שלמה כהנמן עשה לו לרב את הגאון רבי אלתר שמואלביץ זצ"ל, חתנו של הסבא ואביו של הגר"ח שמואלביץ ממיר, זצ"ל. אבל כשם שהסבא ביקש לתהות על קנקנו של רבי יוסף שלמה אם יוכל להתאים עצמו לרוחה המוסרי של הישיבה, כך לא נשא הסבא פנים גם לחתנו. כאשר ראה שחתנו ממשיך לעסוק עם תלמידיו בפלפולא דאורייתא גם לאחר שהגיע זמן לימוד המוסר – הורהו למצא לעצמו ישיבה אחרת בה אין שמים דגש כה חזק על המוסר. ואכן, רבי אלתר עבר לכהן כר"מ בישיבת סלוצק, ויחד עמו עבר לשם גם תלמידו המחונן רבי שמואל שנודע בישיבות בשם "העילוי מפרוסקרוב". בראש ישיבת סלוצק עמד הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל אבן האזל, תלמידו המובהק של הגר"ח מבריסק זצ"ל. ולאחר שהגיע לאה"ק ולירושלים עיה"ק בה כיהן הגרא"ז מלצר זצ"ל כראש ישיבת עץ חיים, החשיבו וכיבד את הגרא"ז זצ"ל כרבו.

תורה ותפלה

אך לא ארכו לו הימים בסלוצק, והוא חש "שלא במקום חיותו". שוב חסרו לו אוירת המוסר ולהט השיחות, המולת ה"בורסה" ועמל תיקון המדות. והוא חזר לבית חייו, אל הסבא וישיבתו. הסבא אף הוא קרבו, שכן מרגלא בפומיה האימרה: "יש לזרוע בכל מקום – ולקצור היכן שצומח". לאור אימרה זו יסד את עשרות סניפי נובהרדוק, ולאורה הרחיב גם את גבולות הישיבה עצמה, אבל כל זה היה עדיין בגדר זריעה. היבול העיקרי היו אותם מתי מספר, גבורי כח ואדירי נפש, גדולי תלמידי נובהרדוק זצ"ל: ר' אברהם יפה'ן, ר' יואל ברנצ'יק ור' אברהם זלמנ'ס, ור' ישראל יעקב ליובצ'אנסקי, ר' דוד בודניק ור' דוד בלייאכר, ר' יצחק ולדשיין ורבים אחרים. ביניהם תפס מקום של כבוד רבי שמואל וינטרויב, העילוי מפרוסקרוב. הוא התמנה כ"ראש חבורה", המדריך את קבוצת "תלמידיו" בלימוד ומשמיע בפניהם שיעורים כראש ישיבה, מערכות בפלפולים עמוקים (אגב, אחת מקבלותיו: "להרגיש בכל יום ענין התחדשות ונתינת התורה"). יחד עם זאת המשיך להתעלות במוסר ויראה. כצאצא להחזן מזסלב זצ"ל חונן רבי שמואל בקול ערב וחזק (כזכור, אף אביו היה ש"ץ בעירו) וכאשר הורגש בישיבה רפיון מה בלהט ובהתלהבות היה הסבא שולחו לעבור לפני התיבה וקולו הרוגש והמרטיט היה סוחף עמו את הישיבה כולה להתעוררות עצומה.

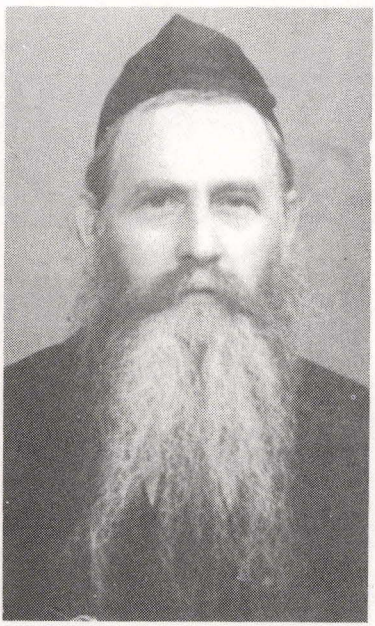
בהקשר זה, כדאי להביא מקבלותיו העוסקות בענין התפילה: לשהות קודם כל תפלה חמשה רגעים בהתבוננות – לעמול על כל התפלות שיהיו בהשתפכות הנפש – לשמוע ולהרגיש את החיוב, ואת הרצון, והבקשה, בכל מאמר מהתפלה. שלא להניח מאמר ריק מהתבוננות, ולחדד כח האמת, ולא לפגמו – ולבסוף: בכל זמן שתורגש נאוה בהגבהת הקול בעת המוסר ובעת התפלה, לכבוש אותה. והמחשבות העמוקות והרגשים החדים, להחביא בקול דממה דקה!

"גדולים מעשי חייא"

בשנת תרע"ד פרצה מלחמת העולם הראשונה. עמודי עולם התמוטטו, סדרי עולם שובשו. פרצה אנדרלמוסיה, רעב, מהומה. ישיבות לא יכלו לכלכל את תלמידיהן וההורים דרשו שבניהם יחזרו לביתם. ישיבה אחת עמדה איתנה כצור, ישיבת נובהרדוק. ולא עוד, אלא שהסבא פרסם בעתונים הודעה, בה הביע נכונות לקלוט את כל התלמידים שיבואו. לא משום שמצבה של הישיבה היה איתן, אלא משום שבטחונו של הסבא היה איתן, מפה לאוזן עברה השמועה, שהסבא מבטיח לכל בחור שיבא "חסינות" מפני גיוס לצבא (אגב, מסורת היא במשפחתו של רבי שמואל, שבימי סבם החזן מזסלב התחילו לקחת את ילדי ישראל לצבא, והוא הבטיח כי שבעה דורות מזרעו ימלטו מגזירה זו, רבי שמואל היה הדור השמיני, ואיימה עליו סכנת גיוס הוא נחלץ ממנה בהטילו בעצמו מום) ברור, שהמוני בחורים מישיבות שונות הציפו את הישיבה, ביניהם כאלו שביקשו – כהבטחת הסבא – להמלט מגיוס ומעייניהם לא היו בלימוד ובמוסר. לעת אשר כזאת הוכיח רבי שמואל את כח השפעתו הכביר, ורבים מהם הכניס תחת חסותו כשהוא משפיע עליהם ומעלה אותם על דרך נכונה ודמותו – דמות צרופה של חכמה ומוסר, תורה ויראה – שינתה אצל רבים את השקפת עולמם והם היו לחניכי נובהרדוק בכל מאודם.

בינתיים הלכה החזית והתקרבה, והישיבה עברה לעיר הומל שהפכה להיות למרכזה של רשת ישיבות נובהרדוק. באותה עת צרה וצוקה, עת מחוץ שכלה חרב ומחדרים אימה, כאשר בישיבה עצמה לא היה לעתים לחם לאכול, דאג הסבא לייסד ישיבות נוספות. בקיוב ובחרקוב, בניזני נובגורוד וברוסטוב, בצריצין ובסרטוב, בפבלוגרד ובצרניגוב. ומכל מרכז שכזה נפרשה רשת סניפים של ישיבות קטנות. על כולם פקח הסבא, ייסד והמריץ ועודד ותמך בפעילותו זו שיתף הסבא את רבי שמואל, מבחירי תלמידיו. לימים, סיפר רבי שמואל: "...ואני עד ראיה מכמה נסיעות

של כמה ימים, שהייתי תמיד משתומם על המראה – איך איש זקן ידוע חולי נעשה צעיר לימים בימי מהומות כאלו, ונוסע למחוזות רחוקים, ומכל נסיעה מוכרח ליפול למשכב, והנסיעות תדירות: עוד לא נח מנסיעה זו וקיבל מברק על נסיעה מוכרחת, והוא נוסע שלשה ימים. שאלת משפחה אין לו, שאלת החיים אין לו, הוא רק עבד נאמן מסור לקונו. נמסר ל"מעשי חייא" שלא תשתכח תורה מישראל!"

רבי אברהם יפה'ן זצ"ל

רבי אברהם זלמנס זצ"ל הי"ד

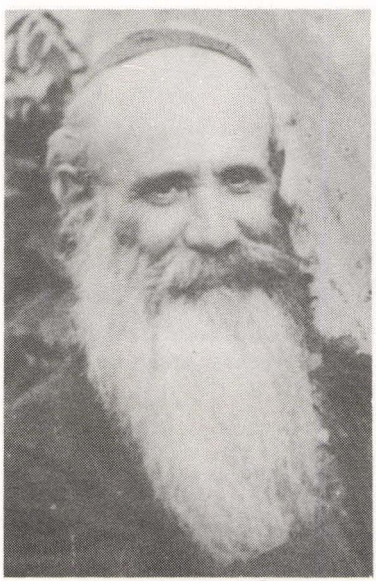
רבי דוד בליאכר זצ"ל הי"ד

רבי דוד בודניק זצ"ל הי"ד

רבי ישראל יעקב לובצנסקי זצ"ל הי"ד

רבי יואל ברנציק זצ"ל הי"ד

פרק שני

משקה

הרבצת תורה ברוסיה בשעת השמד

בראשות ישיבה

באותה תקופה, בעיצומה של המלחמה, חלו תהפוכות תכופות, צבאיות ומדיניות, שהביאו אך אסונות ופרעות. חבלי ארץ עברו מיד ליד, ברוסיה פרצה המהפכה הבולשביקית, השלטון המרכזי מוגר וצבאות פרטיים צצו. חיילים ערקו והתאגדו בכנופיות שכל מעיינן לרצוח ולבזוז. בראש ובראשונה – ביהודים. מלבד זאת הושבת המסחר ודרכי התחבורה שובשו, היוקר האמיר והפרוטה כלתה מן הכיס. אנשים רעבו ללחם. באותה עת ובאותו מצב, נוסע הסבא להקים ישיבה חדשה. הפעם בברדיטשוב. "וכשהיו שואלים אותו – סיפר רבי שמואל – מה לך פה איש זקן בערי רוסיה, ערי הקרח, בימי המהומות, שכולם נחבאים, ובעת שאין מניחים ליסע על מסילת הברזל, שזורקים מהחלונות – מה לך פה לייסד ישיבה בעיר ברדיטשוב בעת שהחצים ואבני הבליסטראות נופלים בחוצות, וחילו של פעטליורע (ראש כנופיה אכזר, שהתיר את דם היהודים ר"ל) מכינים עצמם לעשות פוגרומים בעיר, האם כעת הוא עת של בנין התורה ולייסד ישיבות – היה משיב בביטחה "קנא קנאתי", התורה הולכת ומשתכחת בעת חירום, ונותרתי אני לבדי, עלי הטילה ההשגחה העליונה את המשרה הזאת!"

ובראש אותה ישיבה שהוקמה בימי מהומות וזלעפות רעב, העמיד הסבא את תלמידו הנאמן רבי שמואל וינטרויב, שהיה עדיין בימי בחרותו, בשנת העשרים וחמש לחייו. תוך תקופה קצרה כינס רבי שמואל כשבעים מצעירי העיר והצית בהם את האש הנובהרדוקאית כשהוא משמש להם ראש ישיבה ומנהל רוחני, אב ופטרון. בני המקום העריכו והוקירו את פעלו ומסירותו והעמידו לרשות הישיבה בית מדרש גדול, ואף תמכו בה מבחינת כלכלית באותם ימים קשים.

הישיבה התפתחה ושגשגה בלהט של תורה ומוסר. אך רבי שמואל הצעיר לא שקט על שמריו, ולא הסתגר בישיבתו. בעקבות קריאתו של מורו ורבו "קנא קנאתי – ואיותר אני לבדי", יצא לדרוש בבתי כנסיות בעירו ובערים הסמוכות. הוא דרש שלא להכנע לצוק העיתים ושלא לירא ולא ליחת מפני הצוררים. היו אלו דברי תורה הצריכים חיזוק, משום שבעקבות עליית הקומוניסטים לשלטון התחילו התנכלויות ה"ייבסקציה", אותה מחלקה יהודית נודעת לשמצה שהתנכלה ורדפה עד חרמה כל פעילות יהודית לתורה ולמצוות. לא אחת פרצו קלגסי המשטר לבית הכנסת בעיצומה של דרשה ובקשו לאסרו בסיועם של אותם ייבסקים ארורים שהעידו שהוא מסית כנגד השלטונות עוקרי הדת.

קהילות ברבים

השפעת דרשותיו היתה מופלאה, היו אלו דברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללבות השומעים. ברגש ובלהט ומעל לכל בכנות ובשלמות ההכרה, תבע מהם לעמוד איתנים כצור בדורו של שמד. כאן המקום להביא מקבלותיו בעניינים אלו: "לראות שהמאמר הנדבר בפי יחייבני בחזקה ויכריח הנהגתי . בכל דיבור יהיו הלב והלשון תואמים, ולא יחלקו אחד על חברו. ולא אהיה בדיבורי מתגאה בעולם שאינו שלי... והמצפון יסכים עם הדיבור". וכשקהל השומעים ראה

לפניו דמות ענקים, איש רם מעלה שמצפונו מסכים עם דיבורו – מצפונו מדבר מתוך גרונו – שבעת דרישתו מהם להסתכן למען שמירת התורה והמצוות באותו רגע ממש הריהו מסכן את עצמו. כי בכל רגע עלולים לפלוש הקלגסים ולאסרו, ולהשליכו לבית הכלא או לארץ גזירה – כמוהו כרבי חנינא בן תרדיון וכרבי עקיבא מקדשי השם שבעת הגזירה הקהילו קהלות ברבים ללמד תורה – דרשה אשר כזאת פועלת את פעולתה בלבבות. וכך יסד שורה של ישיבות בערים סביב, בלובר ובפולנאה, ברומאנוב ובקונסטאנטין.

נשתמרו בידינו הדים מדרשה אשר כזו, דרשה יוצאת דופן גם בדרשות הימים ההם. היה זה כאשר שונאי התורה ורודפי שומריה שרפו ספרי תורה ר"ל בעיר ברדיטשוב. אורגנה הלויה המונית לגוילים הנשרפים, יהודי ברדיטשוב ליוו את שרידי הספר לבית העלמין, וכד החרס נמסר לרבי שמואל, ראש הישיבה הצעיר, שיטמנהו בבור. נטל רבי שמואל את הכד עם הגוילים הקדושים בידיו, ירד לבור וטמנו שם, ובעלותו פנה את הקהל ואמר: "מורי ורבותי! אני עולה מן הבור, בו טמנתי את ספר התורה. הרשו נא לי לומר לכם, את אשר ציותה עלי התורה לומר לכם!" רטט עבר בקהל, ורבי שמואל דיבר על הגוילים הנשרפים והאותיות הפורחות באויר, עוררם לשמור על גחלת היהדות והזהירם מלהסחף אחר אוירת פריקת העול שפשתה ברחוב היהודי. אין פלא בכך שרישומה של דרשה זו נחרט לדורות.

נפשות לתורה

אם הדרשות עוררו רושם בל ימחה בלבותיהם של יהודים פשוטים וקשי יום, הפתוחים להשפעת הרחוב ואוירתו ומנותקים מחיי תורה צרופים, על אחת כמה וכמה רבתה השפעתו של רבי שמואל בישיבתו, על עשרות הבחורים שניתקו את עצמם מעולם החולין, מים הכפירה וגלי המשטמה שסביבם, והסתגרו בדל"ת

אמותיה של הלכה ובאוצר של יראת שמים. שם היו הלבבות פתוחים לקלוט את טל התחיה המורעף עליהם, ושם הצמיח אותו טל פרי לתפארת, פרי שהניב מסירות נפש לתורה בכל מצב ובכל תנאי.

ואם הדרשות עוררו רושם בל ימחה על התקהלויות ברבים, על המוני אנשים – דרשות שנאמרו בהכללה וכוונו אל הכלל, על אחת כמה וכמה רבתה השפעתו כששוחח עם יחיד, אישית, חדר ללבבו ולכליותיו. יכול היה לשנות אורחות חייו של בחור מן הקצה אל הקצה, מכפור הכפירה ללהט האמונה. לא מעטים מחובשי ספסלי ישיבתו נמנו עליהם. עדי ראיה מספרים על אותה אשה שצעקה אחרי רבי שמואל בחוצות ברדיטשוב, הניפה מקל וקראה אחריו: "אתה גנבת את בני..."

ביקש רבי שמואל לבצר מקום של תורה וקדושה, אי מקלט בלב המים הזדונים, ולא ניתן לו. אל היכל הישיבה פרצו מתנכליה הייבסקצים ונשקם בידיהם, לפרוע פרעות ולהתגולל עלילות ברשע. רבי שמואל ניגש אליהם בשלוה ובנחת, לפי אחת העדויות – כשחיוך על פניו, פנה אל אחד מראשיהם והניח יד אוהבת על כתפו, הביט לתוך עיניו ואמר לו: "אם תקדיש את עצמך לתורה הן יצא ממך כלי מפואר..." הלה נרתע, אך כעבור רגע התעשת ואמר: "אם תשכנעני בצדקת דרכך, אעבור לצדך". ליותר מכך לא נזקק רבי שמואל. הוא פרש עמו לקרן זוית ושעה ארוכה הבהיר לו מהי חובת האדם בעולמו, כיצד האדם שבוי בידי עצמו כהגה ביד המלח, ברצותו מנווט את דרכו וברצותו צולל תהומות. ברוחו הסוערת נפח בזיק העמום שבגחלת היהודית הכבויה עד שהפכה לשלהבת, ואותו בחור – יוסף גליק שמו, הגאון רבי יוסף גליק – הפך לאיש אחר. הוא קיבל עליו עול תורה והתעלה בלימוד ובמוסר, התגלו בו כשרונות מופלאים וכחות השפעה והוא הפך לאחד מעמודי הישיבה. ומופלא הדבר, כשם שרבי יוחנן שכנע את ריש לקיש לקבל עול תורה ולקחו לחתן לאחותו, אף רבי יוסף גליק נשא לימים את אחותו של רבי שמואל, ושימש לימים

כרבה של טעלעכאן (פלך פינסק) ומילא בה את מקומו של רבה הקודם, הגאון רבי נפתלי צבי יהודה ריף זצ"ל גאב"ד קמעדן בארה"ב. הגאון רבי יוסף גליק היה נואם בחסד, הן מבחינת תוכן דבריו ורעיונותיו והן בכח הדיבור וכושר השכנוע. הוא נרתם בכל להטו וכישוריו לעזרת היהדות החרדית שהתארגנה באגודת ישראל ולחמה בהשפעות הזרות והמתנכלות, והשפיע רבות בדבריו ונאומיו. גם בפולמוס שהיה בעיר בריסק בין החרדים בראשות מרן הגרי"ז זצ"ל למתחדשים, נקרא רבי יוסף ע"י מרן הגרי"ז לתרום את חלקו – והרב מבריסק זצ"ל היה מצטט תקופה ארוכה לאחר מכן מהרעיונות שהשמיע. באותה מערכת בחירות אמרו חוגי הפשרנים על הופעותיו של רבי יוסף גליק: "זייער גליק – איז אונזער אומגליק" (גליק – באידיש – פירושו אושר: האושר שלהם הוא האסון שלנו)... בנוסף לכך, היה רבי יוסף לעזר רב. להישיבה, עד שנספה עם משפחתו בימי הזעם והעברה, הי"ד.

רבי יוסף גליק

מובא בזה אחת מאמרותיו ששמע ממנו הגרא"ל בארון שליט"א
ראש ישיבת מרכז התורה במונטריאול

וכד הוינא טליא זכיתי לשמוע כמה מדרשותיו, ופעם אחת כשדרש בבית המדרש הגדול בברנוביץ, הוא ביאר את המאמר הקשה בפסחים (דף קי"ב ע"א), דאמרינן שם חמשה דברים צוה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחאי כשהיה חבוש בבית האסורים, אמר לו רבי למדני תורה, אמר איני מלמדך, אמר לו אם אין אתה מלמדני, אני אומר ליוחאי אבא ומוסרך למלכות וכו' עיי"ש. והרואה יראה שדברי המאמר תמוהים מאד, דהיאך היה אפשר להרע מצבו של רבי עקיבא ע"י זה שיוחאי אבא ימסור אותו למלכות הלא הוא היה כבר חבוש בבית האסורים ונמסר למלכות ועוד קשה מאר להבין, האם זהו דרך התורה שתלמיד יאיים על רבו שילמדו תורה ואם לאו ימסור אותו למלכות? ועיין היטב במהרש"א שם.

ועל זה תירץ הרה"ג הנ"ל, והמתיק תירוצו במשל, לאחד שחטא כל ימיו, ולעת זקנותו כשהרגיש ששנותיו מועטות, ובקרוב יהיה מוכרח ליתן דין וחשבון על כל מעשיו, התחיל לפחד מאוד מיום הדין ומיום התוכחה, והחליט לילך אצל חכם לבקש עצתו מה לעשות, ושיראה לו הדרך הכי קצרה והנכונה לתשובה, וכשבא אצל החכם ופרט בפניו כל חטאיו, השיב לו החכם שעוונותיו הם כ"כ קשים שאפילו מיתה לא ימרק אותם, והעצה היחידה היא שיתחתן לאשה רעה ואז מובטח לו שכל עוונותיו יתמרקו מאליו, דהא אשה רעה הוא מר ממות, מה עשה, הלך ומצא אשה שכל אחד ואחד העיר עליה שהיא האשה שעליה אמר שלמה המלך אשה רעה מר ממות, ובעת חתונתו הוא שמח מאוד שהוא זכה למצוא את האשה הנכונה שעל ידה יכנס לגן־עדן, ומה מאוד התאכזב שתיכף לאחר החתונה מצא אותה שהיא אשה טובה מאוד, וכששאל את פיה מה קרה הלא כל אחד מעיד עליך שאת אשה רעה, תשובתה היתה, שהיא ידעה שהסיבה שהוא התחתן אתה היה רק כדי להנצל מדינה של גיהנום, ובשום אופן לא רצתה שעל ידה יכנס לגן־עדן... ומובן שטובתה זו היתה רשעתה.

ובזה שפיר ביאר את המאמר הנ"ל, הלא ר"ע היה מצטער כל ימיו על הפסוק ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך והיה מתאווה ומשתוקק כל ימי חייו מתי יבא לידי ואקיימנו

כמבואר בברכות (דף ס"א ע"ב), וא"כ כל מגמתו והשתוקקותו של ר"ע היה למות בשמחה מיתה של קידוש השם, אבל הרומיים שהיו רשעים גמורים לא ידעו הכוונה האמיתית של ר"ע, ולוא ידעו שהוא רוצה למות בשמחה מיתה של קידוש השם, בודאי לא היו נותנים לו את האפשרות לקיים שמחה זו, ובמקום זה היו מעכבים אותו כל ימי חייו בבית האסורים כדי שימות מיתה טבעית, וזהו מה שאמר רבי שמעון בן יוחאי לר' עקיבא רבו שילמדו תורה, ואם לאו יוחאי אבא יגלה להרומיים הרשעים כוונתו האמתית ואז לא יתנו לו האפשרות למלא השתוקקותו של כל ימי חייו למות מיתה של קידוש השם, ובמקום זה יעכבו אותו הרשעים כוונתו האמיתית ואז יהי' לר"ש האפשרות לבא שמה ללמוד תורה ממנו כיון שישאר בחיים, כנ"ל.

מחנך ומתחנך

נשוב ונזכור: רבי שמואל – עדיין בחור, בשנות העשרים לחייו, וכבר ראש ישיבה גדולה, ועומד בראש רשת ישיבות קטנות, נשוא הערצתם של בני הישיבות ותושבי העיר, דורש ומלהיב לבבות, לוחם מלחמתה של תורה בישיבה פנימה וכנגד המהרסים בחוץ. ניצב הוא ללא חת בפני כל הסכנות – פרט לסכנה אחת. ממנה פוחד הוא ורועד, אוזר כל כח לעמוד על המשמר. זוהי הסכנה הנוראה להכשל בזחיחות הלב, להלכד בפח הכבוד, להיות ל"יש", ליישות בפני עצמו. ובדרך הנובהרדוקאית, הוא מציב לעצמו סייגים ומחוקק תקנות.

"תקנות הכבוד: שלא לנטות מן האמת ולהכשל בחנופה מסיבת הכבוד – שלא להתראות (להתבלט) ושלא לדבר ממידות – להודות על האמת ולומר טעיתי – לעמול שלא לשבוע רצון ושבח בני אדם – להשמר מחסרון המידות שיכול לבוא בזיכוי הרבים, ובעיקר מהשחתת מידת הכבוד!"

"תקנות הצנע לכת: להשריש ולפתח את ההשתוקקות של חיי ההצנע. א)לחשוב בזה. ב) לעשות בכל יום כמה פעולות בהצנע. ג)

להשאיר בכל יום משמיעותי ומחשבותי שמיעה אחת לעצמי, ולא לאמרה זמן רב. — לפתח את ההשתוקקות של חיי ההצנע, בכבישת הרצון בדברים המסורים ללב".

כך נשאר רבי שמואל בגדר של "מבקש", מבקר את עצמו ומסייג את עצמו, עמל להתעלות ולהזדכך ולהשתלם. אין הוא כאותו חוט ה"שמש" בציצית שבעוסקו בצרכי הכלל לסבבם בחוליות הריהו קטן והולך, מתגמד ומתכווץ. רבי שמואל, עם עוסקו בצרכי רבים, ובצרכי כל יחיד ויחיד מכלל אותם רבים הריהו הולך ומתגדל, מתעלה בגרמי מעלות השלמות.

אך בד בבד עם התעלותו העצמית, מתגלית דמותו החינוכית בכל שיעור קומתה. כל תלמיד הריהו בבחינת עולם מלא, עולם בפני עצמו. במיוחד אמורים הדברים באותם ימים טרופים בהם נימשו התלמידים מתהומות ויוון מצולה, מסביבה מנוכרת ועויינת וחשופים לפגעי רוח הזמן. רבי שמואל לא הדריך אותם לפי רגש רגעי, או בשיחת אקראי. בקבלותיו התחייב לקבוע שעה מיוחדת ביום — לא פחות משעה — לחשוב בה בענייני ושאלות החינוך. הוא דרש מעצמו "להרחיב המחשבה בהכרת בני אדם והשתלשלות מידותיהם, כדי ליתן לכל אחד דרך לפי חסרונו". לכל אחד דרך! ו"בעת תוכחת חסרון, להשמר לומר בדברים רכים, ולא בדברים קשים". ולא זו בלבד, אלא שהתוכחה הרכה אף היא אינה מכה על קדקדו של התלמיד, אינה מכוונת כלפיו. משום שהקבלה שלאחריה תובעת "לומר ולברר חסרון הדבר, ולהרחיבו, ולהפשיט את האדם מהחסרון. להראות לו את הכף זכות שאני דן אותו — אבל הדבר מגונה מאוד, ומעתה שהוא יודע גנות הדבר, יסתלק ממנו". ובכך לא די. החסרון נורא הוא, אבל התלמיד נידון לכף זכות ומי נידון לכף חובה ראש הישיבה עצמו! "... גם לתלות החסרון בי, שהחינוך שלי אשם בדבר!"...

"להלחם כל החיים"

כך ביצר רבי שמואל את ישיבותיו שבברדיטשוב וסביבותיה בחירוף ובמסירות נפש, תוך סכנה תמידית לו ולתלמידיו. כמוהו – כשאר חבריו בראשות מרכזי נובהרדוק. רבי אברהם יפה'ן בהומל, רבי ישראל יעקב ליובצ'נסקי בחרקוב, רבי דוד בלייאכר בקיוב, רבי אברהם זלמנ'ס ברוסטוב, רבי יואל ברנצ'יק בצריצין, ועוד. ועל כולם פיקח הסבא מישיבתו המרכזית שבהומל, עודד והמריץ והדריך. הכריז קבל עם את הקריאה "קנא קנאתי". כאשר הגיע מברק מישיבת רוסטוב שהשלטונות פקדו על סגירת הישיבה, השיב להם הסבא בשתי מלים: "אב הרחמים". אותה תפלה שאב הרחמים שוכן מעונים יפקוד ברחמים את החסידים והישרים והתמימים, קהלות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם. ואכן, כשהופיעה בהיכל הישיבה פלוגת חיילים וקצינה ניגש אל ראש הישיבה ואקדח שלוף בידו, ובקול רועם פקד לפרק את הישיבה, חשף ראש הישיבה את חזהו ואמר לו: "ירה". ואחריו – קמו כל בני הישיבה, פיתחו את מעיליהם, ואמרו: "ירה"! השלטונות הגבירו את רדיפותיהם. בתי כנסת הופקעו והפכו למועדונים, תלמידי הישיבות נעצרו ונכלמו ואף נידונו למות. הסבא העביר את מרכזו לקיוב אך המצב הלך והורע. כנופיות פורעים השתוללו בעיר, נערך טבח איום ביהודים, רבבות פליטים התגוללו בחרפת רעב, מגיפה נוראה הפילה אלפי חללים, אף מאות תלמידי הישיבה חלו בה, רק הסבא ועמו שלשה תלמידים נותרו בריאים, והסבא קיים במלואו את ה"ואיוותר אני לבדי". בעצמו סעד את החולים יומם ולילה, עד אשר הכריעתו המחלה וביי"ז כסלו תר"פ השיב את נשמתו ליוצרה. דבריו האחרונים שהיו כעין צוואה, עליהם חזר בהספדו תלמידו הגאון רבי דוד בודניק זצ"ל (שקם בעצמו ממיטת חליו כדי להספיד את רבו) היו: "להלחם כל החיים בעד האמת"!

ותלמידי נובהרדוק המשיכו להלחם. להלחם בחירוף נפש. באסיפת חירום שקיימו, החליטו להמשיך בדרכו וברוחו של רבם

הגדול, באחת מההתכנסויות הטילו על רבי שמואל לדווח לסניפי נובהרדוק על האסיפה והחלטותיה.

המכתב משקף את נהמת הלב: "רחוקים אנחנו איש מאחיו מרחק גדול. הנסיון יורנו, כי צמח מזה מעלות וחסרונות. החסרון, כי כל אחד צריך לחיזוק עצמו, ואין מי שיועילנו. והמעלה — כי זה הוא כח בנפש האדם, שבמקום שאין אנשים הוא משתדל להיות איש. מפני שהוא רואה שה"אנושיות" שיש לו תאבד, מפני שאין "אנשים" לחזקו. וזה עושה לו רוח חזק להעשות "איש" במלא מובן המלה. כי איך יעמוד במלחמה חזקה כזו, אם לא יחזק את עצמו?!

זהו — מצבנו. ומהו מצב התורה והיראה בכלל, אשר התורה מונחת בקרן זוית ואין מי שיתחזק בעדה ולגדור פירצה. בכל צד שאנו פונים, מוצאים מהרסים ומחריבים. אין עם מי ליישב אודות חיזוק הדת, קשה לדבר בקול רם עבור ענינים קדושים. ומה נעשה? צריכים אנחנו לקיים המאמר "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש", עלינו מוטלת כל האחריות, של עצמנו ושל בית ה'!

ואיתא בחז"ל, (אדר"נ פכ"ט) "מפני מה תלמידי חכמים מתים קודם זמנם, לא מפני שגוזלין... אלא מפני שבוזים את עצמם". שאין מכירים את מעלתם. ומפני זה חסר ה"שטאלץ" (התקיפות) וגבהות הלב בדרכי ה'. והחסיד מקעלם אמר "כמו שצריך להכיר חסרונו, כן צריך להכיר מעלתו"!

ידידי, צעדנו צעדים גדולים עבור חיזוק הדת, פזרנו כחותינו על כנפי הארץ, אבל כל מקום צריך ישוב הדעת גדול איך לרומם את הרוח ואיך לתקן החסרונות, וכל מקום צריך לעזרת חבריו!"

המאסר

רבי שמואל עצמו נחלץ ביתר שאת וביתר עז ללחום את מלחמת ה' ותורתו בעיר ברדיטשוב וסביבותיה, אשר ישיבתו מהווה את המרכז לרשת ישיבות קטנות בערי המחוז. במסגרת פעולותיו אלו הקים ישיבה בעיר לובר הסמוכה והעמיד בראשה את עמיתו רבי יהושע לוי (הנארווקער) הי"ד, ובא לעיר לדרוש

בפני תושביה ולעוררם לתמוך ולסייע לישיבה החדשה. עוד הוא עומד ודורש, ולבית המדרש פרצה פלוגת קלגסים שבאו לאוסרו. בני הקהלה התקוממו ובמהומה שנוצרה הצליחו להבריח את רבי שמואל החוצה דרך החלון. הקלגסים חיפשו אחריו ומשלא מצאוהו אסרו עשרה יהודים כבני ערובה. משששמע רבי שמואל על כך, יצא ממקום מחבואו והסגיר את עצמו לידי הצוררים, הם כלאוהו במרתף בית הכלא, בתנאי כפור איומים. לא פחות מהקור הנורא, קור החורף הרוסי, הציק לו לרבי שמואל הניתוק מהתורה, תורת חיים. יזכר לטוב ראש העיר בלובר, שהיה יהודי ששנה ופירש. הניצוץ היהודי התעורר בו והוא הביא לו לכלאו מעיל כנגד הקור . וספר חובות הלבבות לשם חום... שעות ארוכות נחקר על פעילותו הקונטר־רבולוציונית, כנגד המהפכה. האשמה שדינה היה נחרץ באותם ימים, ימי סטאלין ובררייה. מובן שרבי שמואל שב והצהיר שפעילותו מכוונת כל כולה להרבות תורה, ואין לה דבר עם המהפכה. החוקרים בקשו לשמוע מפיו מהי דעתו על הקומוניזם. ברור, שהוא סירב לענות על כך. אמרו לו: "להוי ידוע לך, שיש בידנו אמצעים כדי להכריח אותך לענות". ענה להם: "חבל להשתמש בהם, שהרי אני בטוח שאתם יודעים מהי עמדתי כלפיכם"...

בשבתו בכלא, קפאו שתי רגליו ובריאותו התערערה, אך רוחו נשמרה חסונה כשהיתה. בסופו של דבר שחררוהו השלטונות בהציבם לו שלשה תנאים: שלא יצא מהעיר, שלא ידרוש ברבים, ושלא יקיים את ישיבתו. תשוש וחולה עזב רבי שמואל את בית הכלא, וזכורים לטוב הרב יעקב ברמן וזוגתו, ז"ל, מרבני העיר, שסעדוהו בביתם כל ימי מחלתו עד שהתחזק והבריא. מיד לאחר מכן, אך עמד שוב על רגליו – הפיח רוח חיים חדשה בישיבתו, יצא מעירו לישובי הסביבה, הקהיל קהלות ברבים לחזקם למסור נפש על התורה והחזקתה. בקיצור: עבר על שלושת התנאים כולם. אז קצבו השלטונות פרס על תפיסתו, והוא נאלץ לרדת למחתרת, ומשם המשיך את פעליו...

מימין: הרה״ח ר׳ שלמה, הגאון ר׳ שבתי יגל ראש ישיבת סלונים בחתונתו של הרב ר׳ יהודא בן שלום

הרה״ח רבי שלמה טלינגטור, תרפ״ז.

בנה את ביתו

באותו זמן בנה רבי שמואל את ביתו. הרב החסיד רבי שלמה טלינגטור ז"ל, מחשובי חסידי בויאן, לקחו לחתן. רבי שלמה היה יהודי אמיד, בעל בית חרושת בברדיטשוב, אוהב תורה ומוקיר רבנן.

קדמו לשידוך היסוסים ולבטים רבים: בחוגים רבים שרר פחד מנובהרדוק. הסיפורים האמיתיים וההגזמות שנלוו אליהם על "ההפקרות" הנובהרדוקאית, על הבוז לממון והפקרתו, על ההתעלמות מ"דרישות" החברה וממוסכמותיה, על הנכונות לסיכון עצמי למען כבוד שמים – כל אלו הרתיעו. דוגמאות לא חסרו, ובראש ובראשונה דוגמת חייו של הסבא עצמו, שכל חייו היו קדש לד', מוקדשים למלחמתו.

היסס רבי שלמה. מחד גיסא, הרי בחור מורם מעם, תלמיד חכם מופלג, עובד ד', ראש ישיבה ומרביץ תורה, ומאידך גיסא "עתידה" של בתו... היה מי שלחש באזנו, שתצטרך לכבס כבסיהם של תלמידי הישיבה. אחר רמז, שתקבל לחם בקצבה, ולבחורים ידאג ראשונה.

הבת – היא שהכריעה את הכף. היא שאלה את אביה: "האם סנדלר או עגלון מגושם יודעים להשרות אושר בביתם, ותלמיד חכם, העמל על תיקון מידותיו האם ביתו שלו אומלל יהיה?!

כך זכתה והיתה לעקרת הבית בבית של תורה. במסירות נפש עמדה לצידו של רבי שמואל בכל התקופות ובכל הנסיבות.

כשל כח הסבל

בניגוד לאלימות ולטרור שהשליטו אנשי היבסקציה, לא היה סעיף בחוק שאסר על לימוד תורה. משום כך נאלצו השלטונות לשחרר את רבי שמואל בכל פעם שנאסר. אבל היה סעיף בחוק

המחייב כל אדם לעבוד ואוסר על "טפילות" (פרזיטיות). ה"טפיל" נחשב כאויב מעמד העמלים ועלול היה להשפט לעונש כבד. בכדי שלא יוכלו לטפול על רבי שמואל האשמה זו, מסר החותן את בית החרושת ל"ניהול" חתנו, שיהיה לו למסוה בפעילותו להרבצת תורה ושמירת הדת. זמן מה הסתתר רבי שמואל מאחרי כסות עינים זו כדי להתחמק מעיניהם הבולשות של צוררי הדת, אך עד מהרה השיל מעליו את אדרת ניהול בית המלאכה ושב לפעול ברבים ובגלוי למען כבוד שמים, צירף לישיבה תלמידים חדשים וחישל את הותיקים, סובב בערים, הקים ישיבות חדשות, חיזק את הקיימות והלהיב את לבבות בני הקהלות לתמוך ולהחזיק במעוזי התורה כנגד המשחיתים – שהצרו צעדיו, בלשו אחריו והדקו את טבעת החנק סביב פעולותיו.

רדיפות השלטונות הכבידו מיום ליום. בכל רחבי רוסיה גברה סיטרא דשמאלא, ורדיפות הדת התעצמו לבלי נשוא. ראשי ישיבות ותלמידיהם נעצרו, עונו והוגלו. במינסק נעצרו בני הישיבה, וחבריהם הגניבו להם דפי גמרא במסוה של אריזת מצרכי מזון. בהומל אסרו את הגאון רבי אברהם יפה'ן חתנו של הסבא עם כמה מתלמידיו. כבני מורשתו של הסבא "פתחו" האסירים "ישיבה" במרתפי הבולשת הידועה לשימצה. התפללו, למדו ועסקו במוסר. עם "בורסה" ושיחות וועדים... וזה לעומת זה, לעומת גבורת הנפש המופלאה גבר הלחץ הנורא. ראשי נובהרדוק שלחו לשאול את פי רבינו מרן החפץ חיים זצ"ל והוא יעץ להם שלא לסגת ממאבקם, ושלא לעזוב את רבבות בני עמנו שבמלכות הרשעה בלא קוראי בשם ה' ומקנאי קנאתו. אבל רבינו החפץ חיים הדגיש שדבריו הם בגדר עצה ולא כפסק הלכה. וכאשר המצב הלך והורע, החלשים יותר ברוחם נשברו ועזבו וגבורי הכח נעצרו ונתפסו למלכות, החליטו קברניטי נובהרדוק להעביר את פעילותם לפולין הסמוכה.

המאסף לכל המחנות

למעשה, לא היתה ההחלטה להעתיק את הפעילות בלבד, אלא להעביר את כל ישיבות נובהרדוק על כל תלמידיהן ולשתלן בשלימותן באדמת פולין. ויש לזכור, שהמדובר ברוסיה הקומוניסטית בתקופתה האפילה ביותר, תחת שילטון עריצות ועינה הפקוחה של הבולשת. בתקופת התעללות שלוחת רסן בה המוני רוסים, גויים, קיפחו את חייהם בעלילות שוא. תקופה בה לא העלה אדם על דעתו להמצא בדרכים ללא רשיון תנועה ותעודת מסע. בתקופה זו, עד חנוכה שנת תרפ"ג, עברו מאות בני ישיבות נובהרדוק ממחוז למחוז, נסעו בדרכים וגנבו גבולות, נאסרו והוחזרו וחזרו שנית, ובאו לארץ חדשה ועויינת בלי תעודות ובלי מקור מחיה – ומיד פנו לייסד ישיבות חדשות. בביאליסטוק ובמזריטש, בוורשה ובאוסטרובצה, בשינאוא ובלוצק. ישיבה אחת בלבד נותרה ברוסיה רבתי, מכל רשת ישיבות נובהרדוק המפוארות: ישיבתו של רבי שמואל וינטרויב בברדיטשוב! לא זו בלבד שהוסיף להנהיג את ישיבתו במסירות נפש, ולחזק את לב תלמידיו באומץ הבטחון "להרגיש ולהבין (ודר"ק בסדר הדברים!) **את כל המקרים הבאים, מן הגדולים ועד הקטן שבקטנים – גם בענייני המדות!** – **שבאים מן הסדר של ההנהגה"** (– מקבלותיו), אלא אף זאת שבהיות ישיבתו האחרונה בארץ גזירה, התאספו ובאו כל אלו שנבצר מהם לחצות את הגבולות אל המדינה השכנה. שנתיים ימים נשא בעולם לבדו, כשהקשיים הולכים ומתרבים והסכנה הולכת וגוברת, שנתיים ימים, עד אשר כשל כח הסבל ואפסו התקוות להמשיך ולקיים את הישיבה נגד צורריה. הסכנה לחיי ראש הישיבה נעשתה מוחשית, והוחלט להעביר את ישיבת ברדיטשוב וסניפיה אל מעבר לגבול.

האסיפה הכללית מישיבות נובריזוק "בית־יוסף"

(ו — יא כסליו התר"ץ בישיבת מזריץ')

פרק שלישי
הרבצת תורה בערי פולין

אל מעבר לגבול

כדי להעביר את עשרות התלמידים את הגבול המסוכן, היה צורך בכסף רב. הן להוצאות הדרך, והן למורי דרך מאיזור הגבול, היודעים את מוצאיו ומבואיו וסדרי שמירתו. לשם כך ערך רבי שמואל מסע ברחבי רוסיה, דבר מסוכן כשלעצמו בימים ההם, ועד למוסקבה הגיע. הוא פנה לגבירים ממיודעיו של חותנו והתרימם עבור העברת הישיבה. הן הבחורים המבוגרים בני ישיבת ברדיטשוב והן בני הישיבות הקטנות המסונפות לה שהביעו את רצונם להשאר בעולמה של תורה. ביניהם היו ילדים רכים בני עשר, מהם שנסעו ללא ידיעת הוריהם – כשם שעשה ראש ישיבתם הנערץ שש עשרה שנה לפני כן.

הם התקבצו ובאו למקום הריכוז, לעיר זסלב הסמוכה אל הגבול – אותה זסלב שעל שמה נקרא ראש משפחתו של רבי שמואל – והתארגנו בקבוצות כדי לגנוב את הגבולות. בדרכים לא דרכים, מודרכים בידי מורי דרך תאבי בצע ובוגדניים, מתחמקים ממשמרות שהרשות נתונה להם לירות ולהרוג, או לאסור ולהגלות. כך צעדו חניכיו של רבי שמואל כשהם מפזמים בלחש את המלים: "לבי ובשרי ירננו לא.ל חי".

ואמנם הסכנה מוחשית היתה. משמרות הגבול ארבו לאותן קבוצות מקדשי השם, לגיונותיו של מלך מלכי המלכים, אחד השרידים שיחי' ספר על תיאור חי ששמע מחברו בעל העובדא הי"ד. נער רך היה כאשר עמדו לחצות את הגבול, חיפש את הקבוצה המתארגנת לצאת. כאשר גילה אותם, הבחינה בו אחותו שהתגוררה בעיר הגבול. היא צעקה לעברו: "יואל, מה מעשיך כאן שוב הביתה!" והוא קרא לעברה "אני נוסע ללמוד תורה", ותוך כדי דיבור קפץ לעגלה, והשאירה מאחור, נדהמת ותוהה. והקשר בינו למשפחתו ניתק. זכרה להם ה' לטובה את מסירות נפשם לתורה!

לא רק בחורי החמד השאירו את משפחתם מאחור והלכו עם חבריהם לגלות למקום תורה חדש. גם רבי שמואל, ראש הישיבה, בחר לחצות את הגבול בראש קבוצת תלמידיו, בעוד אשתו ובנותיו נשארות בארץ הגזירה. לא היה זה קל לאיש מהם, אבל נימוקו של רבי שמואל היה עמו: "בראש ובראשונה, רובצת עלי אחריות כלפי תלמידי. הוריהם הפקידו אותם בידי, ויש לי התחייבות לגביהם". רעייתו הרבנית ודאי תמכה בידו בשיקולו זה, כפי שתמכה בו בכל דרכו. רק לאחר פרק זמן זה, התאפשרה יציאתן – אף היא באורח בלתי חוקי הן שכרו מורה דרך נכרי להעבירן את הגבול. ניתן לשער כי לבן דאב על שראש המשפחה לא נלווה אליהן במסען. אבל הנה נתפסו בידי שומרי הגבול שבקשו לאסרן, ומורה הדרך שהיה תושב האיזור הציגן כבנות משפחתו והחיילים הרשום להמשיך בדרכם. כך ראו עין בעין כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, וכי הכל לטובה.

ברם, מסע התלאות טרם תם. הן גם למורה הדרך המתגורר באיזור אסור לחצות את הגבול, והם התגנבו במשעולי עקלתון אל נקודת הגבול, חרדים פן יופיעו המשמרות, ולפתע פרצה התינוקת בבכי סוער. מורה הדרך שחשש גם לנפשו ביקש לחנקה, כדי שקול הבכי לא יזעיק את החיילים העירניים, נתנה לו הרבנית את שעון הזהב שלה ובחסדי ד' הסכים שישובו על עיקבותיהן וינסו לעבור מאוחר יותר.

בחדר שבבית הקברות שהתה הרבנית ושתי התנוקות במשך מספר ימים. ואז שוב נוצרה אפשרות להבריח את הגבול. הנסיון השני עבר בשלום והאם ובנותיה הגיעו לפולין אך כאן לא מצאו את ראש משפחתם, את רבי שמואל ראש הישיבה...

סכנת ההסגרה

הוברר להן, שרבי שמואל הצליח אמנם לחמוק ממשמרות הגבול הסובייטים, אך נתפס מעברו השני על ידי המשמרות הפולנים. הם אסרוהו ובקשו להחזירו לרוסיה, לא לגרשו אל מעבר לגבול, אלא להסגירו לידי השלטונות. כמסופר לעיל, נאסר רבי שמואל כמה וכמה פעמים, ואף חלה בבית הכלא, כששוחרר בעבר, התנו עמו שלא יצא מעירו, לא ידרוש לחיזוק הדת ולא יעמוד בראש ישיבה. הוא עבר בריש גלי על כל שלשת התנאים, והשלטונות בקשו לאסרו שוב. הוא ירד למחתרת והם קצבו פרס לתפיסתו. מאז החזיק את ישיבתו מן המחתרת, סובב בערים במחתרת, דרש ועודד וחישל לבבות – מן המחתרת. הוא ידע מה צפוי לו אם יוסגר לידי הסובייטים מבקשי נפשו כאשר על רשימת "חטאיר" מאז מתווספת חציית גבול לא חוקית. מרוב פחד וחרדה חלה רבי שמואל בכלא, ומחצית פניו שותקה. ושוב נראה עין בעין כיצד מעז יצא מתוק, והכל לטובה, עקב מחלתו נזקק לטיפול רפואי בבית חולים, והשלטונות הפולניים הניחוהו לנפשו והרשוהו להשאר בארצם.

כל אותה עת שרבי שמואל התענה במאסר והתייסר בבית החולים, מה היה על עשרות תלמידיו שהגיעו לפולין חבורות חבורות. הגיעו לארץ זרה, בלי מזון ומחיה, בלי תעודות כלשהן. נתונים לחרפת רעב, צפויים למאסר ולגירוש, בלי מכיר ומודע – ועתה הם גם כצאן ללא רועה, בלא ראש ישיבתם. כיצד החזיקו מעמד, כיצד התקיימו, חידה היא. אך זאת נדע, שכאשר ראש הישיבה החלים מעט ואזר עוז לצאת מבית החולים, עוד בריאותו

רופפת ורעועה אך רוחו איתנה ומחושלת, וברגע שהחליט לקומם מחדש את ישיבתו – התקבצו תלמידיו ובאו לחסות בצילו!

מגולה לגולה

ביקש רבי שמואל וביקשו תלמידיו לישב בשלוה, הן לשם כך עזבו את ארצם ומולדתם ובית אביהם, אך סאת ייסוריהם לא נתמלאה עדיין. בתחילה הקים את ישיבתו בעיר קובל, אבל השלטונות התאנו לישיבה, ולא פעם פשטו על הישיבה. הרדיפות הגיעו לשיא כאשר השלטונות תפסו שמונה עשרה בחורים שלא יכלו להסתיר את מוצאם וגירשום חזרה לרוסיה, אז התנדב רבי יוסף גליק, מבחירי הישיבה – אותו "קוזק" שרבי שמואל סיפחו לנחלת ה' – וסיכן את עצמו, עבר אחריהם את הגבול בהחבא ונכנס לתוך לוע הארי, איתר את שמונה עשר המגורשים ואף הוסיף עליהם בחורים חדשים שנפשם חשקה בתורה, והבריח את כל הקבוצה בחזרה, אל הישיבה! נוכח ההתנכלויות הבלתי פוסקות, החליט רבי שמואל להעתיק את ישיבתו מקובל. הוא בחר בעיר אושמינה, אבל הישיבה היתה לצנינים בעיני פורקי העול שבמקום. רבי שמואל לא התפעל מהתנגדותם והתנכלויותיהם. העובדה שהוא וישיבתו זרים במקום, ושהייתם בו היא בלתי חוקית, כמעט מחתרתית, לא השפיעה כמלא נימה על נחישותו ופעילותו. כשמתרים מטעם הקרן הקיימת עלה לדרוש בבית הכנסת, קם רבי שמואל ומחה בתוקף, והורידו מהבימה. המשכילים זעמו, ועשו קשר עם הבונדיסטים והלשינו לשלטונות שהישיבה היא מקום ריכוזם של מבריחי גבול. פלוגת שוטרים נשלחה לאסור את ראש הישיבה ואת תלמידיו. כאשר הבחין בשוטרים המתקרבים קפץ מבעד לחלון החוצה. ושלח להודיע לתלמידיו אשר בבית המדרש שיברחו. התלמידים התפזרו מחוץ לעיר, לשם הגיע גם רבי שמואל - והחזירם עמו העירה לחדש את הלימודים אולם לא יכלו להמשיך להישאר במקום והיה הכרח להמשיך ולנדוד. מרן

הגרח"ע גרודזנסקי זצ"ל, שהיה יליד העיר איוויע, השתוקק לכך שתוקם ישיבה בעיר מולדתו. הוא הציע זאת לרבי שמואל ואף סייע בידו למצוא מקום לימודים ולהשיג תמיכה הולמת. נראה היה שהישיבה הגיעה אל המנוחה ואל הנחלה ומעתה יופנה המרץ להרחבת גבולות התורה והקדושה בנחישות הנובהרדוקאית הידועה, ואכן, רבי שמואל התעלם מתשישותו ומחלותיו, השכיח מלבו את רשמי הרדיפות ושנות המתח וסכנת הנפשות, וניגש לביצור רוח הישיבה בלהט ובאש קודש, דרש ברבים לכבודה של תורה ושמירת מצוותיה, והפיח רוח חיים, רוח עזוז וגבורה, רוח נובהרדוקאית בתושבי העיר. ואכן היה שכר לפעלו. דבריו היוצאים מן הלב נכנסו ללבבות, ועלתה קרנה של תורה ושל בני התורה, של הישיבה ושל ראשה. אך מפני סיבות שונות אולץ לעבור למקום אחר כאשר חלק מן הישיבה – הצעירים השאיר בראשות אחד מלתמידיו, מבחירי הישיבה, והוא עצמו נטל את בני הקיבוץ המבוגרים ועבר אתם לעיר וואלקוביסק. כחצי שנה שהה בוואלקוביסק. לכאורה, היה צריך להיות נתון ראשו ורובו בבניית הישיבה, בהשלמתה והרחבתה על ידי שכבה צעירה, ודאגה לתלמידיו הצעירים שבאיוויע. ואמנם כך עשה, אלא שיחד עם זאת הקים ישיבות לצעירים בוישנאויץ שבפלך וואהלין, בראקוב וקאלקאניק שבפלך וילנא, ובקאלושין שבפלך שדליץ.

אף בוולקוביסק לא נח ולא שקט ולא שליו, ויבא רוגז – רוגזם של המשכילים שרדפוהו והצרו את צעדיו. בקיץ שנת תרפ"ה הזמינו רבה של סמיאטיץ, הרב יוסלביץ זצ"ל, להעתיק את הישיבה לעירו. רבי שמואל נענה להצעה, שכן תמיכתו של הרב המקומי בעל ההשפעה על בני קהלתו מבטיחה את חלק ה"קמח" הנדרש לתורה. דברים ברוח זו כתב רבי שמואל לרבה של סוויסלויטש הרב איידלברג זצ"ל כאשר ביקש לצרף עיר זו לרשת הישיבות שפרש מסמיעטיץ. וזה לשון המכתב:

"כאשר יש לנו מחשבה בדבר התייסדות ישיבה קטנה בעד צעירים קרוב למחננו. וכאשר מי כמונו מכירים את

גודל תשוקתו והתלהבותו של כת״ר להפצת תורתנו הק׳ ודת קדשנו לצעירי עמנו. ולכן אם ישאר אצלנו בהחלט לייסד, חושבים אנחנו כי המקום היותר מסוגל לזה הוא במחניכם, כי העזרה היותר גדולה בענין יסוד הישיבה יכולים להשיג מהרב אב״ד דמתא. וממי יכולים לקוות להשיג עזרה ותמיכה רוחנית וגשמית יותר מכת״ר. על כן בקשתי שיכתוב לי כת״ר דעתו בזה, בידיעתו את עירו ואת הבעלי־בתים שלכם אם תהיו ביכולת להשיג תמיכה בעירכם. ובכלל דעתכם בזה, כי באמת בענין התמיכה קשה לדעת מקודם, רק זה הוא כח תורתנו הק׳ והבטחת ה׳ שלא ימושו וכו׳, שבעת שבאים נעשה הכל מסודר...״

עתה, כאשר רבה של סמיאטיץ הזמינו, העביר רבי שמואל את ישיבתו לשם, והיא פרחה ושגשגה. שוב להטה האש הנובהרדוקאית במלא עוזה. הגאון רבי שלמה טנא זצ״ל, יליד סמיאטיץ, מתאר ברשימת זכרונותיו את הישיבה:

״ישיבה זו היתה ידועה בשיטת הלימוד שלה, שביסודה הונח לימוד המוסר — שיטה שלא נראתה בעיני רבים, ביחוד בעיני אלה שקנו תורה בישיבות הליטאיות כגון וולוז׳ין, מיר, וכדומה. ובסמיאטיץ היה מספר די ניכר מתלמידי ישיבות אלה. בכל זאת התייחסו כולם לישיבה ולעומד בראשה, הרה״צ הג״ר שמואל וינטרויב ז״ל, ביחס של כבוד והערצה. הישיבה תפסה מקום נכבד בעיר, וכל אחד ללא יוצא מן הכלל תמך בה כפי יכלתו.

אפילו גויים היו רואים בבחורי הישיבה אנשים רמי מעלה. זכורני שקצין המשטרה היה מבקר לעתים בבית הכנסת הישן (שהיה סמוך לבנין המשטרה) בו למדו הבחורים. ביחוד בשעת הלימוד בספרי המוסר כשהקול היה בוקע, ובהשתפכות הנפש היו עושים חשבונו של עולם ומה חובתו של האדם בעולמו — היה אפילו הגוי מתרשם מזה שאנשים צעירים ומלאי כחות נעורים פרשו מהעולם הגשמי ועסקו כל היום בתיקון מידות הנפש בדרך של ביקורת עצמית וחשבון נפש תמידי. ושגור היה בפיהם מאמר

הגאון מוילנה בספרו "אבן שלמה": עיקר חיות האדם — להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו — למה לו חיים!"

לקחו של הסבא

כשנתיים ימים פעלה הישיבה בסמיאטיץ, גדלה והצליחה וגם עשתה פרי, עד שהתרגשה ובאה צרה חדשה. הפעם, לא היתה זו התאנות השלטונות וסכנת מאסר וגלות. היתה זו צרה וחמקמקה, ורק חושיו החדים של רבי שמואל ונחישותו העזה יכלו לאתרה ולהסיק מסקנות חריפות כל כך:

בסמיאטיץ התמנה רב מחוגי המזרחי. ועצם מינויו פרושו שידם של חוגי הפשרנים גברה בהנהלת הקהילה. ומינויו פרושו רוח חדשה שתנשב בעיר, ואולי תחדור לבין כתלי הישיבה. ובשביל חשש זה — קם רבי שמואל ויצא עם ישיבתו לעיר פינסק־קרלין בשנת תרפ"ז.

דרך זו למד רבי שמואל ממורו ורבו, הסבא מנובהרדוק זצ"ל. הוא עצמו סיפר על כך בשיחה שנשא בישיבה ביום הזכרון של הסבא, ב"ז כסלו תרפ"ו. לאחר שתיאר במלים נרגשות כיצד מסר הסבא את נפשו על הפצת תורה והקמת ישיבות בעתות חרום ופרעות, רעב ומצוק, באמרו "קנא קנאתי — התורה הולכת ומשתכחת בעת חרום, ונותרתי אני לבדי, עלי הטילה ההשגחה העליונה המשרה הזאת!" המשיך רבי שמואל ואמר:

"בנין ישיבה אחת עלה ברוב עמל ובמסירות נפש, ודמים תרתי משמע, אבל כששמע שמועה שבעיר סאראטוב רוצים המתעסקים והעוזרים לתמיכת הישיבה להתערב גם בענינים הפנימיים, לערבב את התורה גם בהשכלה חפשית, אז באותה מסירות נפש עצמה שבנה, נסע להרוס. שלשה ימים רצופים נסע, כדי לבטל את הבנין שבנה בזיעת אף. פחד אחזני בראותי איך שהוא מאבד בידים בית מקדש מעט כזה. אבל הוא אמר

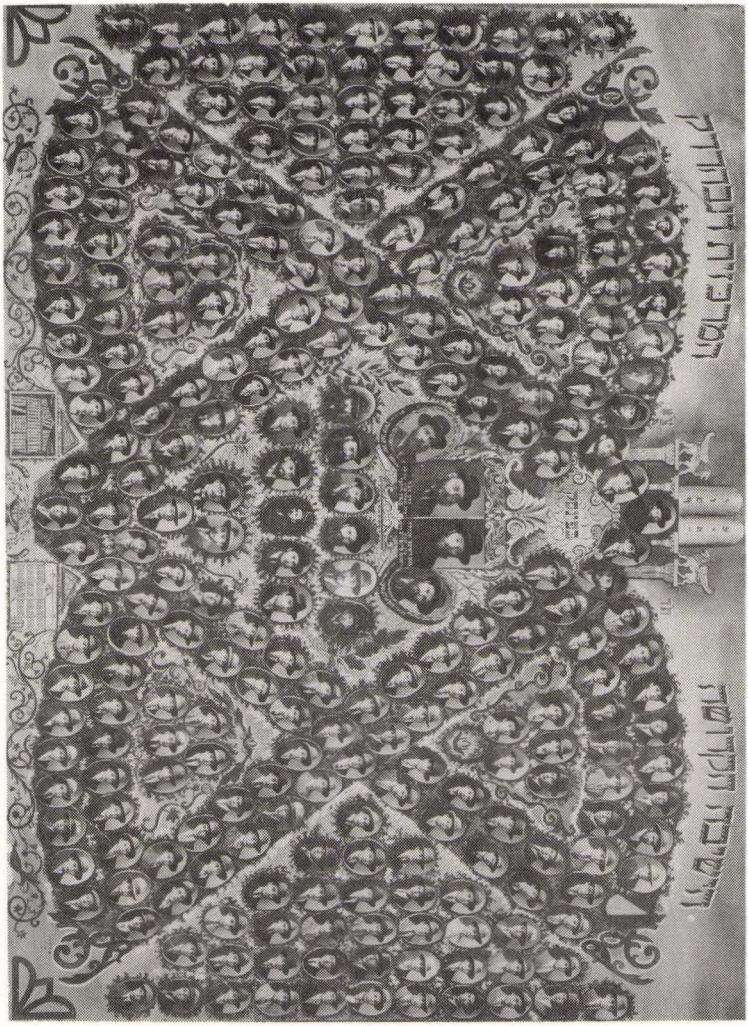
במנוחה, כשם שקבלתי שכר על הדרישה כן אקבל על הפרישה – "מי שאינו יכול לסגור את בית מדרשו, אינו יכול ואינו צריך לפתוח", כן היה פתגמו תמיד. והרס ישיבת סאראטוב, והשארית העתיק לערים צאריצין וניזנע.נאוואגראד. זהו השילוב של "לכל היד החזקה" של נתינת הלוחות, של הבנין, ו"המורא הגדול" של שבירת הלוחות וההירוס שהיה אצל אדמו"ר זצוק"ל".

ומעשה הסבא סימן לתלמידו: **"מחמת התנגדותו שתהיה איזו השפעה מפלגתית על הישיבה – ומשראה שלא יהיה ביכלתו להלחם בה – עזב בין לילה את העיר והעביר את הישיבה לעיר אחרת"** ("הדרך", תש"ב).

וכן היה מעשה באחד מן המקומות שהישיבה שכנה שם, שכונסה פעם אסיפה רבתי לחיזוק הישיבה, ומחמת חולשתו של רבי שמואל, כיבדו לאחר לדרוש במקומו וכשהרגיש שהלה לא הצליח לעורר את הציבור כראוי, התחזק על אף חולשתו. ועלה על הבימה ונשא דברים נלהבים בהצלחה עצומה, לאחר אותה מאורע, הבחין רבי שמואל שפני הרב אינם כתמול שלשום. לא היסס, ועלה לבית הרב ושאלו האם יש בלבו עליו, אמר לו הרב: חלילה, מינאי ומינך יתקלס עילאה. אבל הרבנית שמעה שמרננים ברחוב, ש"הכה הרב באלפיו ורבי שמואל ברבבותיו". וברור שהדבר חרה לה. ו... רבי שמואל לא נזקק ליותר מכך. אין בונים תורה על חשבון עגמת נפש של הזולת. משה רבינו היה מוכן לוותר על השליחות לגאולת כלל ישראל מחשש שאהרן אחיו יפגע במשהו, עד שהקב"ה הבטיחו "וראך ושמח בלבו". מיד החליט רבי שמואל לעזוב את המקום והעביר ישיבתו לעיר אחרת.

מאותם ימים, השתמר סיפור נוסף. אותה עת היתה הרבנית לפני לידתה. רבי שמואל היה אז מחוץ לעיר, כשבידו הי' סכום כסף שיהא מוכן לצרכי מטרה זו כשנסע רבי שמואל ברכבת, וצרור הכסף בידו. בתחנה עלו שוטרים אל הקרון וערכו בו חיפוש, ומצאו

בצרורותיה של אשה יהודיה סחורות שחייבות במס. השוטרים החרימו את הסחורות ובקשו לעצור את האשה. הוציא רבי שמואל את צרור הכסף שהכין ללידתה של אשתו ופדה את הנוסעת הזרה...

פרק רביעי
פינסק וקרלין

אל המנוחה

כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. מה עוד, שכל שיקוליו וצעדיו של רבי שמואל נבעו ממסירתו לגבוה, והקב"ה הבטיחנו ש"אין שומע לי – ומפסיד". לכאורה הועמד כל עתיד הישיבה בסכנה עם העקירה החפוזה מסמיאטיץ לפינסק. אבל לאמיתו של דבר התחילה כאן תקופת הזוהר של הישיבה. המוני ספסלים נוספו בבית המדרש, בית מדרש לתורה ולירא צרופה, בלהט הנובהרדוקאי הנישא בגאון ונוקב עד תהומות הנפש. על מלאכת בית ה' ניצח ראש הישיבה שהרצה בפניהם את שיעוריו המעמיקים, שיעורים שהצטיינו בהבנה בהירה ועמוקה. וידו השניה אוחזת בשלח – לבירור המדות ותביעת המוסר, תביעה אותה השמיע ברמה בשיחות מרגשות שהסעירו את שומעיהן והותירו בהם רושם בל ימחה. ואין זו אמירה בעלמא ופתגם לתפארת מליצה. שכן כל שיחה חרשה תלם בלבבות וכל תביעה נטעה גרעין. כל קריאה רוטטת לשלמות אמונה והשרשת בטחון, למיצוי המידות ולמסירות נפש לתורה, השקתה את הנטיעות בטללי טוהר, ואכן נטעי נאמנים של מסירות נפש גדלו להפליא, והצמיחו פרי הילולים של קידוש שם שמים נורא הוד בימי מסה ומבחן, בעת השואה הנוראה שהלכה וקרבה.

RABIN

Wajntraub

SIEMIATYCZE,
ziem. Grodzieńska.

№

תרפ"

בע"ה יום לחודש

שמואל ווייגטרויב
ר"מ ומנהל דישיבת נאוואהרדאק
ב"בית יוסף"
בסמיאטיטש.

לכבוד ידידי ונעלה הרה"ג נ"ו
מוהר"ר יצחק שליט"א
ומעמד שלום קדושתו הנני בתשובה כו
בעניני שהתעלי לי כתיב שירא ה' ואהבת את ה' וגו' שלשון הצווי יותר משלשון הודעה
ואמר . בשם לומדו דם קידושין אמור לי הקדושת האמונת שלשון
שון בקר בישראל בזמן שאתה מתפלל על האמונת הפלשאקיט
את תחלק כתיב לעמוד בה הגבורה הלזו שאמר כאשר אל הפסיא
אומרו לא שמעתם לי וגו' ושמו ידיד ה' ישכון לבטח עליו וחפ ומעמ
בשביל להחזיק השלום בזה כתיב לעמוד בו את ואהבו לשמוע בקול ה' ולדבקה בו
ובשבועתו על פשטות הענין הוא כי שרוב ימי ין סדושה
ומשמעתם על פשטות הענין הוא כתיב לעמוד בו ויתיר בו ויתן
ואלמים מאלו ואת בזה לשמוע בקולו ולדבקה בו
לנצח אשאר ובידו הצלח ברכת
שמואל שטקרואב

מכתב הזמנה להגרי"י קניבסקי לשמש כר"מ בישיבה.

עם התרבות התלמידים והתרחבות הישיבה, רבתה מלאכת הקודש. אז הוזמן הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל, מרן הסטייפלר בעל קהלות יעקב, לשמש כר"מ בישיבה. הגה"צ רבי יצחק ולדשיין הי"ד, "השערשווער" (גיסו של הגר"ח שמואלביץ ממיר זצ"ל) הוזמן לכהן כמנהל רוחני, והגה"צ רבי יצחק אורלנסקי שליט"א מונה למשגיח בישיבה. לאחר מספר שנים, כאשר הסטייפלר עלה לאה"ק והגר"י ולדשיין (מח"ס תורת יצחק, וכותב הספר "מדרגת האדם") ייסד את ישיבתו באוסטרובצה, הוזמן הגאון רבי יוסף רוזנטל הי"ד הידוע בשם ר' יוסף יאניווער לכהן כר"מ, הגה"צ רבי ירחמיאל שולמן הי"ד [סלבודקער] (מח"ס פניני החכמה והשלמות) כמנהל רוחני, והגה"צ רבי שלום רבינוביץ הי"ד כמשגיח.

אם הישיבה גדלה כל כך – כשלש מאות תלמידים מנתה – והתעלתה כל כך, עד שראש הישיבה שיתף עמו את טובי הכחות בעולם התורה והמוסר לשאת עמו במשא אם כך הרי ברור שראש הישיבה עצמו היה נתון ראשו ורובו בענייניה. הוא היה אומר שיעורים ודורש שיחות מוסר, הוא היה דואג לכל בחור ומטפח כל בחור, העול הכספי רבץ עליו – וכמובן שהמשיך בעבודתו – בהתעלות העצמית שלו. אבל רבי שמואל – כפעלו מאז ובדרך הסלולה לו מהסבא זצ"ל – מצא לו זמן ותעצומות נפש לפעול גם להרחבת גבולות התורה. הוא הסתייע בותיקי תלמידיו שחצו עמו את הגבול מרוסיה, והטיל עליהם לייסד סניפים וישיבות לצעירים בערים הסמוכות לפינסק. בפרוזינע, ברזונע, יאנובה, אלכסנדרובסק, דומברוביץ – כעשרה סניפים ובהם מאות בחורים שהקדישו עצמם לשמים. אחת שאלו מאת ה', אותה בקשו, שבתם בבית ה'!

דין־תורה

לא רק בישיבתו ובסניפיה היה רבי שמואל עסוק, אלא היה מעורה ופעיל בנעשה בתנועה הנובהרדוקאית כולה, ואחד

תלמידי הישיבה לבית מדרשו של הרב יחיאל מיכל מפוניבז' בשנת תרפ"ט (1929). בשורה הראשונה, שלישי מימין, יושב הרב שמואל בקוראי שמו.

מראשי נושאי דברה. כדוגמא לכך נציין את מעורבותו ב"הדין־תורה" שהתקיים בפני רשכבה"ג, מרן הגרח"ע זצ"ל. ומעשה שהיה כך היה.

ועד הישיבות שהוקם בהשראת מרנן החפץ חיים והגרח"ע בשנות הדחק והמצוקה הנוראה הקל מעט על מצבן של הישיבות. אולם קופת הועד עצמו לא היתה מלאה, המצב הכלכלי באירופה לאחר המלחמה הראשונה היה נורא, ובארצות הברית היו אלה שנות השפל הגדול, ותמיכת ועד הישיבות היתה בבחינת אותו קומץ שאינו משביע. החליטו ראשי ועד הישיבות להתייחס לכל רשת ישיבות נובהרדוק כאל ישיבה אחת בעלת סניפים רבים. שכן, אם יחשיבו כל אחת מעשרות הישיבות בפני עצמה תנגוס נובהרדוק לבדה את החלק הארי של ההקצבות. ראשי ישיבות נובהרדוק לא הסכימו לכך. שהרי כל ישיבה התמודדה עם תנאי החיים בכחות עצמה, ולמה יגרע חלקה. הנציג שטען מטעמם היה רבי שמואל. נעתיק בזה קטע מן הספר "מרביצי תורה ומוסר" (ח"ג, קכו):

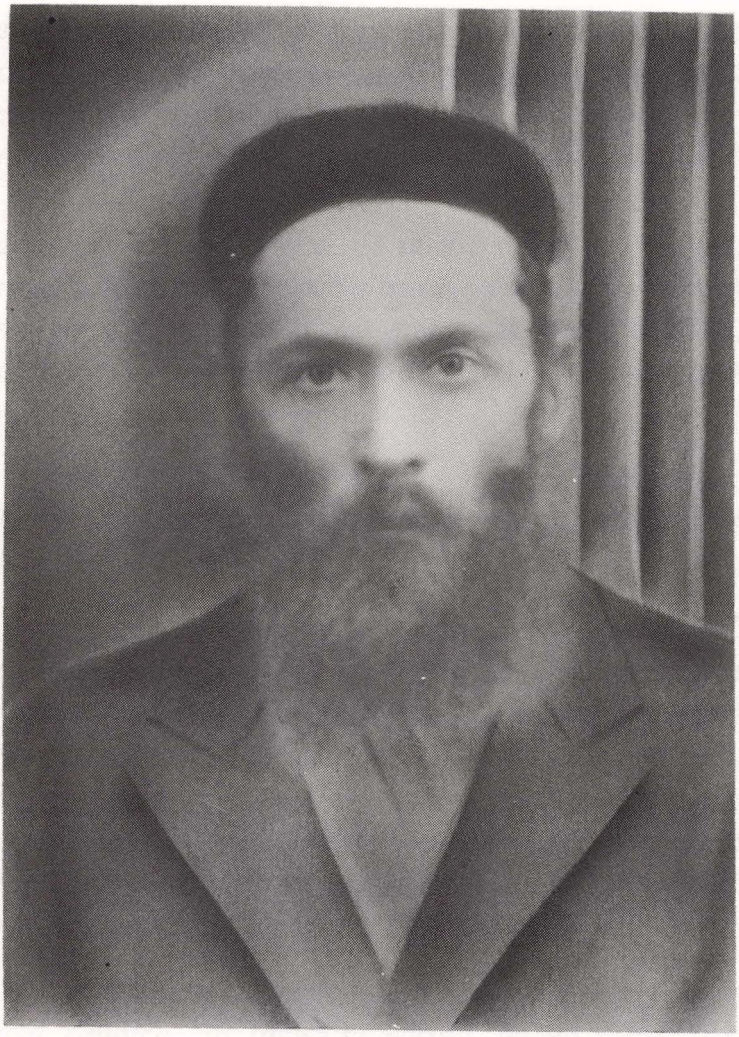
"סח פעם ר' חיים עוזר מוילנא. מעשה שנפל סכסוך בין הר"מ של ישיבת "בית יוסף" בעיר פינסק (הוא הגר"ש וינטרויב זצ"ל) לבין מנהלי מרכז "ועד הישיבות" הצעתי איפוא לצדדים שילכו לבוררות אצל הגאון ר' שבתי יגל, המקובל כאיש אמונים. נענה הר"מ מפינסק: אני מסכים וסומך עליו, למרות שבר־הפלוגתא שלי קרוב אליו בקשרים משפחתיים. אך כשמסרתי את הדברים לר' שבתי, הגיב: באמת יש לי פניה בדין זה. ולא לפסוק לטובת המחותן שלי, אלא דוקא לפסוק לטובת הר"מ מפינסק. כי מעריץ גדול אני לאנשי נובהרדוק המוסרים נפשם להפיץ תורה!"

בסופו של דבר התמנה בורר אחר. על כך אנו למדים מעדותו של אחד שהיה נוכח באסיפת ראשי ישיבות בביתו של מרן הגרח"ע זצ"ל. על סדר היום היה אותו דין.תורה של מוסדות נובהרדוק, אליו הגיעו הגר"א יפה"ן זצ"ל ורבי שמואל, ולאחריו היו אמורים לידון סעיפים ונושאים נוספים. מספר עד הראיה:

ר' שלמה כהן, חתנו של ר' יעקב הלפרין, הכניס אותי לתוך האולם בין שני ארונות ספרים באמרו: עמוד כאן, ותזכה לראות גדולות. היה שם שלחן ארוך, בצורת חי"ת, בראשו ישב רשכבה"ג הגרח"ע זצ"ל, לימינו הגרב"ב ליבוביץ מקאמניץ זצ"ל ולשמאלו הגרא"ז מלצר זצ"ל. כן נכחו שם הגר"א וסרמן הי"ד מבראנוביץ, הגר"ש שקאפ זצ"ל מגרודנה, בעל המרחשת, הגר"א קוטלר זצ"ל מקלעצק, הגר"מ קרליץ זצ"ל, והגר"י כהנמן זצ"ל מפוניבז'. הגר"א לוין מרישא והגר"מ שפירא מלובלין, זצ"ל, ועוד כמה רבנים [הורגש ממש גן עדן התחתון] הרב מטרוק ניגש אל הגרח"ע ושאלו, רבי, מדוע אינכם מתחילים בשמיעת ה"דין־תורה". הגרח"ע חייך ואמר: לאברך אין אף פעם זמן...

כולם חיכו בדריכות, ואז נכנס לאולם יהודי צנום. הגרח"ע ראהו וקם מפניו מלא קומתו, הושיבו לימינו ואמר: עכשיו נמצא אתנו הגאון החזון איש. ר' ישעיהו, אני מטיל עליכם לפסוק בדין תורה זה, הואיל ואני – בתור נשיא ועד הישיבות – נוגע בדבר.

על פניו של החזון איש ניכרה התרגשות עד דמעות (כי הכבוד והשררה היו למורת רוחו ומנוגדים להנהגתו ולטבעו) והוא השיב: "אין אני רב, ולא גאון" – הגרח"ע הפסיקו באמרו: "זאת תספרו לעגלוני וילנא, ולא לי". בעל כרחו קיבל עליו החזו"א את הדין, שמע את טענות הצדדים ופסק שרשת ישיבות נובהרדוק יקבלו עשרה אחוזים מהקצבות ועד הישיבות. הגר"א יפה'ן והגר"ש וינטרויב היו שמחים ומרוצים לשמע פסק הדין, והחזו"א עזב מיד את האולם. בהזדמנות זו דיברו אודות החזו"א אמר הגרח"ע: אי אתם יודעים מיהו החזון איש! החזון איש הוא "אמת" – ולנוכח האמת יש להתבטל!

מרן בעל החזון־איש זצ״ל

תורה מתוך הדחק

הישיבה פרחה ושגשגה, הגיעה שעתו של רבי שמואל לישב בשלוה, אך לא כן היה. משום שככל שהישיבה גדלה והתעלתה כך הלך מצבה הכלכלי והורע. "כל המקודש מחברו, חרב מחברו". לא היתה קורת גג ללינה, לא היתה פנימיה, שלש מאות הבחורים שהתכנסו ובאו מכל רחבי פולין לנו באשר מצאו. חלקם אצל בע"ב נדיבים, ורבים על ספסלי העץ בבית הכנסת ע"ש "חיה לוריא", שהועמד לרשות הישיבה. ע"י תושבי קרלין. ברם גם אם סידור הלינה היה קשה, הרי לא היה בחור שלא ישן. אבל באשר לאוכל — היו גם היו בחורים שלא אכלו... עצם העובדה כי לעת אשר כזו, כאשר לאחר שנת עראי על הספסל הפציע יום של רעב, דוקא באותה עת התרבו ספסלים ורבתה השקידה, הרי זו ההוכחה החותכת על הרוח הנובהרדוקאית שהשריש רבי שמואל בתלמידיו, על מסירות הנפש תוך חירוף נפש. לאורה, תועמק שבעתיים המשמעות של אחת מרשימותיו:

"שקר החן זה דורו של משה, הבל היופי זה דורו של חזקיהו, יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה ב"ר אילעי, שהיו ששה מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה (תענית כ"ו) —

בדורו של ר"י ב"ר אילעי מה משך התלמידים, מה יכולין למצא שם, כי ניטל כבוד מהתורה — לו היה כבוד לתורה לא היו מניחין אותם להיות ששה מתכסין בטלית אחת. חיי היופי כבר אבד זכרה, אם כן מה הוא הממשיך, רק יראת ה'. מפני שהרגישו חיי התורה לדבר היותר נעים, והפרידו עצמם מחיי הנעימות של חיי העולם עד שהספיק להם טלית אחת לששה אנשים. ומאין נשאר לנו כל התורה במצבים כאלו שהיינו צריכים לסבול בעדה חיים של מסירות נפש אם לא מדורות של חז"ל שחיו חיי דוחק, שזה הוא הסימן של יראת ה' טהורה עומדת לעד"!

רבי שמואל היה לתלמידיו אב רחמן, הוא כאב את כאבם ודאג למחסורם. אם נמצאה לו הפרוטה, אף אם קיבל באורח פרטי, לצרכיו ולמשפחתו, הוציא על תלמידיו כבניו. הוא דאג להם

למלבוש, הוא קנה להם נעלים. כשעובד המטבח נעדר מעבודתו מצאו את ראש הישיבה עמל לנקות סיר גדול. הוא שדפק על פתחי נדיבים לסייע לישיבה במצוקתה, והוא שהתחנן בפני האופה שיספק לישיבה לחם בהקפה. וכאשר החוב הלך ותפח, והמאפיה סירבה לספק את הלחם, אמר רבי שמואל בכאב: "אמנם רגיל אני בסבל וביסורים אבל לא אוכל לשאת את מראה מאות הבחורים העמלים בתורה ואין בידי פרוסת לחם כדי לשבור את רעבונם"! בתקופות קשות כאלה כשהישיבה הגיעה עד פת לחם, "ניחמו" התלמידים את עצמם בידעם שראש הישיבה ומשפחתו עמם בצרה. ואם אין לחם בישיבה – כי אז אין גם לחם בביתו של ראש הישיבה. לא זו בלבד שביתו של ראש הישיבה השתתף ונשא בעול עמם אלא שהוא נטל על עצמו דברים שלא העיז להטיל על הישיבה. תלמיד הישיבה שחלה בשחפת, ל"ע – מחלה נוראה ומידבקת – החליטה הרבנית אם הישיבה, שאסור לו להתגורר עם חבריו, ר"אישפזה" אותו תקופה ממושכת בביתה. הוא לא היה היחיד. הטיב להגדיר זאת אחד הבחורים החשובים שחלה במחלה קשה ואושפז אף הוא בבית ראש הישיבה "לולי הטיפול המסור שבבית ראש הישיבה – לא היו לי סיכויים להבריא. אבל אילו היה לי חשש קל שאני מפריע במשהו או מכביד על בני הבית – לא הייתי נשאר כאן"... והוא נשאר שם!

הסעודה המפסקת

נוראה היתה המצוקה, ונורא היה סבלו של ראש הישיבה בד בבד עם אושרו על התבצרות מרכז ענק זה לתורה וליראה. סבלו למראה תלמידיו המתענים דחק את סבלו שלו מתעניתו – שכן ידעו בני הישיבה שאם תם הלחם מהישיבה – לא תמצא עוד פרוסת לחם בביתו של ראש הישיבה.

תמונה חיה ממצבה הקשה של הישיבה מסר הגה"צ רבי ראובן גינזבורג זצ"ל (לימים משגיח בישיבת פוניבז'). ערב יום הכפורים

הגיע, ולמאות בני הישיבה לא היה לחם לאכול. הם לא נפוצו בעיר לבקש אוכל. הם נשארו בבית המדרש לשקוד על תלמודם, ושלחו אחד מהם – הוא המספר, שבדידו הוה עובדא – לאסוף ככרות לחם מבני העיר. כל אותו יום טרח רבי ראובן בשליחות המצוה, ולא הספיק לחזור אלא לעת הסעודה המפסקת. בני הישיבה, שלא טעמו מאומה כל אותו יום, קיימו את מצות הסעודה המפסקת על פת חרבה – ומי יודע אם נותרו להם שיירי לחם למוצאי הצום, עת בת קול יוצאת ומכרזת "לך אכול בשמחה לחמך".

ובתוך כל אלו, נס בתוך נס. אין קמח ויש תורה. לא זו בלבד שתלמידי הישיבה מתעצמים בלימודם, אלא שתלמידים חדשים נוהרים ובאים. ורבי שמואל, כמסורת נובהרדוק, מקבל את כולם ומרבה ספסלים בבית המדרש. מנין יקח את הכסף לכלכלת הבאים, אינו יודע ואסור לו לשאול. אין הוא אלא חייל בלגיונו של מלך, עבד בשירות קונו. השאלה היחידה שצריך הוא לשאול ומותר לו לשאול היא, האם מותר לו לסרב לבקשתו של בחור המבקש להתגייס לחילו של מקום, האם יוכל להפקיר נשמה יהודית לגלי הכפירה ויוון החולין. כל השאר ענייני של נותן התורה ואבי לומדיה הוא. אין רבי שמואל, אלא גיבור כח עושה דברו. חייל, ובידו נשק הבטחון.

ואכן, הישועה לא התמהמהה מלבא.

רבנות קארלין

בשנת תר"צ נפטר רבה של קארלין, הגאון הצדיק הרב שמואל מיכל ראבינאויץ זצ"ל, אשר מונה למשרתו כדיין ומו"צ על ידי הגאון האמיתי רבי דוד פרידמן זצ"ל ("ר' דוד קארלינר") ומילא את מקומו לאחר פטירתו בשנת תרע"ה.

עם הסתלקותו, נתנו בני הקהלה את עיניהם ברבי שמואל, ראש הישיבה שהפך את עירם למעוז של תורה ולתל פיפיות.

הם בקשו למנותו כרבם, אולם רבי שמואל היסס מלקבל את הצעתם, נובהרדוק שללה בתכלית כל שררה ורבנות. לא רק עקב עטרת הכבוד וההתנשאות – אלו תלויים באדם ובמידותיו, ובידו ומחובתו לכופן. אלא בעיקר משום שאין זו שררה אלא עבדות, כפיפות לבעלי בתים ודעתם, גבאים ומושגיהם, גבולות לפעילות וכורח חנופה – כל אשר זר ומנוכר לנובהרדוק ודרכה.

כל זה עמד על כף המאזנים האחת, על הכף השניה הונחה הישיבה. באותה עת התבטא: "בשבילי איני צריך דבר, הפרווה שאני לובש, ירושה היא מאבי ז"ל ותוקנה לפי מדותי יותר מזה אין לי וגם לא אקח" אך הישיבה... אם הישיבה תהיה ישיבתו של רב העיר, ירום קרנה ביתר שאת, והקהלה תתמוך בה. בני הישיבה לא יסבלו חרפת רעב, אולי ניתן יהיה לחשוב אפילו על בניית פנימיה, והבחורים לא ישנו עוד על ספסלי בית המדרש הבלתי מוסק בלילות החורף המושלג.

ההיסוסים לא היו נחלת רבי שמואל בלבד. כל תנועת נובהרדוק געשה ורעשה. לקבל או לדחות, "מותר" או "אסור", מה היה הסבא אומר על כך, מהי הדרך הנובהרדוקאית. רבי אברהם יפה'ן, חתנו של הסבא זצ"ל לא התערב, סמך על שיקול דעתו של רבי שמואל. אבל רבי דוד בלייאכר, ראש ישיבת "בית יוסף" במעזריטש התרגש ונסער. הוא נסע ובא לפינסק ודרש בהתלהבות לשמור על הדרך הצרופה, לא לשנות כמלא הנימה. רבי שמואל עצמו החליט לקבל את ההצעה אך ורק למען בני הישיבה היקרים לו כל כך, אבל כאשר קיבל את הצעת הרבנות קמה קבוצת בחורים נכבדה ועברה למעזריטש, לישיבתו של רבי דוד, (אגב, לאחר זמן, כשוך הסערה, שבו חשובי הבחורים לישיבת פינסק). באותו ענין סיפר תלמידו הרה"ג ר' מאיר קליימן זצ"ל, שאחד מבני החבורה שפרשו מפינסק למעזריטש ניצל מהשואה האיומה ועלה לאה"ק. לאחר זמן חלה. משהכביד חליו, תלה את סיבתו בהקפדתו של רבי שמואל על עזיבת חברי הקבוצה ושלח מנין אברכים לקברו של רבי שמואל, לבקש ממנו מחילה.

מה אין האב עושה עבור ילדיו. כבש רבי שמואל את מדותיו מפני רחמיו, גבר על היסוסיו וקיבל את רבנות קארלין. בדיעבד, מצא אף מעלה במישרה זו. כל ימיו שאף שלא ליהנות מכתרה של תורה ושלא להתפרנס מהרבצת תורה. עתה כאשר הקהלה משלמת את שכרו, לא יקח עוד פרוטה למחייתו מכספי הישיבה, ולא זו בלבד אלא שממשכורתו יתן לישיבה. הגיעו הדברים ליד כך שפרנסי העיר היו מבכרים לתת את המשכורת לרבנית, באומרם שזוהי הדרך להבטיח שבית הרב לא יסבול מחסור...

רבי שמואל, משמאל. עם המשגיח רבי שלום רבינוביץ ע"י חדר האוכל של הישיבה.

מילי דמתא

את הרבנות קיבל רבי שמואל למען הישיבה. אבל למן הרגע שנכנס בעולה, הוסיף את כל מילי דמתא על המון עיסוקיו. הוא הקדיש מזמנו להוראת דבר ה' זו הלכה. גדלותו בתורה, פיקחותו המופלגת ואישיותו הדגולה גרמו לכך, שבעלי דין רבים בחרו להגיש לפניו את עצומותיהם. שמעו הגיע למרחוק וכשהיה דין תורה בבריסק בענין הנוגע לישיבתו של הגאון רבי משה סוקולובסקי בעל האמרי משה – נבחר רבי שמואל כבורר. וכן כשהיה דין תורה בעיר נובהרדוק – התמנה רבי שמואל כבורר. דיני התורה הרבים היוו רק אחד מעיסוקיו כמרא דאתרא. הוא אירגן בעיר חברת שומרי שבת ובעצמו היה יוצא עם כניסת השבת לסובב ברחובות קריה ולדרוש מיהודים לסגור את עסקיהם. רובם כיבדו את בקשתו, מאחר והכל ידעו והוקירו את פעלו ואישיותו. אחד ממרשיעי ברית שהחציף פנים כלפיו ואף התיר את רסן לשונו מת בפתאומיות תוך כמה ימים. היה זה אות לבני מרי, ויראת הכבוד בפניו רבתה. אגב, מעשה פלאי נוסף סופר. פועל נכרי שעבד בישיבה מספר שנים תבע מהנהלת הישיבה סכום פיצויים עתק. מובן שכאשר אספקת הלחם פסקה עקב החוב התופח, לא היה כסף לתשלום פיצויים. והנה, בערב המשפט מת הנכרי באורח פתאומי. אופייני הדבר, שרבי שמואל בשמעו על הישועה הפלאית לא הביע שמחה על התשועה הכספית, אלא ציין שזכות הרבים עומדת לישיבה לראות השגחה גלויה למען קיומה וחיזוק הדת!

פעילות נוספת בקארלין היתה חיזוק והרחבת חברת "תפארת בחורים". היה זה אירגון ארצי של ישיבות ערב לצעירים שעשו בשעות היום לפרנסתם והקדישו את ערביהם לתורה, מרכזו של האירגון היה בפינסק, ומשם התפרשה רשת מסועפת בכל רחבי פולין. מאות בחורים התאגדו בסניף הפינסקאי ורבי שמואל ביקרם לעתים מזומנות והשמיע בפניהם דברי חיזוק ושיחות הדרכה. אף מנהל האירגון היה ממעריצי ראש הישיבה, ואחד מנכבדי העסקנים הפעילים שלה, הרב הישיש רבי משה ברנשטיין ז"ל, מתל אביב.

כאמור, היתה קארלין מסונפת לפינסק רבתי. מושב הזקנים של פינסק שכן בקארלין, במבנה הסמוך לתלמוד תורה המקומי. מושב הזקנים היה בחסותו ובבעלותו של ה"בונד", מפלגת הפועלים היהודית פורקת העול. הם התפארו בדאגה ובעזרה הסוציאלית לקשיש, ובאותה עת היה התלמוד תורה היהודי השורשי לצנינים בעיניהם. משום כך זמם ראש הבונדיסטים בפינסק להרחיב את גבולות מושב הזקנים על ידי סיפוח בנין התלמוד תורה. למחאת ההורים ענה, שילדי התלמוד תורה יכולים לכתת את רגליהם עד לפינסק, ואינם זקוקים למבנה בקרבת מקום מגוריהם. מובן שרבי שמואל, כרבה של קארלין, נחלץ להגנה על התלמוד תורה – "אל תגעו במשיחי, אלו תינוקות של בית רבן". לשם כך הורה לתלמידי ישיבתו להמיר את השינה על ספסלי בית המדרש בשינה על שלחנות התלמוד תורה...

ראש הבונדאים, פטרונו של המושב זקנים, חרק שינים בזעם וציפה לשעת הכושר. והבא ליטמא, פותחין לו. פעם שהו ילדי הת"ת בחופשה, ובמושב הזקנים הסמוך פרצה שריפה. עתה ניגן הבונדאי על מיתרי החמלה לזקנים הסובלים. בעיצומו של ליל שבת קודש הוא הורה לפרוץ את הגדר המפרידה בין שני הבניינים, והחל באיכלוס הזקנים בבנין הת"ת.

רבי שמואל שמע על כך, והורה לסגור את כל בתי הכנסת שבעיר בשעת תפלת מוסף, והמוני המתפללים עוטי הטליתות שמו את פעמיהם לקלויז הגדול אשר בקארלין, שם קידמו את פניהם ראש הישיבה ועמו הגאון האדיר רבי אהרן וולקין הי"ד, בעל בית אהרן, הרב דפינסק. בדברים נרגשים מחה רבי שמואל והתריע שלא לשלוח יד בצאן קדשים, "אל תגעו במשיחי" זעק. מיד במוצש"ק הורה לתלמידי הישיבה לאכלס את הקשישים הפולשים במקומות אחרים. אל הבנין נהרו הפעילים הבונדאים, שהפריעו בכח למהלך ההעברה. הנחישות הנובהרדוקאית גברה על ההפרעות, הגדר המפרידה בין הבנינים שבה ונבנתה ובית התלמוד תורה שב לבעליו.

דוגמא נוספת לפעלו: כאשר נודע לו שהגיע לעיר סוחר עופות ולא הי' ידוע מהי כשרותם, שלח מיד כמה מתלמידי הישיבה להחרים את כל העופות ולהשליכם אל הנהר בפינסק! מובן ששונאי התורה ומרשיעי ברית לא הבליגו על מעשה כזה, אבל הרב קיים את הציווי "לא תגורו מפני איש"!

"ותהי ישיבתו ורבנותו לרוח חיים בעיר, ותחל לתת אותותיה בהקמת מוסדות יהדות וחינוך, ולהשיב מלחמה שערה למהרסים ומדיחים" ("ציון לנפש", בר"ס דבר שמועה)

הנחת אבן הפינה לבנין הישיבה "בית יוסף" בפינסק־קרלין בשנת תרצ"א

אבן הפינה

אכן, כאשר חשב כן היה. עם התמנותו כמרא דאתרא באה גם הרווחה לישיבה, כבר אכלו לחם לשובע, ורבי שמואל ניגש לבנות בית לישיבה. פנימיה לתלמידיה. בשנת תר"צ התמנה לרב, ובשנת תרצ"א הונחה אבן הפינה.

היה זה מעמד רב רושם לכבודה של תורה. באו גאונים ורבנים וראשי ישיבות ועסקנים, באו שלומי אמוני ישראל, מוקירי תורה ולומדיה לתת כבוד לתורה ולבניה. את הנחיית הטכס מסרו לנואם שכחו בפיו, והלה ערך את רשימת המברכים. פיו הכשילו, והוא קרא ראשון לדוברים את ראש הקהל בפינסק שהיה פורק עול ושונא דת. כשמוע ראש הישיבה את שמו של הפוקר יוצא מפי המנחה, נזעק במחאה וניגש במרץ למנוע בעדו מלשאת את דברו, ותהי המהומה רבה.

לימים, סיפר רבי שמואל: עשיתי ככל יכלתי למנוע רשעים מכבוד, אבל לבי היה כבד עלי. מי יודע אם תשרה שכינה במעשה ידים שבכינונו נגרם חילול שם שמים. ואכן, הבניה התמשכה והתמשכה ולא נראה לה סוף. לכאורה אמור היה הבנין להבנות במהירות. היה מגרש, ואחד הנדיבים בפינסק תרם לישיבה בית חרושת ללבנים. אמנם לא היה די כסף כדי להעסיק פועלים לליבון הלבנים, אך גם מכשול זה הוסר: אגודת ישראל ניהלה הכשרות מקצועיות עבור קבוצות פועלים חרדים שבקשו לעלות לאה"ק. אותם פועלים יכולים היו לקבל תעודת הכשרה מקצועית בעבודתם בבית החרושת. ואמנם כן עשו, ותמורת שכר זעום יצקו לבנים לבנין. אבל הברכה לא שרתה בעשיה, ובלילה היה נגנב מה שנבנה ביום, ובכל פעם שהלכתי לחזות במהלך הבניה היה לבי בוכה בקרבי: מי יודע כיצד יבנה בנין, שיסודו רעוע"...

שמונה שנים ארכה בנית הבנין שלא נגמר. משנת תרצ"א ועד לשנת תרצ"ט. וכדי שלא יתלו את אי ההשלמה בחסרון כסף גרידא – שהרי מלבד לבנים יש לבנין צורך בעץ וברעפים,

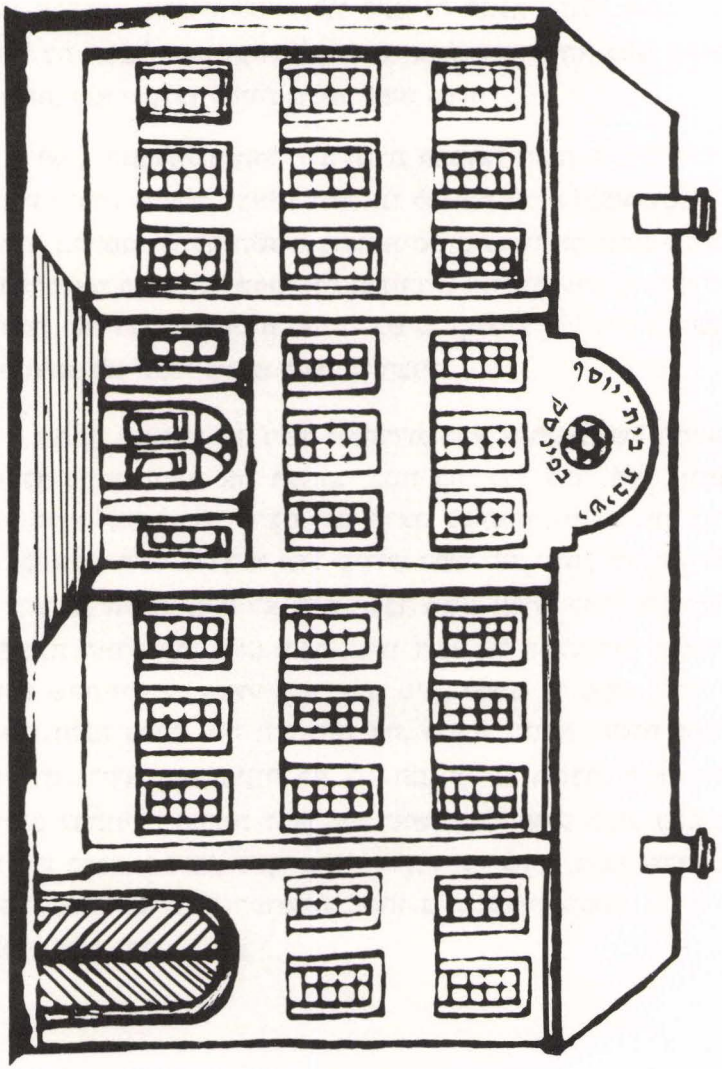
בית הספר העממי בפתח תקוה

לפנינו תלמידי בית הספר העממי בפתח תקוה. בראש: המורה ר' יוסף קרסל ז"ל. מימין: המורה ר' שמואל בן-ציון ז"ל. משמאל: המורה ר' שמואל בן-ציון ז"ל. בין המורים: המורה ר' יוסף קרסל ז"ל. בין התלמידים: שמואל בן-ציון ז"ל. בין התלמידות: רחל ינאית ז"ל.

בגימור ובריהוט – נפטר יהודי אמיד מפינסק והניח בצוואתו סכום של ארבעת אלפים זהובים לישיבה. ראש הישיבה שבישר על כך לאחד הנדיבים, כתב: "... ובזה אנו ניגשים עכשיו לגמור. לכן אנו מבקשים מכבודו לסייע לנו בתמיכה הגונה שנוכל לגמור. כי כשל כח הסבל, וזמן ועידן לבחורים התלמידים שיהא להם מקום מנוחה, ולא יצטרכו להיות גולים, נעים ונדים".

ואכן, התפלות וייחול הלב ומדת הבטחון וזכות הרבים חברו יחדיו והבנין הושלם. וכאשר התכוננו לחנוכת הבית ולאיכלוסו – פרצה מלחמת העולם השניה, הקומוניסטים כבשו את מחוז פינסק בבתרם את פולין, הם תפסו את הבנין והפכוהו למועדון נוער נכרי. חששו של רבי שמואל התאמת. כשיש קורטוב של חילול השם ביסודות, לא יצמח קידוש השם מן הבנין...

אף קו מחשבה זה, משל נובהרדוק הוא ומתורתו של הסבא. כי כך פירש הסבא את הכתוב "בטח בה' בכל לבך, ואל בינתך אל תשען (משלי ג) – גם אם תרצה לפעמים לשנות את דבר ה' בחשבון אשר בדרך זו יגדל קידוש השם עוד יותר, גם בזה אל בינתך אל תשען, אלא לא תזוז מדבר השם אפילו כחוט השערה" (מדרגת האדם עמ' ק"א) משה רבינו דיבר אל הסלע במי מריבה, אלא שהתחלף לו הסלע ולא יצאו מים, משום כך חשש לחילול השם והכה בסלע. וזה היה התביעה, הסביר הסבא, משום שאנו חיילים גרידא והחשבונות לא לנו הם. על פי חשבון, ודאי היה מקום לכתחילה וברווח לכבד את ראש הקהל פורק העול במספר מילות ברכה, חשבון, שכך יבנה הבנין. והנה לא זו בלבד שלא כך נבנה, אלא אפילו כשהפריעוהו ומחו בידו, מכיון שפתח את פיו, הטיל ארס בכל...

פרק חמישי
במוט ממלכות
וילנא־וילקומיר

נס וילנא

עם פרוץ מלחמת העולם השניה, חולקה פולין בהסכם ריבנטרופ־מולוטוב בין גרמניה הנאצית לרוסיה הקומוניסטית, כשהשתים מסכימות באופן תמוה ומפליא להשאיר בתווך מובלעת ליטאית עצמאית במחוז וילנה. ההסבר היחיד הם דברי הגמרא (יבמות סג.) ש"הכל בשביל ישראל". דם ואש ותמרות עשן, מלחמת עולם מרעישת ממלכות – בשביל ישראל. פתח תקוה בלב העמק העכור, ברק אור רגעי בלב החשכה – בשביל ישראל.

העיר פינסק שוכנת במזרחה של פולין, והוא עלה בחלקם של הרוסים. הכל ידעו מה יחסם לדת ולתורה, לא כל שכן רבי שמואל שזכרונותיו היו אצורים עמו. התנכלויות לאין ספור, המאסרים הרבים ושעות החקירות הממושכות. הנה חזרו ימי ברדיטשוב. שוב נאלצה הישיבה לרדת למחתרת.

בנתיים נודע, שנקבעו גבולותיה הצרים של ליטא, והעיר וילנא נמסרה לידי שלטון ליטאי לאחר שנכבשה ע"י פולין

במלחמה העולמית הראשונה, וניתנה ארכה לכל "אזרחי" ליטא לעקור אליה לפני שהגבולות יסגרו. מרן הגרח"ע גרודז'נסקי זצ"ל הורה לכל הישיבות ותלמידיהן להתכנס לוילנא. התחילה נהירת אלפי בני ישיבות וכשהאחרונים שבהם הגיעו נחסמו הגבולות. בין הישיבות שנקבצו ובאו היתה גם ישיבת פינסק בראשות ראשיה.

המצב בוילנה היה נורא, אלפי בני ישיבות ורבבות פליטים גדשו את העיר. בנובהרדוק פוסלים מכל וכל את החשש מפני יום מחר, "שאלת הקיום" בלשונו של הסבא. אבל בחורף שנת ת"ש בוילנא נסובה "שאלת הקיום" על היום, ולא על מחר. גם מהיום הסיחו את הדעת, והמירו את חיי השעה חסרי הבטחון בחיי נצח והתאזרות בבטחון. הישיבה התמקמה בבית כנסת "פועלי צדק" אשר ב"שול הויף" בוילנא. לארוחות צהריים דאגה הרבנית, הדירה הצפופה של ראש הישיבה היתה גם לבית תבשיל בעבור מאות הבחורים.

ב"ז כסלו, יום הזכרון של הסבא, נאספו כל פליטי ישיבות בית יוסף שבוילנא לכנס חיזוק מרכזי בראשות הגאון רבי אברהם יפה'ן, חתנו של הסבא וראש ישיבת בית יוסף בביאליסטוק, ורבי שמואל ראש ישיבת פינסק. כל שאר המוני ראשי ישיבות בית יוסף ותלמידיהם נותרו בעמק הבכא ולא עלה בידם להמלט, ה"ד. באסיפה חיזקו את רוח השרידים ועודדום להתחזק בלימוד התורה עץ החיים ולשמור על השלמות הרוחנית הצרופה ברוחו של הסבא, מורה הדרך ועמוד האש.

מספר חדשים לאחר מכן, דרשו השלטונות מבני הישיבות להתפזר בערים סביב, ולא להתרכז בוילנא. ישיבת פינסק וראשיה עברו לוילקומיר בפרוס הפסח ת"ש. למפרע הובר שהקב"ה הקדים רפואה למכה. שכן בקיץ של אותה שנה נכבשה ליטא על ידי הרוסים. אם מצב הישיבות בכל אתר היה קשה עד מאד, כמעט ללא נשוא, הרי ניתן לשער שאילו היו אלפי בני הישיבות (רבים מהם תושבים בלתי חוקיים, כמעט כולם צעירים הכשרים לעבודה

ולגיוס בשעת חרום, כולם לומדי תורה שנואי נפש המשטר!) מרוכזים יחדיו היה המשטר מנחית יד קשה ונוראה. בוילקומיר, לעומת זאת, התקיימה הישיבה כשנה תמימה תוך שמירה על סדרים כסדרם ובהתמדה מופלגת – עד לסוף המר.

הדרשה והדרישה

שש עשרה שנים לפני כן, ברח רבי שמואל בראש בני ישיבתו מפני הקומוניסטים לפולין. כשהקומוניסטים כבשו את פולין הוא ברח מפניהם לליטא. עכשיו הם כבשו את ליטא ואין מפניהם מפלט. הכפור הרוסי, כפור של כפירה ורדיפת הדת מחד, ומעבר לגבול מדורות הכבשנים הנאציות. וכאן, תחת שלטון הקומוניסטים, מונפת החרב מעל לישיבה בכללה ומעל לכל תלמיד בנפרד. הישיבה אינה חוקית, וכל תלמיד בה הוא אויב מעמד הפועלים, וצפוי למאסר, להגליה או לגירוש.

ולעת אשר כזו, היה להם עמוד ברזל להשען עליו, עמוד אש ללכת לאורו. רבי שמואל ראש ישיבתם הצית בלבם את אש מסירות הנפש. נשתמרו בידינו ראשי פרקים משיחת הדרכה מרגשת, וזה תכנה:

"אנו מצויים במיצר, אין לנו נביא ואין אתנו יודע עד מה. כל אחד מאתנו נמצא במצב של "אם לא תדעי לך", והעצה היעוצה היא "צאי לך בעקבי הצאן". ללמוד מנסיונות הדורות הראשונים ומאופן עמידתם בנסיון.

לאחר שאליהו הרג את נביאי הבעל בהר הכרמל וברח מפחד איזבל להר סיני, שאלו הקב"ה "מה לך פה אליהו", והוא ענה "קנא קנאתי לה' אלקי צבא־ות, כי עזבו בריתך בני ישראל... ואיותר אני לבדי". אין לאדם מושג מאי משמע "לבדי". כי גם הפועל יחידי יש לו מסייעים, ויש ציבור המזדהה עמו. אבל דרכו של המקנא הוא "לבדי", כל העולם מעבר אחד והוא מן העבר השני. מקנא כזה יכול לעמוד לבדו, מסוגל לברוח המדברה, אין לו שאלות של רעב וסכנת חיים. אמנם זכינו ואנו עוד שתולים בבית

ה', מצויים בישיבה בחברת הרבים, וזה נותן לנו עוז ותעצומות. אך כבר מעתה צריך כל אחד לבנות את עצמו במבט של יחידי, לבדו. כי יתכן מצב שישאר בודד, אין לו מכיר ואין דורש לנפשו, והנסיונות ישתרגו, והוא יצטרך להוכיח לעצמו את ה"קנא קנאתי... ואיוותר אני לבדי". ללא עוזרים ומסייעים זהו בירור האיתנות לשם שמים, ללא עזרת הרבים ובלא סיוע חשבונות ופניות. חוסן אמונה שאינה תלויה בדבר.

ומאידך גיסא, בכחה של אמונה כזו לחולל ישועות. כי הנה במעשהו של אליהו בהר הכרמל, הרי לא היה ציווי מן השמים אלא לתת מטר, אלא שאליהו הציע את מבחן ירידת האש והוצרך לבקש "ענני ה' ענני". ואיך לא חשש שמא לא תרד אש מן השמים ויהיה חילול השם נורא חלילה. ומכאן יסוד גדול בענין התפלה שהשריש בעל חובות הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג) שתפלה שכל כולה לכבוד שמים בהכרח שתתקבל וזהו שאמרו חז"ל "ענני — בשביל תלמידי היושבים במערה". ולמה לא ביקש בזכות הנביאים שנהרגו בידי איזבל. אלא שאליהו לא חיפש זכותים, הוא תבע כבוד שמים וקידוש השם, שיהיה חיזוק עבור הנביאים היושבים במערה ע"י שהקב"ה יענה אותו. הנביאים שנהרגו כבר רואים המה האמת! אבל מי שעודנו חי יכול ליפול ברוחו ולהתייאש ח"ו. וכשתובעים כבוד שמים בתקיפות של "קנא קנאתי, ואיותר אני לבדי", נענים מן השמים. והאש ירדה, ואליהו נצטוה למשוח את אלישע לנביא תחתיו להמשיך את עבודת ה' בפרסום בעולם, ועל ידו יסובב שישארו אותם שבעת אלפים ברכים אשר לא כרעו לבעל!

ואם יעמיד האדם עצמו על יסודות של "קנאות באמת" שיוכל לעמוד אפי' יחידי, אז, כאשר יבקש ויתפלל "אני רוצה כבוד שמים" - ודאי יענו אותו. ויהיה לו עוד רבים שיוכל להשפיע להם ולהרבות כבוד שמים. ואם אין עונים אותו הרי הסיבה לכך שאינו מתפלל באמת. וזה הוא כוחה של תפילה.

לאחר שסיים את דבריו הנלהבים, היוצאים מן הלב ונכנסים ללבבות, הוציאו ספר תורה מארון הקודש, וכל תלמיד התחייב שלא לעזוב את התורה בכל מצב שהוא — בין ברבים, בין כשהוא לבדו!

שמואל וויינטרויב
החופ"ק קרלין
ור"מ דישיבת פינסק.

מחיבתא רבתא „בית-יוסף" דפינסק-קרלין.
Rabinical College the oldest
HICH-SCHOOL
„BEJS-JOSEF"
PIŃSK (Poland).

Rabin Sz. Wajntraub
PIŃSK, Karolińska 2/12
Poland.

ב"ה, יום _____ לחדש _____ שנת תרצ"

מכתב המלצה

ואכן דמות דיוקנו של ראש הישיבה עמדה לנגד עיניהם של תלמידיו. אהבתם והערצתם אליו לא פגה והיו סרים למשמעתו גם כשלא היה עמהם. פסוקי בטחון ושיחותיו של רבי שמואל לא נמחו בעקבות תמורות השנים, רק חיזקו אותם ואמצו לבם בדרכי חתחתים. תלמידו, הרב ר' אליעזר מילשטין ז"ל, שהיה בסיביר, העיד פעם: "ראש הישיבה נתן לנו כוחות לעמוד בכל מה שעבר עלינו", ותלמיד אחר, הרב ר' משה שורצבורד נ"י התבטא שמה שהחזיקו בגטו היתה דמותו שעמדה תמיד לנגד עיניו "דמות דיוקנו של אבא". כן סיפר שבהיותו שמה, רשם פסוקי בטחון שהיו בזכרונו על פסת ניר שכותרה משק מלט ישן, דף שהחזיק אצלו תמיד ועיין בו כדי להתחזק.

הרב ר' אהרן דוד מלאכי ז"ל מתלמידיו עבר תלאות רבות בחייו, אך צהלתו על פניו תמיד. שאלוהו פעם "איך אתם מסוגלים לחייך?" – השיב: "השיחות של בטחון ששמעתי בפינסק תומכות בי ונוסכות בי הכח להתגבר". הנ"ל בבואו לארץ, התקבל כתלמיד בישיבת חברון. שאלו פעם המשגיח, הגה"צ ר' ליב חסמן זצ"ל – "מה דברו בפינסק על בטחון? אמר לו הפסוק הידוע "אם לא שויתי ... כגמול אמו כגמול עלי נפשי" (תהלים קלא ב) הטעים בו ראש הישיבה, רבי שמואל: הגמול הזה אף שכל מבטחו ומשענתו באמו – פעמים שאמו מאכילה אותו – והוא מסרב, אמו רוחצת אותו – והוא בוכה. והאם לטובתו מתכוונת, אלא שהוא איננו מבין. כגמול עלי נפשי וגם אנו – כל שנעשה עמנו – לטובתנו הוא וגם ברגעים של חלישות הדעת על האדם לשנן ולחזר! לטובתו מתכון, וגם אם מר – מתוק הוא. (עיין חז"א אמונה ובטחון פרק ב' א'-ב') אמר לו המשגיח, "אכן, על ענין זה בדיוק רציתי לשוחח היום".

בוילקומיר

כבכל אחת מתחנות חייו, לא התרכז רבי שמואל בישיבתו בלבד, אלא נלחם לביצור הדת בלא חת וללא חנופה, בדרך נובהרדוק הסלולה. ביום הכפורים התפללו בני הישיבה עם בעלי הבתים שבוילקומיר, ורבי שמואל הבחין שרבים מבעלי הבתים נועלים את מנעליהם. הוא הבליג עד לקריאת התורה, אך כשהניחו את הספר על הבימה עלה גם רבי שמואל לבימה ואמר: "מסופר על הגאון רבי יוסף ליב בלאך מטעלז זצ"ל שאמר, שכאשר ספר מסילת ישרים מונח על השלחן אין הוא מסוגל להחניף לאיש. אף אני אומר, שכאשר ספר התורה פתוח איני יכול להחניף לאדם העובר על ציוויה". והוא ירד מהבימה והלך מאדם לאדם, עוררם על הדבר, ובזה אחר זה חלצו המתפללים את נעליהם...

אגב, כאן המקום להזכיר מעשה רב שאירע במנין של מרן החזון איש זצ"ל. כנהוג, היה הקורא בתורה עולה לתורה ביום הכפורים. פעם ביום הכפורים לא קיבל עליה. כשחקר לסיבת הדבר, גילו לו שמרן החזו"א הורה על כך. כששאלו לסיבת ההוראה ענה החזו"א: הלא עיניך הרואות שאנו נוהגים כאן כדעת הב"ח שלא ללכת אף בנעלי גומי ובד אלא בפוזמקאות בלבד, ואתה נעול בנעלי גומי ובד וחסר אחד מחמשת העינויים של היום הקדוש...

וכעין נידון זה עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' ט"ו וז"ל ראה זה ראיתי מנהגי מורי הגאון מ' נתן אדלער זצ"ל שבי"ט של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש כי באותו זמן כבר נקצרו השעורים שהם חדש קודם העומר והלוי קורין לפניו בי"ט של סוכות ולחם קלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם וזה יברך על התורה ויקרא לפניו מקרא זה ושוב ישתה שכר ויי"ש ויאכל פתו המחומץ בשמרי שכר שלכו"כ פוסקים גם בזה הזמן הוא דאורייתא וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינם ראוי' לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול עכ"פ העבר בכניסת שמיטה וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה עיי' ח"מ סי' ס"ז. ע"כ.

עוד סיפר רבי שמואל, כי פעם שינה את מקומו לרגל אבלו על אמו ע"ה (נלב"ע ט' חשון תש"א) והתפלל במקום אחר באותו בית כנסת בו למדו בני הישיבה, והנה נפתחו מעיינות לבו והוא זכה להתעוררות רוחנית כבירה. לאחר מכן התפלל בספסל אחר,

והתפלה היתה "רגילה" (לפי מושגיו). שוב חזר לאותו מקום, ושוב המו רגשותיו והתעלו השגותיו והיה הדבר לפלא בעיניו. לאחר זמן פגש במקרה בגבאי בית הכנסת שבוילנא שזכר את כל קורותיה ומסורותיה של ירושלים דליטא. סיפר לו אותו גבאי שבני ישיבת פינסק זכו ללמוד בוילקומיר בבית הכנסת בו שהה הגר"א זצ"ל בערכו גלות. **נענה רבי שמואל ואמר, שמן הסתם התפלל הגאון זיע"א באותו מקום מסויים, ורישומה של הקדושה נשאר לדורות!**

רבי שמואל סיפר עובדא זו כאשר נחלץ מעמק הבכא והגיע לאה"ק. וכשביקר את מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל, סיפר מעט מקורותיו, וביניהם סיפור זה.

אגב, בענין הרושם שנשאר במקום מתפלה כהלכתה שהתפללו בו, מצינו קטע ברשימותיו של רבי שמואל שבכתב יד.

"אבותינו הקדושים חיפשו אחר המקומות המסוגלים לתפלה, וביקשו דברים המביאים את האדם להרגיש השגחת ה' על בריואו — והם המקומות שהיתה בם התגלות ה' וראו בו השגחתו ית' על בריואו. כמו שמבאר הרמב"ן על הכתוב ויצחק בא מבאר לחי רואי (בראשית כד), שהיה הולך תמיד אל המקום ההוא, כי הוא לו מקום תפלה, בעבור הראות שם המלאך. וגם הוא מקום אשל אברהם, והוא ראוי לתפלה. עכ"ל. והמקום הזה של הבאר היה מסוגל לזה מאד, שראו כאן כחה של תפלה, שאמר הכתוב "כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם". וברש"י, מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים, וכל זמן שלא נשמע קול הנער לא נושע ולא נפקחו עיניו לראות שהבאר נמצא תחת מראשותיו, שהקב"ה מצפה לתפלתן של הבריאים. [ועיין ברמב"ן על הכתוב "באשר הוא שם", והנכון בעיני בדרך הפשט, הודיע אותה שלא תצטרך ללכת משם, כי במקום ההוא ירוה צמאונה מיד. עכ"ל] — שהכל מוכן לאדם, ואין צריכין לעבור ארחות ימים. כי ההכרח מזומן לכל, ויש רק לבקש רחמים שיפקח ה' את העינים.

וצריך האדם לייחד לו מקום שמשם ישאב קדושה וטהרה. כמו שמזהיר הרבינו יונה ז"ל שכל אחד בביתו יקבע לו מקום מיוחד לתורה

ותפלה, והמקום הזה יהיה משומר מכל עניני העולם הזה [ובצל"ח ברכות דף ו' מפרש הא דאמר ר' חלבו אר"ה כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, דעיקר טעמו של קביעת מקום, לפי שהמקום ההוא קנה קדושה וכשמתפללים בו פעם שנית קדושת המקום מסייע לו שתקובל תפלתו, וזה שקובע מקום הוא מורה שצריך סיוע מקדושת המקום שיגרום לו שלא יבלבל תפלתו במחשבת חוץ ומסייעו שתוכל תפלתו לעלות למעלה, וזה מורה שהוא עניו].

אלו הם דבריו והם קילורין לעינים, וזכה להסתייע מתפלתו של הגר"א זצ"ל.

פרק שישי

תחנתו האחרונה – ארץ ישראל

פתח תקוה שהכזיב

כל הגולה היתה כמדורת אש, איש לא ידע מה ילד רגע, ורבי שמואל טיכס עצות כיצד להציל את בני ישיבתו. רבות נסע לעיר קובנא הסמוכה לקונסוליות השונות כדי לתור אחרי אפשרות יציאה, והנה נפתח פתח תקוה. חותנו ז"ל שעלה זה מכבר לארץ ישראל הצליח להשיג אשרת עליה לו ולבני ביתו. חשב ראש הישיבה, הרועה הנאמן: כאן בצרה ובשביה אין אדם מתיר עצמו מבית האסורים. מבחוץ יוכל לדפוק על דלתות ולהפעיל קשרים. יצא רבי שמואל ממדינה של גיהנם, ולאחר דרך עקלתון מיגעת, דרך טורקיה ומדבריות סוריה, הגיע לארץ הקודש בפרוס חודש ניסן תש"א.

ראשי ישיבות בית יוסף בארץ ישראל וחניכי ותלמידי ישיבות נובהרדוק שבחו"ל ערכו לכבודו קבלת פנים המונית ונרגשת מיד עם הגיעו, בחוה"מ פסח, בבית המדרש דחסידי בויאן שבבתי אורנשטיין בירושלים, ומינוהו לראש הכוללים עץ יוסף בירושלים ועטרת יוסף בתל אביב. היתה הרגשה ש"ארי עלה", פעליו לתורה היו לשם דבר, והכל קיוו שהוא יפיח רוח התלהבות ורעננות בתנועת נובהרדוק בפרט ובחיי התורה בכלל.

מיד עם הגיעו, החל לחפש דרכים להעלות את תלמידיו ואף יצא לתור להם מקום מנוחה בנחלת ה'. להוותו נודע לו כי השערים סגורים והלבבות אטומים, אין ניתנות אשרות ואין מאפשרים עליה. כמה התחמץ והתפלץ לבבו כאשר הגיע גלויית אזעקה מר"מ הישיבה, הגה"צ רבי יוסף רוזנטל הי"ד, ובה פליאה על שתיקתו, כאילו היה בידו מענה ונחמה:

"בעז"ה, הו"כ אדמו"ר הגה"צ שליט"א, אדשה"ט באהבה רבה ואהבת עולם.

הנה כתבתי גלויה, ואף כי אולי לא באה העת עדיין שאקבל ממנו מענה, אני כותב עוד הפעם. והנה חדשות — אין חדשות יסודיות. מיום כתבי המכתב, הנה נהייתה קצת שינוי. אחדים יצאו לעבודה, מהצעירים והנחשלים הקדומים כעשרת בני אדם. וכמספר הזה יש מהמוטרדים הקדומים. כמובן, סיבת הדבר מפני הדוחק הנורא. שהשמש כמעט שכלה, ואיך יחיו הענפים?! מתחזקים ומתאמצים בכל תוקף, ואולי עוד כב' יכתוב מכתב להתחזק תמיד..."

ניתן להניח שראש הישיבה האוהב כתב גם כתב, אך עת חרום היתה זו, והצנזורה אף היא פעלה, במיוחד במכתבים שנכתבו ב"שפה זרה". ומכתב שני הגיע, קורע לב:

"הו"כ אדמו"ר שליט"א.

הנה לפלא בעינינו על שלא קבלנו שום מכתב מכת"ר לפרט את מצבו, ולתת גם שום תקוה לעתיד. כי הלא בימים הללו הכל תלוי בהעתיד. כי בלא עתיד, וגם בחסרון מצב ההוה, הלא ח"ו נשקף הירוס גמור! ואני חיכיתי בכל יום בכליון עינים על בוא שום מכתב וידיעה מכבודו, ובפרט שום מכתב לכל בני הישיבה שיתחזקו ויתאמצו ויעמדו על משמרתם, ולתת תקוה בלבותם לעתיד לבוא...

מצב הישיבה דפה כמדומני שכבר כתב המשגיח שליט"א דפה בפרוטרוט.. נטע וסייעתו עושה חיל, גם

ירחמיאל וסייעתו עושה חיל, וב״ה הכל טוב. מ׳טוט, מ׳ארבעט, מ׳פארדינט. אמאל מער, אמאל ווייניקער (פועלים, עמלים ומצליחים. פעם יותר, פעם פחות. הכוונה כמובן, לפעילות והצלחה ברוחניות, ולא בחרו בלשון זה אלא כנגד ביקורת הצנזור של רוסיה הפועלית... ״ירחמיאל וסייעתו״ — הכוונה להמשגיח הגה״צ רבי ירחמיאל שולמן הי״ד, מח״ס פניני החכמה, שעשה חיל עם תלמידיו באותה עת צרה ומצוקה!)

אתמול קבלתי גלויה מא״י שבה מודיעים כי כת״ר קיבל הנהלת הכולל דשם עץ יוסף, וגם מייסד מתיבתא בירושלים. אבא עכשיו לברכו שיראה פרי בעמלו ונזכה אנו כל בני הישיבה להסתפח ביחד בעיה״ק תחת דגלו, כי בטח לא ישכחנו ואת מצבנו, ואכמ״ל — — ״

כמה טובת עין ותחנה נואשת נמסכו למשפט סיום זה: אנא, אל תהי הפעילות החדשה הפניית עורף לישנה. שהדף החדש לא יסתום את הגולל על הישן. מה יחוש אב רחמן למקרא שורות אלו של עשרות ילדיו המושיטים ידים ומתחננים על נפשם ואין לאל ידו להושיע, וכשמכתבי עידודו ותפלותיו אינם מגיעים תמהים הם על שתיקתו.

ואף הם, אף הם הפסיקו לכתוב. כי בפרוס הפסח הגיע רבי שמואל ארצה, ובחדשי הקיץ נרמסה ליטא בידי קלגסי הנאצים השועטים לתוך רוסיה וזורעים חורבן ומוות. באופן פלאי הועלו כמאה בני הישיבה על ראשיהם לרכבת רוסית שדהרה לפנים המדינה. הנאצים הארורים עצרו את הרכבת, והרגו את נוסעיה, הי״ד השפוך. שנתיים ימים חישל רבי שמואל את תלמידיו כבניו לאזור עוז כ״יחידים״, להתכונן לבחינת ״ואיוותר אני לבדי״, ולבסוף, לבסוף, הנאהבים והנעימים לא נפרדו. ברוך המקדש שמו ברבים. ענו ואמרו ה׳ אחד, ארץ אל תכסי דמם!

משמאל: הרב משה שטרנבוך, הרב יוסף בוזגלו, הרב משאש, הרב מלכה הכהן-אשכנזי, הרב משה הלוי גרינברג, הרב משה שטרנבוך, הרב שמואל בקוראי.

זכרונות ומלכויות

רבי שמואל לא ידע כל זאת, אך לבו נבא לו. נאנח היה ונאנק באמרו כי חרד הוא ממה שיתגלה לאחר המלחמה. לבו שתת דם, תלמידיו אהוביו, רבניהם – חבריו, המון ישיבות נובהרדוק וראשיהן, עולם שלם תוסס ולוהט בלהב אש עלה עתה בסערת אש, עלה עליו הכורת, נכחד ואיננו. גדול כים שברו, נורא הוא אסונו. אבל רבי שמואל אינו מניח לזכרונות לשתק אותו ואינו מרשה ליאוש להשתלט עליו. אסור לו, משום שהוא נובהרדוקאי, ונובהרדוקאי הוא חייל, והסבא לימד שהחייל אינו מחשב חשבונות. אין הוא מהפך בזכרונות, ענינו הוא מלכויות ושופרות. קבלת עול ונשיאה בעול. רבי שמואל משמיע שיחות מוסר נוקבות בישיבות נובהרדוק בארץ הקודש ולקבוצות בני ישיבות שהתקבצו והשכימו לפתחו.

(ישיבות נובהרדוק שהתקיימו אז בארץ ה"ה מרכז בית יוסף תל־אביב שבראשה עמד הגה"צ ר' הלל ויטקינד זצ"ל והגאון ר' אהרן וינשטיין הי' ר"מ הישיבה. ישיבת בית יוסף בבני־ברק שבראשה עמד הגה"צ ר' מתתי' שצ'יגל זצ"ל ומרן הגאון ר' יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל הי' ר"מ הישיבה. וישיבת בית יוסף בירושלים עיה"ק ת"ו שבראשה עמדו הגה"צ ר' בן ציון ברוק זצ"ל והגה"צ ר' זאב חפץ זצ"ל. כן התקימו ישיבות לצעירים. בב"ב ישיבת תפארת ציון בראשות הגה"צ ר' יעקב שניידמן שליט"א ור"מ הישיבה הגאון ר' אברהם יצחק גרשנוביץ זצ"ל אב"ד דז'אבינקה הגאון ר' מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א ר"מ בישיבה והגאון ר' שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל ר"מ בישיבה. ברחובות ישיבת פורת יוסף שבראשה עמד הגה"צ ר' אלי' מאיר קובנר זצ"ל. ובחדרה שבראשה עמד הגה"צ ר' אלחנן פרלמוטר שליט"א).

והוא מארגן את יוצאי ישיבות נובהרדוק בארץ הקודש לפעילות נמרצת, להבאת בני נוער מרחבי הארץ לרשת הישיבות "בית יוסף".

שמואל ווייטרויב
אב"ד ור"מ
דקרלין—בפינסק.

הישיבה הגדולה
„בית-יוסף"
בפינסק-קרלין.

Wyższa Uczelnia
Rabinacka
„BET-JOSEPH"
w Pińsku.

Adres: Rabin Sz. Wejntraub, Pińsk Rowiecka 5.

מכתב בקשה להגר"מ שצ"יגל להשתדל להשיג סרטיפיקט עבור תלמיד ישיבת
פינסק הר' חיים גוז הי"ו ב"ב

היו לו לרבי שמואל תכניות, והיו לו תקוות, כי יזכה להעלות את ישיבתו ארצה. הוא לא ידע כי עלה עליה הכורת. היו לו תכניות, והיו לו תקוות. הוא ביקש לייסד עוד ישיבה משלו, ישיבה חדשה, שבלהט הנובהרדקאי תוכל לעמוד בפרץ כנגד רוח הפשרנות ומגמת השעטנז שפשתה בקהלות הישוב החדש. את דעתו זו הביע במכתב שערך אל מרן החזון איש זצ"ל, וז"ל.

הו"כ הגאון האמיתי שר התורה והיראה מרן רא"י קארליץ שליט"א אחד"ש הדר"ג באה"ר

הגם שכבר דברתי קצת עם הדר"ג בזה הענין, אולם מפני ענין שנתחדש כעת אחזור עוד הפעם. לפי דעתי הכרח גדול מאד להעמיד בתל אביב ישיבה גדולה ממסד עד הטפחות, שיעורים וקיבוץ ביחד, להציל ילדי ישראל מהישוב החדש והעיקר גם מתל אביב מהרשת הידוע. יש ידיעות חדשות אשר תסמרנה שערות השומע, שהוא פשוט מקום של גידול "שנה ופירש". אפשר שזה בא מהתגאות ח"ו, אולם כן הוא במחשבתי כי הניחו לי מקום מן השמים להתגדר בזה, ומפני זה בטל אצלי הרצון הגדול להמצא בירושלים עיה"ק וגם להרביץ תורה בישוב הישן, לאחר שגם הדר"ג נתן לי הסכמתו על זה — — "

לא רק הסכמה נתן לו מרן החזו"א, אלא אף הסמכה בפה מלא לפעליו לתורה. היה זה כאשר רבי שמואל שלח את הרה"ג ר' אברהם רפפורט זצ"ל מייסד ומנהל כולל עטרת יוסף בת"א – יד ימינו – להוועץ בחזו"א זצ"ל בקשר לישיבה שביקש לפתוח בכפר סבא. נענה מרן החזון איש ואמר: "מדוע הוא שואל אותי, הלא הוא בעצמו מצביא, גנרל"...

נוכל לקבל מושג מה מכחותיו הרוחניים של רבי שמואל, שבהיותו שבור ורצוץ בגופו (במכתבו אל החזו"א הוא מסיים: "רציתי להתראות עם הדר"ג ולדבר בארוכה עבור זה, אולם אינני בקו הבריאות וקשה לי הנסיעה מירושלים, בטובו להזכירני

בתפלתו לרפואה, שמואל בן חיה"), ולבו כמה לתלמידיו שבחו"ל, והוא טווה תכניות להקים ישיבה משלו, ש"עבור זה בטל אצלי הרצון הגדול להרביץ תורה בישוב הישן" – עם זאת הוא משמש כראשם של שני כוללי אברכים שריכזו מטובי וחשובי תלמידי נובהרדוק. לאחר פטירתו המשיכו שנים מחתניו במפעליו אלו. הג"ר יצחק ברנשטיין שליט"א, מחבר ספר "הערות" על הש"ס, עומד בראש כולל עץ יוסף בירושלים, והג"ר שמריהו יוסף קרליץ שליט"א המשמש כעת ברבנות בארה"ב התמנה להנהלת כולל עטרת יוסף בתל אביב שאחרי זמן מה יסד וניהל את כולל חזון איש בבני ברק, אף שני חתניו האחרים, הג"ר יהודה בן שלום שליט"א והג"ר יוסף ברטלר שליט"א מכהנים כמרביצי תורה ויראה.

היה מסובב בערים בין ישיבות בית יוסף שבירושלים תל אביב ובני ברק להשמיע בהן שיחות דעת מוסר ויראת ה' שהלהיבו המוני בני תורה לעמוד כצור איתן כנגד נחשולי התקופה וסערותיה.

מורא לא יעלה על ראשו.

בכל פעולה להפצת תורה, בכל פעולה לחיזוק הדת, בכל אשר התבקש ונדרש – שם הופיע ופעל. בדחיפות ובנחישות, כמצביא הפוקד את שדה המערכה. ולא רק במסגרת ישיבות נובהרדוק. באותם ימים התגבשה מסגרת רחבה יותר, "ועד הישיבות" כדוגמת הועד שפעל בפולין ובליטא. לעומתו, התארגן המזרחי באיגוד משלו, שנקרא "מפעל התורה". כדי להשיג תמיכה נרחבת ראו הגאונים ראשי ועד הישיבות לנכון למנות את הרב הרצוג לנשיא בטרם יקדימום ראשי מפעל התורה לשימו בראשם. לשמחתם, נענה הרב הרצוג לבקשתם, והם הסתייעו רבות בשמו ומעמדו לביסוס מעמד הישיבות בארה"ק. מסתבר, שגם מפעל התורה פנה אל הרב הרצוג בהצעה דומה, והרב הרצוג לא היה כה רחוק ממפעליו. אבל נבצר ממנו להענות להם מבלי לקבל את הסכמת

ראשי ועד הישיבות. הגה הרב הרצוג הצעה מרחיקת לכת. הוא כינס את הנהלת ועד הישיבות והעלה את הרעיון לאחד את ועד הישיבות עם מפעל התורה. אין צורך, אמר, שיהיו שני אירגונים של ישיבות.

הרעיון לא נראה – בלשון המעטה – לרבים מראשי הישיבות, אבל הם הססו להגיב ולצאת כנגדו, מחשש שהרב הרצוג יקצוף על "יצר הפילוג" ויסיר את נשיאותו ואף יקבל את נשיאות הארגון שמנגד. ובמצב הנורא של אותם ימים, פירושו של דבר היה התמוטטות ועד הישיבות. הישיבות, שמצבן הכספי היה נורא באותם ימי חירום ומשטמה, היו עלולות להקלע למשבר שיאיים על קיומן.

שתקו הכל, וההצעה עמדה להתקבל. ואז קם רבי שמואל, דפק בידו על השלחן וקרא בזעקה מרה: "ואם מתקיימות עוד כמה ישיבות על טהרת הקודש, האם נפגום גם אותן?!"

כולם נדהמו, אבל הנהנו בהסכמה. ההצעה נפלה, והרב הרצוג פיזר בכעס את האסיפה. בצאתם פנה אליו הרה"ג ר' אברהם רפפורט זצ"ל*. באזני רבי שמואל: "כיצד העזתם לדבר כך, הלא העמדתם את כל ועד הישיבות בסכנה! כל המפעל עלול להתמוטט!"

ורבי שמואל השיב נחרצות! "אם אלו יהיו פניו של ועד הישיבות, מוטב שיסגר!"

---

* וזו ההזדמנות להזכירו לטובה: הרב רפפורט היה יד ימינו של רבי שמואל מאז הגיעו לארה"ק, בהיותו מנהל כולל עטרת יוסף בתל אביב נרתם במלא המרץ לעזור לרבי שמואל בהגשמת תכניותיו הרבות, ולאחר פטירתו המשיך לעסוק במסירות נפלאה בביסוס הכולל עץ יוסף י־ם גם לאסיפה זו התלוה הרב רפפורט אל רבי שמואל.

אמת צרופה

כי זוהי דרכה של נובהרדוק מאז, דרך האמת הצרופה. כך למד רבי שמואל מהסבא, שנסע שלשה ימים לסאראטוב כדי להרוס את אשר בנה ולפזר את ישיבתו כאשר חשש לפגימת טהרתה. כך עשה רבי שמואל עצמו כאשר בין לילה עקר את ישיבתו המושרשת והמשגשגת מסמיאטיץ כאשר חשש להשפעת הרב החדש, הפשרן. זוהי תמצית משנתו ודרכו. הגר"י ולדשיין הי"ד שהיה מנהל רוחני בישיבתו, כתב לאמר: "כללו של נובהרדוק היא – קיצוניות בשלימות"! (תורת יצחק, בא).

כאשר רבי שמואל הגיע לארץ, פליט חסר כל, תשוש ורצוץ אך מחושל ברוחו, וכבר נשא חזון חדש, להצית בארץ הקודש את האש הצרופה של נובהרדוק, להקים ישיבה גדולה שתנחיל את המורשת, לייסד תנועה של בני תורה מקדשי שם שמים, חלוצים לפני ה' כנגד החלוצים מסיטרא דשמאלא. אילו היה חזונו מצליח, אילו היה מייסד מרכז ענק כישיבתו בפינסק, ושולח כל בחור מבוגר לייסד סניף, ישיבה קטנה בכפר ובמושב, ככל אשר עשה בברדיטשוב ובאיוויע, בסמיאטיץ ובקארלין – מי יודע, אולי היו פני היהדות באה"ק שונים. משום כך, ביקש להקים את ישיבתו דוקא בישוב החדש, דוקא בארץ לא זרועה מבחינה זו. לעמוד כנגד המשחיתים, להקים מבצר, מגדל עוז. וזאת בתקופה שהמלכות נהפכה למינות וירא חטא נמאסו, היוקר האמיר וכלתה פרוטה מן הכיס, המכשולים היו רוחניים וגשמיים כאחד, ומחמתם אכן נבצר ממנו מלהגשים את חזונו.

והנה, קרן של אור הפציעה, ישיבתו הוגשה לו על מגש של כסף! ומעשה שהיה, כך היה. כעשרים שנה לפני כן, כאשר רבי שמואל קיים במסירות נפש את ישיבתו שבברדיטשוב ורשת הישיבות הקטנות שסביבה, וכאשר הקהיל קהלות ברבים והלהיב את הלבבות לשמירת התורה ומצוותיה, נאסר ונכלא בבור כלא קפוא, ושוחרר כאשר שתי רגליו חולות. כבר סופר, שהרב יעקב

ברמן, מרבני ברדיטשוב, ורעייתו הרבנית, ז"ל, הכניסוהו לביתם וטיפלו בו במסירות נפש עילאית כל ימי חליו. רבי שמואל החלים ושב במשנה מרץ לפעילותו, והרב ברמן עלה בינתיים לארץ הקודש והיה בה לאחד מראשי המזרחי. כאשר רבי שמואל עלה ארצה, ידע הרב ברמן להוקיר את מסירות נפשו ופעלו לתורה, את גאונותו וכח השפעתו, והציע לו מקום רבנות ממנו יתפרנס בכבוד ובו יפתח ישיבה כרצונו וינהל אותה ברוחו!

אלא שהמקום היה אחד מיישובי המזרחי.

אמר לו רבי שמואל: "הכרת הטוב שלי כלפיכם, אין לה שיעור. ידידים אנו, וידידים נשאר. אבל לא בענינים רוחניים, ונא אל תדאגו לי לפרנסה"... – כאשר בביתו לא היה לחם לאכול! הרה"ג ר' אברהם רפפורט סיפר, שבאותם ימים לוה ממנו רבי שמואל סכום כסף קטן, כדי לקנות בו – לחם!

אבל ההשקפה הצרופה והאמת הברורה עומדים מעל לכל. הן רק עבור זה ביקש להקים את הישיבה דוקא בת"א – כדי להלחם בערבוב הקודש והחול, האור והחושך, בשעטנז ובערפל.

פעם סיפר, שבהיותו בתל אביב – נפגש עם הרב עמיאל ז"ל שעמד בראש "ישיבת הישוב החדש" ניצל הרב את ההזדמנות כדי לשאול "שאלה". ישנם בחורים שיצאו לעבודת "היהלומים" ולאחר שעות העבודה הם עולים לישיבה, ללמוד כמה שעות – האם אין חשש שבחורי הישיבה יושפעו מהם לעזוב את הלימוד בישיבה ולצאת לעבודה, ענה לו רבי שמואל בדברי המדרש (שמות רבה נב) "מעשה בתלמיד אחד של ר' שמעון בר יוחאי שיצא חוצה לארץ, ובא עשיר. והיו התלמידים רואין אותו ומקנאין בו, והיו מבקשין לצאת לחוצה לארץ וידע ר' שמעון. והוציאן לבקעה אחת של פגי מדון, והתפלל ואמר: בקעה בקעה, מלאי דינרי זהב. התחילה מושכת דינרי זהב לפניהן. אמר להם, אם זהב אתם מבקשים הרי זהב, טלו לכם. אלא היו יודעין, כל מי שהוא נוטל עכשיו חלקו של עוה"ב הוא נוטל". המשיך ואמר: כסבור מר שגם כיום היו

התלמידים מושכים את ידיהם מדינרי זהב והמשיך לספר שאחרי כן עלתה במחשבתו אולי לא הייתי צריך לומר כך, אדרבה אולי מקום כזה שמעורב בו קודש וחול מוטב לו שלא יהי' לו קיום...

בוא השמש בצהרים

יתכן, והישיבה היתה מוקמת למרות הכל. ישיבה כרצונו, על טהרת הקודש ויוקדת באש קודש. אלא שהמון שנות הסבל נתנו את אותותן ורבי שמואל חלה ורותק למיטתו. רבי שמואל, שכל ימיו פעל ועשה, הורה ולימד, לא הסכין עם הריתוק והניתוק מהרבצת תורה והשרשת יראה. עמיתו הגאון רבי בן ציון ברוק זצ"ל, ראש ישיבת בית יוסף בירושלים, הזמינו בעצם ימי מחלתו לשמש כראש ישיבה בישיבתו. רבי שמואל היה מאושר. אולי מכאן, מישיבה זו, תצמח הבשורה ותקום התנועה. הוא התגבר כארי וביקר בישיבה, עמד על סדריה ורוחה, על תלמידיה ואופיים. וכבר הגה רעיונות ותכנן פעולות, אך לא איכשר דרא ולא כך נגזר. מצב בריאותו התערער והתדרדר, וביום י"ט סיון תש"ב השיב נשמתו הטהורה ליוצרה – והוא בן ארבעים ותשע שנים בלבד, וכה רבות פעל ועשה, וכה רבות קיוו שיפעל ויעשה, והשמש חשכה בצהרים, עליו ניתן להמליץ בפה מלא את מאמרם ז"ל (מגילה טו.) צדיק אבד – לדורו אבד, מרגלית כל מקום שהיא – מרגלית שמה. וכמו שאמרו (במדרש תנחומא) עה"פ "מתוקה שנת העובד, אם מעט ואם הרבה יאכל". משה מלך ארבעים שנה ושמואל מלך עשר שנים, והכתוב השווה יחד, כמ"ש "משה ואהרן בכהניו, ושמואל בקוראי שמו". הדור, הוא שהתייתם.

המונים השתתפו בלוייתו. מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל, הגר"ז סורוצקין זצ"ל. ראשי ישיבות נובהרדוק ועוד, ספדו לו תמרורים. צדיק אבד לדורו אבד, לדור שאיבד כה הרבה וקיוה שיוותרו מורי דרך להחזיר עטרה ליושנה, ולא זכה.

הרב מפוניבז' זצ"ל, שהכירו מטעלז ומנובהרדוק, וידע על גדלו ופעליו, בחר להתפעל בהספדו בישיבת בית יוסף בת"א דוקא מן השלימות והנחישות, מהעזות דקדושה. בין השאר פתח הרב מפוניבז' ואמר: "ומורה לא יעלה על ראשו"... (הפסוק הנאמר על שמואל הנביא – ש"א א, יא – כפירושו של התרגום יונתן "ומרות אנש לא תהא עלוהי"! ועי' נזיר ס"ו א') לא מורא השלטונות ובתי הכלא, לא מורא העסקנים והגבאים, לא מורא מרשיעי ברית ועזי פנים, לא מורא קשיים וחשבונות העתיד. מי שזכר באותו מעמד את האסיפה של ועד הישיבות, הבין במוחש את משמעותו של "ומורה לא יעלה על ראשו": "מי שאין לו על גביו אלא ה' אלקיו"! (עי' ירושלמי נזיר ריש פ"ט) ועוד אמר הרב מפוניבז' זצ"ל: "חבל, חבל. אילו היה מאריך ימים אתנו, היו כל הישיבות נראות כעת אחרת"...

הלל מחייב את העניים, ר"א ב"ר חרסום מחייב את העשירים. רבי שמואל וינטרויב מחייב את הנרתעים מקשיים, את המסתפקים במועט, את מחשבי החשבונות, את הנכונים לפשרות. מחייב את כולם לקרא "קנא קנאתי" בכל המצבים.

וזה נוסח מצבתו במקום מנוחתו בהר הזתים בירושלים

פ״נ

הגאון הצדיק

מוה״ר **שמואל זנביל וינטרויב** זצ״ל

בה״ר משה יעקב **מפרסקורב** זצ״ל

דור שמיני בן אחר בן מהחזן מזסלב זצ״ל

אב״ד ור״מ ישיבת בית יוסף בפינסק־קרלין

תלמיד מובהק של

הגה״ח **מוהרי״י הורביץ** זצ״ל

הסבא מנובהרדוק

הקהיל קהלות ברבים והרביץ תורה בשעת השמד במדינת רוסיא

בערי חמלניק רומנוב לובר ברדיצ׳וב

זיכה את הרבים במסי״נ והעמיד תלמידים הרבה

עלה לארה״ק בשנת תש״א וביסס וניהל כוללי נובהרדוק

״עץ־יוסף״ ״ועטרת־יוסף״

נפטר י״ט סיון תש״ב

ת.נ.צ.ב.ה.

★ ★
★

"תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה"

בסיומו של הספר, חובתנו להזכיר זכויותיה הרבות של הרבנית הצדקנית תחי' שתבדל לחיים טובים, בכל הפרשה המופלאה הזאת, ולהעלות על נס עלי ספר, חלקה הגדול בהרבצת תורה ובקידוש ש"ש של בעלה הגדול זצ"ל, כאשת חיל עמדה לצידו, וסייעה לו בכל כחה ובכל נפשה, ובה בטח לבו, בכל פעולותיו, מלאי ההוד והגבורה.

ולאחר פטירתו – כשנסתלק בדמי ימיו, ונשארה לבדה עם שמונה ילדים רכים, חגרה בעוז מתניה, ובגבורה ובנחישות חנכה אותם בדרכו וברוחו, ולא חסכה עמל, על אף העוני והדחקות – לגדלם לתורה ולהביאם לתעודתם.

זכתה לראות בנים ובני בנים נינים ובני נינים, כולם זרע ברך ה' שתולים בבית ה' באהלה של תורה.

ה' יאריך ימיה ושנותיה בטוב ובנעימות.

קבוצת מאמרים

א. עובדות והליכות של רבו הסבא מנבהרדוק ורשימות קצרות מכתב ידו; – **ב.** מאמר "היד החזקה" שאמר על רבו ה"סבא" ז"ל; – **ג.** דין שמים; – **ד.** דרך צדיקים; – **ה.** עבודת התיקון; – **ו.** קבלות שקבל על עצמו בשנות בחרותו:

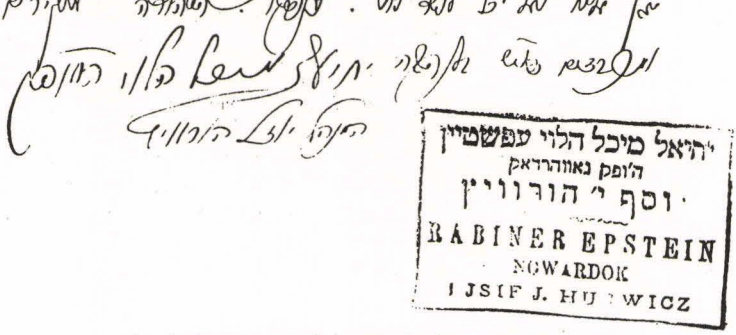
מכתב מהגאון בעל "ערוך השולחן" וצ"ל
לתומכי ישיבת נובהרדוק

שמים לרום וארץ לעומק ורוחב לב נבון כמה להקים דגל תורתנו הקדושה ויראת ה' הטהורה אין חקר, וכל איש מישראל אשר נקודת היהדות בקרבו יתאונן בקרבו ונפשו עליו תאבל ולבו יתר מקומו על הפרץ הרחב שנפרץ בימינו בעונותינו-התורה ויראה, ושתיהם נפלו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, והקול היוצא מהר חורב אוי לנו מעלבונו של תורה מנסר כארזים וקולו כקול מים עזים קול ד' בכח, קול ד' שובר ארזים.

ארזי הלבנון אדירי התורה הלכו לעולמם בשנים האלו סעו המה למנוחות ואותנו עזבו לאנחות, ותורה מה תהא עליה-האמנם נראה בחוש השגחת הבורא יתברך כי הקים ד' לנו גם בדורנו השפל אנשים גדולי הערך צדיקים ואנשי מעשה הדואגים לקרן התורה והיראה, ועלו מושיעים בכמה מקומות ישראל לחזק ולאמץ ידי התח"ח הרבים הנמצאים עדיין המצוינים בהלכה ומעוטרים ביראת ד' טהורה העומדת לעד, וגדולים מעשיו של ידיד ד' הרב הגאון הצדיק המפורסם **מוהר"ר יוסף יוזיל יצ"ו**, זה רבות בשנים שעל פי נדבת יחידים גבורי ישראל אשר ננע יראת ד' בלבם מפזרים למאות להקים דגל התורה הקדושה והיראה הטהורה-ועתה עינינו ראו ושמחו כי נתרבו ונתישבו על ידו בהרבה ערי ישראל נאווהרדאק והסביבה, לובין איוויע, לידא, שאוויל, זעטיל, סלאנים, אברכים גדולי תורה ויראה השוקדים בתורת ה' יום וליל בש"ס ובפוסקים אשר בעזה"י יהיו לרבנים גדולי ישראל מצוינים בתורתם ויראתם והנהגתם המעולה, ונמוסי דרך ארץ שלהם, ונוסף עליהם כמה וכמה מנינים בחורי חמד מצוינים וחריפים ובקיאים, ובהם כמה וכמה עליהם הלומדים בהתמדה גדולה ונפלאה והנהגה ישרה ורצוי' אשר יהיו לפאר וכבוד לעמנו ובהם ישראל יתפאר.

מעידנו לכם רבותי' שכל הרואה שקידתם הנוראה ויראתם הטהורה ונמוסי דרך ארץ שלהם ישתומם. ולא יאמן אלו לא היו עיניו רואות, ואנחנו מחזיקים בידיו, ומובן הדבר שלהחזיק תלמידי חכמים רבים כאלו שיהא להם גם למשלח ביתם למען ישבו במנוחות שאננות שמהם תצא תורה ואורה והוראה לישראל לא יספיקו נדבות היחידים אי לזאת על פי עצת נאוני ישראל וגבורי יראי אלקים הוסכם לקרא עזרה מרחוק מאחב"י שיתמכו בימין צדיקים להענין הגדול והנשגב הזה. וכל איש נלבב ירום תרומת כסף, וירום ונשא קרן תוה"ק על ידי הנדבה מכל איש ואיש ומי האיש מעם ב"י שלא יתעורר להחזיק עץ החיים הלזה שמימיו מים חיים, וזה שער השמים, ובזכות זה נזכה לבנין ציון וירושלים, וכל התומכים, וכל המחזיקים יתברכו מטל השמים ומשמני הארץ, ויאריכו ימים ושנים באושר ועושר כנפשותם העדינות, ונפש קול בת"לוי קורא אל ד' אנא ד' הושיעה נא, אנא ד' הצליחה נא, וחותם בחנוכה ר"ח טבת תרנ"ז לפ"ק

פה נאווהרדאק
נאום **יחיאל מיכל הלוי עפשטיין** החופ"ק

החותמת המשותפת של בעל "ערוך השולחן" עם רבי יוסף יוזל זצ"ל

עובדות והליכות של רבו הגדול הסבא מנובהרדוק זצ"ל

"גבור הכורך פסי פלדה על זרעותיו כרצועות" — כך הגדיר החזו"א זצ"ל את רבי יוסף יוזל הורביץ הסבא מנובהרדוק, זה שכפף את תנאי החיים הקשים ואת כל כוחות נפשו לרצונו הנחוש. ומה היה רצונו נווכח ממעשה שהיה, שבעיר אחת הוקמה ישיבה מרשת ישיבות "בית יוסף" תושבי המקום התנגדו בחריפות להקמתה ולא הניחו לתלמידים ללמוד בבית המדרש. הם נמקו את התנגדותם בהסתייגות מהשיטה הנובהרדוקאית. כתב להם החפץ חיים זצ"ל: הזהרו בתלמידי "בית יוסף" כי ידעתי לרבם ז"ל **שכל מעשיו היו לשם שמים.**

לשם שמים ויראת שמים!

הגה"צ ר' יואל ברנצ'יק זצ"ל מתלמידיו המובהקים, סיפר: פעם הלכתי עם "הסבא" ז"ל בדבר יסוד ישיבה, והלכנו ברגל כל הלילה, כאשר בסופה של הלילה נזדמנה לנו עגלה, ונרדמנו בה. כשהתעוררנו, נתקף הסבא, פחד, שמא איחר זמן קריאת שמע, קרא מיד ק"ש, ומשסיים לקרוא התעלף כשנתעורר מעלפונו שאל אותי האם אחרנו את הזמן, עניתי, שכנראה לפי גובה השמש לא אחרו זמן ק"ש של הגר"א, אחר תקופה של שבע שנים, נפגשנו ושוב שאלני, האם הנך בטוח, או אמרת רק כדי להניח את דעתי, לאחר שש שנים שוב נפגשנו, ואמר לי חוששני לאותו איחור זמן ק"ש. שלש עשרה שנה לא מש מזכרונו ולא פג הפחד ממנו. שמא חטא בדבר. עד היכן יראת חטא.

★★

כידוע היה הסבא מחונן בכח שכנוע רב. מתוך פקחותו "ועינו הבוחנת" הכיר את דרכי בני האדם ונקט בטכסיסים שונים כיצד למשוך את בני הנעורים לתורה וליראה. בהקדמה לספר "נפש חיה" להגה"צ ר' אברהם גארדן משגיח דישיבת "תורת חסד" בבריסק כותב וז"ל: "זכיתי להיות בביתו [של הסבא זצ"ל] באמצע המלחמה העולמית שלש שנים,

ואי אפשר לשער גודל ערך מה שקבלתי ממנו מדברי קדשו שהיה כח נורא בדבריו להפוך דעת האיש מקצה אל קצה".

פעם ביקר אצלו גמנזיסט צעיר שרצה לקבל תשובות על שאלותיו בעניני אמונה. הסבא שמע את הגמנזיסט אומר לעגלון, "המתן לי כשעה" — דחהו: אין לי לדבר עמך, שהרי אם תשוכנע בצדקת דרכי — עליך להשאר כאן. ואם עוד לפני שהתחלנו לדבר, כבר יודע אתה שעוד כשעה תסע מכאן, סימן הוא שאינך מתכוון ברצינות, ואם כך למה לנו לבטל שעה?!

"אם תשוכנע בצדקת דרכנו — עליך להשאר כאן" במשפט זה שאמר לאחרים חייב את עצמו לארך כל הדרך. הסבא היה איש אמת, ומשהחליט על אמיתותו של הדרך, הלך בו מיד ולא סטה הימנו כמלא הנימה.

כשרבי ישראל סלנטר זצ"ל פנשו בנסיעתו למסחרו ביריד והעמידו על הדרך בעבודת המוסר — לא המשיך במסעו ולא שב למסחרו, אלא פנה מיד לכיוון החדש, הוציאו מיד לפועל בכל המרץ ובמלא התוקף, ללא עכוב, וללא דחיה. כדי שלא לאפשר ליצר להשחיז את כלי זינו ולבטל את השאיפה לטוב ואת עשיית הטוב.

ונכון להסמיך לזה דברי "העמק דבר" בראשית י"ב.

וילך אברם כאשר דבר אליו ד' וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם... ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען. (פסוק ה')

כאשר דבר אליו ד', א"א לפרש "כמו שדבר", שהרי במקרא הסמוך פורש הכתוב יותר, ותו למאי כתוב "וילך אתו לוט" הא מפורש בסמוך לוט בכלל כל הנפש, אלא משמעות "כאשר דבר" — תיכף ומיד כשדבר, ולא המתין על הכנה הדרושה לזה, וכדי שלא יהיו עכובים ממכירת הנחלאות וכדומה יצא תיכף ומיד ולוט הלך עימו והניח אשתו ושארי בני ביתו בעיר עד שמכרו הכל, והוא נתעכב מעט בדרך, ומאחר שכבר יצא מעירו והחזיק בדרך ראו אנשיו להכין הכל ובאו כולם אצלו

ואז כתיב "ויקח אברם", אז היה אברם בראש הנוסעים וכל הטפלים עמו כמש"כ להלן י"ג ג' "וילך למסעו" שהלך לאט לאט לפי הכבודה שעמו, כן היה כאן אחר שהחזיק בדרך וידע שלא יהיה לו מניעה מגוף הליכה, שוב ראה לחוש לאבידת הממון וכל היקום, שהוא נגד הזריזות לגמר המצוה, מכ"מ גם שמירת נכסים הוא ענין ראוי לחוש. משא"כ בתחילה שהיה משער שאם היה מתעכב בשביל שמירת הנכסים היה יכול להיות מניעה לעיקר הליכה ע"כ הוחלט אצלו לצאת תיכף ומיד ויעבור עליו מה, וזה כלל גדול מה שיש ללמוד בדרך המצוות.

"לצאת תיכף ומיד ויעבור עליו מה"

הסבא ז"ל לא הביט אל זקנותו ואל חולשת בריאותו קנא קנאת ד' במעשים נועזים, בעשרות ערים ועיירות ברחבי ליטא, פולין ורוסיא, במקומות שלא עלה על הדעת כי יש אפשרות למקום תורה, יסד כוללים וישיבות, גם בזמני החורף חרף את נפשו בנסיעות ארוכות במשך ימים, לעתים לא אכל מעת לעת באין לו מים לנטילת ידים. קרה שהלך ברגל מברדיטשוב לזיטומיר באין כלי תחבורה — ובגלל חשש של שעטנז בעגלת איכר — כל זאת כדי ליסד ישיבות לחזק ולעודד את הישיבות שכבר נוסדו. סיפרו שבאחת השנים היה בראש השנה בעיר קיוב, בשבת תשובה — בחרקוב, וביום הכיפורים — בהומל, והמרחק. מרחק של מאות ק"מ בין עיר אחת לשניה.

במלחמת העולם הראשונה — "בחוץ תשכל חרב" וכנופיות השתוללו בדרכים "מחדרים אימה" — עשרות מרכזי תורה נחרבו והוא טלטל את עצמו מעיר לעיר להציל צעירי ישראל מצפרני היבסקציה. קרונות הנוסעים היו מלאים וגדושים בחיילים, שהשליכו נוסעים יהודים מן החלונות — אך הסבא: "לצאת תיכף ומיד ויעבור עליו מה", למרות זיקנותו קפץ לתוך קרונות הרכבת, טיפס דרך החלונות כאחד הצעירים, נתלה על המדרגות כעזי הנפש. גם החורף הרוסי ורוחותיו לא יכלו לו, גם הגוי הרוסי וגם עושה דברו היבסקי לא יכלו להכניע את מסירות נפשו.

★

מסירות נפש זו, להקהיל קהילות ולהרביץ תורה ומוסר, החדיר גם בתלמידיו. דרש מהם בכל תקף להקדיש חייהם ללמוד תורה בלבד, להרבצת תורה מוסר ויראה, ה"שבתי בבית ה' כל ימי חיי" היה עמוד התווך בשטתו, עד כדי כך שהיה מתפלל על אלו מתלמידיו שהיו מסוגלים לעשות חיל, שלא יפנו לשום עסק מעניני העולם ולא יכנסו לעולם המעשה, רק ישארו בד' אמות של הלכה.

הגה"צ ר' יואל ברנצ'יק הי"ד שוחח פעם עם יהודי חסיד אחד. אמר לו: הרבי שלך מברך, והרבי שלי "מקלל". הסביר את דבריו: כשעזבתי את נובהרדוק ונסעתי לריגא, הבטחתי לסבא שאקים שם ישיבה, ואמנם קימתי את הבטחתי אבל במשך הזמן שלחתי ידי במסחר ועל ידי כך קוויתי שאשיג את ה"קמח" בשביל ה"תורה" הישיבה, ואמנם הצלחתי מאד במסחר. לימים נפגש עם הסבא ועל שאלותיו גילה לו שעוסק גם במסחר לתועלת הרבצת תורה. בעיני הסבא לא מצא הדבר חן, והוא איחל לו שלא יראה הצלחה במסחרו. ואמנם, לימים מועטים אבד את כל כספו ועזב עסקי מסחרו לצמיתות.

הגאון המפורסם מוהר"ר ירוחם ורהפטיג זצ"ל מחבר ספר דברי ירוחם ועוד ספרים רבים, היה מראשוני התלמידים של הסבא זצ"ל, והקשר ביניהם היה מאד אמיץ, בתקופה מסוימת שימש כר"מ בישיבת נובהרדוק שם שהה כל החורף ומשפחתו היתה במקום אחר. לפני פסח נכנס להפרד מרבו ולקבל את משכורתו בעבור כל החורף. הציע לו הסבא, כי בדרך הלוכו, בנסעו הביתה, יעבור בעיר שיש שם מעמד קבוע עבור הישיבה ויגבה את הכסף ואלו המעות יקח למשכורתו. ההצעה לא מצאה חן בעיני ר' ירוחם, ולא נסע לשם. לזמן הבא לא בא לישיבה. כיון שמצב הפרנסה היה דחוק מאד, שלח ידו במסחר העצים והצליח במסחרו.

פעם, לרגל עסק מסחרו, עבר דרך נובהרדוק. נכנס להסבא ז"ל וכמובן שהתגלגלו הדברים עד שסיפר לו מה מעשהו. החזיק הסבא בידיו ואמר לו: טייבעלע טייבעלע, דו האסט פארלאזון דיין נעסט,

איך גיב דיר א ברכה אז אין וואס פאר א מסחר דו וועסט טאן זאלסט פערלירון (יונתי יונתי, עזבת את קנך, אתן לך ברכה, שבכל עסק שתשלח ידך תפסיד) כדי שיהא מוכרח לחזור לשמש כר"מ, וכך היה, אבד לו כל רכושו, וחזר לקן שלו "תורתו אומנתו" ובמשך הזמן התפרסם לגדול בתורה, ועולם התורה נהנו ממנו ומתורתו ע"י ספריו החשובים.

★

אחד היסודות החזקים ביותר באישיותו של הסבא ז"ל היתה כידוע מדת הבטחון. רגיל היה לחתום שמו בראשי התיבות ב"ב — בעל בטחון. ואכן היתה מדרגת בטחונו מופלאה כל כך, עד שגדולי.הדור העידו עליו שהוא חד בדרא במדה זו.

שש שנים של התבודדות ביער העידו על כוחותיו המופלאים ועל מעינות בטחונו הבלתי נדלים. הצדיק ר' שלמה בלוך זצ"ל סיפר ששמע מפיו של הסבא על נסיעות בלא פרוטה בכיס. נסיעות שמחירן היה עשרים וחמשה רובל, וד' הצליח דרכו. הוא היה אומר עליו: עס איז געווען א מלאך, (זה היה מלאך) (מתוך ספר הצדיק רבי שלמה).

בספרו "מדריגת האדם" בפרק דרכי בטחון הוא כותב: "אדם שהוא עצמו העמיד עצמו בדעתו למעלה מכל הסיבות **ובוטח רק על הבורא לבדו**, יגיעו אצלו מה שיחסר לו כמו כן שלא כדרך הטבע, וכמו המעשה הידוע על אחד שהיה עוסק בהתלמדות הבטחון, ולכן לא הכין לעצמו נר בלילה, ויהי באמצע הלילה וישב בחשך ולא היתה שם שום סיבה להבאת הנר, ובתוך כך בא אחד **והביא לו נר** ולא הכיר אותו לא בבואו ולא בצאתו".

וכנודע ומפורסם התרחש סיפור זה עמו בעצמו, הסבא ז"ל היה מצניע את הנר הזה במשך עשרים וחמש שנה לזכר הנס, ולמופת על דרך הבטחון בלי שום השתדלות. עד שהנר נאבד בשעת השריפה

בנובהרדוק, ושמח שהורוהו בזאת מן השמים שאין צריך למופת והוכחות על אמיתת דרך הבטחון, אף ההתפעלות מזה הוא חסרון במדרגת הבטחון, שצריך האדם להיות במדריגה גבוהה כזו שירגיש את הטבעיות שבמעשה הנס ואת הנס שבמעשה הטבע. נס.טבע, טבע. נס.

מצאנו בכתביו הסיפור הבא.

פעם א׳ נסע אדמו״ר מנאוורהדוק לליובטש, ותעה בדרך ונסע כל הלילה, וכשהאיר הבקר מצאו עצמם קרוב לכפר ששם הי׳ דר אחד בשם כאצקעל, שהאדמו״ר הי׳ מכירו, וירד שמה, ובתוך כך באו בדברים על ה״זאשינער״ (כנראה שהכוונה על ר׳ גרשון צירינסקי מעיר זושן שעל יד נובויעלנה, תחנת נוברהדוק, שהוא בנה בית דירה בתוך היער עבור הסבא ז״ל, לבית ״בדידות״ ללמוד בו בפרישות, והיה מתבודד בו שנים רבות, והוא המציא לו את כל צרכיו, עי׳ בספר תנועת המוסר עמודים 192־193) והתחיל הכפרי לבזותו ולקללו — וזה הי׳ אחרי מותו — שהי׳ לו עליו תביעת ממון. והבין האדמו״ר שזה היתה הסיבה שתעה בדרך, לשלם לו בעד כל הטוב והחסד שעשו לו. והרבה עליו דברים, עד שמחל לו הכל. וזה המעשה סיפר ר׳ הירש לא׳ בעת שהי׳ חולה גדול — שהי׳ מולער [בנאי] ובנה את הישיבה בנאוורהדוק, והאדמו״ר ז״ל נשאר לו חייב — מפני סיבת המלחמה אלף רובל, וכששמע ממנו סיפור זה, מחל לו ג״כ את החוב, ונרשם בהישיבה, שנתן אלף רובל לבנין הישיבה.

על המעשה של ה"נר"

שיר זה כתב תלמידו מרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל

★

ביער גדול וגבוה יגבור הצדיק חיל
בין שדרות שקמה בלימוד המוסר בנעימה
בית קטן קבוע ובאחת הלילות
משנות קדם הוקמה וזה שעות כמה
ואחד קדוש ונורא לומד הצדיק בהתפעלות
מתבודד לו שמה בהשתפכות הנשמה
ועוסק בקדושה ובטהרה ושעה אחר שעה
בתורת ה' תמימה חולפת ונעלמה
ויעמול בתיקון המידות והנר דולק בדומיה
וירדפם עד חרמה עדי שמנו נשלמה
והשיג כל החמודות והצדיק אביר תקותו
והתמימות והערמה ובטחונו בקונו עצומה
ועל בטחונו בקונו להיות אור בביתו
הנפלאה והרוממה היפלא מה' מאומה
נתן ליבו ועינו הנר אך כבה
מימים ימימה ואיש נכנס פנימה
ובפרוס חשכת הליל ונר הניח בענוה
בנפול היקום בתרדמה ויעלם האיש פתאומה...

★

רישומי שיחות "התעוררות" מכתי"ק של הסבא ז"ל שרשמם לזכרון

יום א' ר"ה

אמרו לפני מלכיות.

כל יום ויום יהיו בעינך כחדשים.

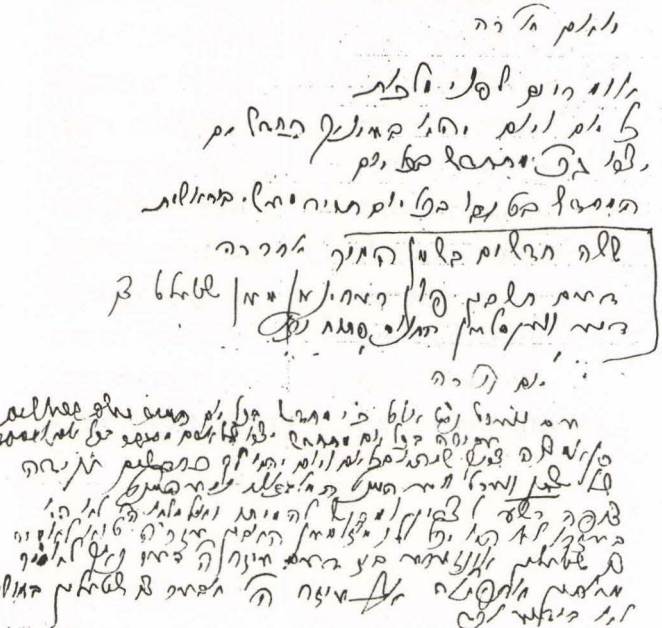
המצוה צריך שיהיו בכל יום כחדשים, עקידה של יצחק וויע היינט [כהיום] המליכוני וויע היינט [כהיום].

יצרו גם כן מתחדש בכל יום.

המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית.

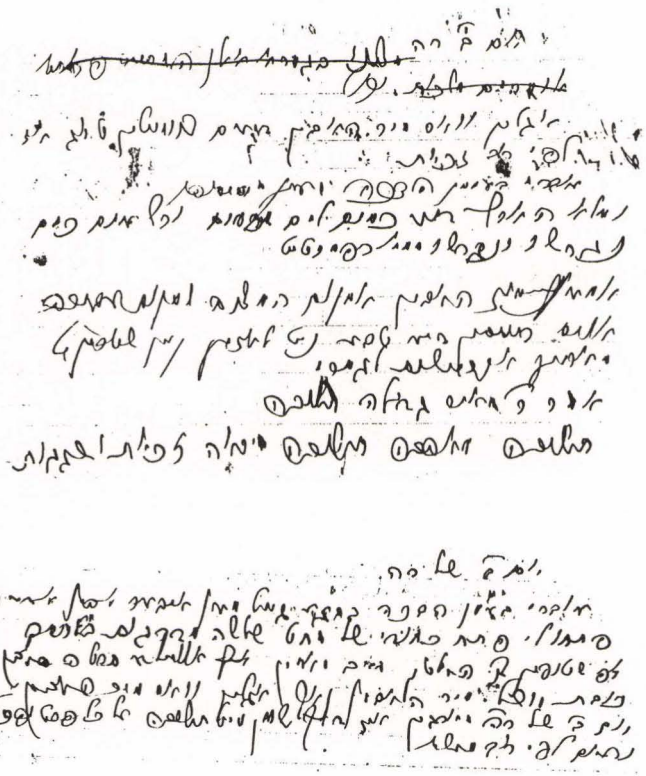
צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא ה' לא הי' בעזרו לא היה יכול לו. מוז מען האבין עזר ה', טוא לאמיר צו שטעלין אונזערע ביז דעם עזר ה', דער נאך לאמיר מאכין א תפלה אויף עזר ה', איבר צו שטעלין בחושית, לא בידיעה לבד.

גדול המושל ברוחו דאם איז צו ברעכין די רצונות, מלוכד עיר...

יום ב' דר"ה

א גליק וואס מיר האבן דעם צווייטין טאג, אז לפי רוב זכויות.
עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו.
ומלאה הארץ דעה את ה' וכו'.
ורשעים כים נגרש וכו'.
תשובה מאהבה ותשובה מיראה, זכויות ושגגות.
נאך א גליק וואס מיר האבין יום ב' של ר"ה מארגן איז דאך מיט תשובה על כל פרט ופרט והיום לפי רוב מעשיו.

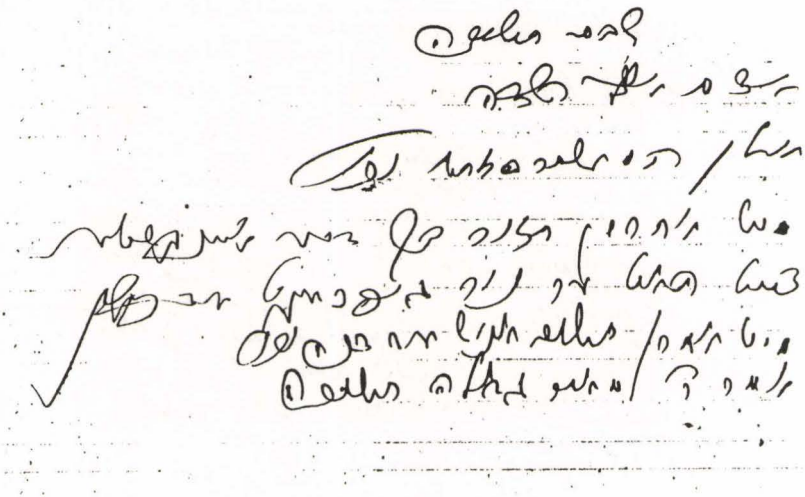
שבת תשובה

אדם עץ השדה.

אילן המשיר פירותיו וכו'.

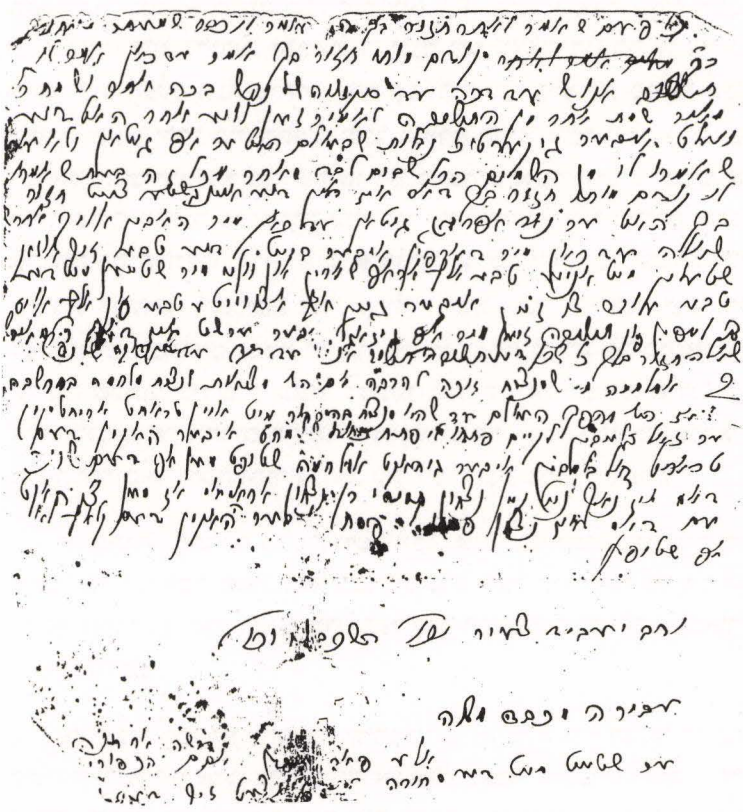
מיט אחר'ן חזור בך, דיע איינגשטע צייט האט ער נאר גיפרעגט עד כאן... תשוב אנוש עד דכה וכו'.

אמר ר' מאיר גדולה תשובה.

יום כיפור האחרון — אחר כל נדרי

כל פעם שאמר [ר' מאיר] "לאחר" חזור בך היה אומר שמעתי מאחורי בת קול [חוץ מאחר] קודם מותו [אמר לו] חזור בך אמר עד כאן, אמר לו תשב אנוש עד דכה עד דכדוכה של נפש, בכה "אחר" ושמח ר' מאיר, שמת "אחר" מן התשובה. לאמיר זען וויע אחר האט דיא וועלט איבער גיקערט, כל נבלות שבעולם האט ער אפ גיטאן ולא עוד שאמרו לו מן השמים הכל שבים לבר מאחר, מכל זה בעת שאמרו לו קודם מותו "חזור בך" דאס איז דיין איינגשטע צייט חזור בך האט ער נאך אפרעג גיטאן עד כאן. מיר האבין אויך אחר'ש שאלה עד כאן. מיר דארפן איבר גיין די טבע זיך אוועק שטעלין מיט אנייע טבע.

מאמר היד החזקה

שדיבר ביום הזכרון "י"ז כסלו" תרפ"ו
על רבו אדמו"ר הגה"ח מוהר"י הורביץ זצ"ל
בישיבה הק' בית יוסף בסמיאטיץ

תוה"ק האריכה בסיפור הדברים של מיתת אדון כל הנביאים ולאחר כל אריכות ופרטות חייו של אדון הנביאים גבורותיו נסיונותיו מחלקותיו, במה שנשתנה מכל הנביאים, לא כן עבדי משה פא"פ אדבר בו במראה ולא בחידות ותמונת ד' יביט וכו' מצאה התורה לנחוץ לה לחזור עוד הפעם בעת מיתתו "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ד' פא"פ ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה לעיני כל ישראל". ורבותינו ז"ל עוד פירשו לנו הדברים אשר ידעו ד' פנים אל פנים שהיה לבו גם בו ומדבר עמו בכל עת שרוצה, היד החזקה שקבל את התורה הלוחות בידיו, המורא הגדול שעשה לעיני כל ישראל הוא שבירת הלוחות, והסכימה דעת קב"ה לדעתו ואמר לו יישר ששיברת לפי פירוש הכתובים נמצא "ו" החיבור של הכתוב ולא קם כמשה וכו' אל מה שכתוב שידעו ד' פא"פ, ושעשה היד החזקה והמורא הגדול, אל אלו הדברים אין אחרים מוכשרים ומסוגלים לה, אולם מפני מה נקראים אלו הדברים יד חזקה ומורא גדול, עוד יש להעיר בסיפור הפרשה:

א) התורה מתחלת כי מת משה ויבכו אותו בני ישראל שלשים יום, ויתמו ימי בכי אבל משה, הלא בעצמינו נדע שאם בכו אותו שלשים יום בודאי אחרי כן תמו, ומפני מה נכפל עוד הפעם "ויתמו" הלא לכאורה למותר נחשב?

ב) חיבור המקרא להסיפור שיהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו וישמעו כל בני ישראל אליו כאשר שמעו אל משה, הלא מכבר סיפרה התורה שהקב"ה צוה לקחת את יהושע ומשה עשה כן לעיני כל ישראל.

ג) איזה התקשרות יש בסיפור הזה שיהושע מלא רוח חכמה להמקרא שלאחריו ולא קם בישראל עוד נביא?

ד) על הכתוב ויבכו אותו בני ישראל אמרו ז"ל ולא כל בית ישראל אבל באהרן מתוך שהיה אוהב שלום ורודף שלום נאמר כל בית ישראל.

בהאנשים הגדולים שנבראו להנהיג את הדור נמצא שהם משונים בתכונותיהם ובמטרתם יש אנשים שנבראו לנטוע אהבת הבריות ולעשות שלום בין הכתות והמפלגות ובין אדם לחבירו והם אהובים לכל ונחמדים לכל, ובעת העדרם הכל מכירים ומרגישים העדרם ומה שנחסר להדור במיתתם והכל בוכים עליהם, ויש אנשים שמטרתם ללחום מלחמת האמת ולבקר ולבער השקר שנמצא בכל הכתות ובכל המפלגות, "אין להם מפלגה ואין להם שיטה מיוחדה רק אוהבים האמת ומבקשים אותה כמטמונים", ועל השקר שמוצאים בכל המקומות הם צועקים ותובעים עלבונה, על האנשים האלו יש שנאה מכל הכתות.

העבודה הזאת עבודת אדון כל הנביאים כל ימיו היה לו מלחמות, עבודתו היה לכתת את העגל שהי' חביב בעיני העם ולשבור את הלוחות שהמתינו כ"כ עליהם כל ימיו לחם עם דתן ואבירם וכדומה, וגם לחם עם ר"ן ראשי סנהדראות וקרח בראשם שבאו בטענות "מדוע תתנשאו על קהל ד'" גם אנחנו מבקשי ד' ורוצים קרבתו, ועל נביא כזה אין הכל בוכים עליו ומרגישים העדרו, רק בני ישראל היודעים ומכירים ערכו של האדם הגדול, שלמענו וע"י מלחמותיו נשאר לנו התורה הק' והאמת הנקיה, במעשיהו בחיים נשא ק"ו ומה פסח אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו כל התורה לא כ"ש שלא נתנה לעובדי העגל, ליתן תורה למי שאינו רוצה לחיות עלי', ועוד יאמר ויתפאר שיש אצלו תורה זהו ההפסד היותר גדול ומוכרחין עבור זה לשבור הלוחות את זה אין הכל מכירים ומבינים, ועל העדרו בוכים רק בני ישראל ולא כל בית ישראל, ולא למעט הרושם באתה תורה"ק באלו הדברים רק להגדיל.

כן רבותי יכולים לאמר על אדמו"ר זצוק"ל בשעה שרואים אנחנו שהנאספים בזה לשמוע מחיי אדמו"ר וגבורותיו בחיים באו רק תלמידי הישיבה ואברכים אחדים שלמדו מכבר בישיבתינו שידעו אותו ומוקירים זכרו, והחלק הגדול מבני עמינו אינם יודעים מעשיו וגבורותיו, זהו גדולותיו וגבורותיו שכל ימיו לחם בעד רצון ד' והאמת הנקי, מפני שאצלו נתבטל ונעקר אגרופה של חנופה להיות מוסכם לכה"פ אצל חלק אחד מהעולם, הרצון החזק והדעת העמוקה בחיי השלמות לא נתן לו מנוח ויצא מההרגל של בני דורו גם מהיראים ומבקשי אמת, הוא חשב ולחם עבור הגבלת עתים הרבה לבקש דרכי היראה ולעמול הרבה בקיום רצון ד' האמיתי ולהיות מן המשמשים במעשי. האדם ולמצוא את המעט שנצטדקנו ששבורים הם כמו שאמר הגרי"ס ז"ל. הוא דרש מתלמידיו ומכל מי שנפגש עמו יותר וותרנות והפקירות בחיי הטבעיים והשאלות העצמיי בעד הפצת תוה"ק שלא תשתכח ח"ו ומעטים הם שהבינו ערכו הרם, וזהו גדולתו שאצלו נתקיים המאמר "ואני נתתיך לעיר מבצר ולחומת נחושת לשרי' ולכהני' ולמלכי' ולכל עם הארץ" — וללחום בעד האמת עם כל הכתות והמפלגות — "ונלחמו אתך ולא יוכלו לך". משה רבינו מת בכו אותו רק בני ישראל.

אולם עבר זמן של בכי ואח"כ בא זמן של אבל בכל פינה שפונים מרגישים העדרו, אין ממי לשאול הספיקות החמורות "כמה וכמה מאות הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה". אולם הזמן של האבל גם כן עבר, והתלמידים הולכים וממשיכים ומסדרים עבודת רבם, והדור מתרגל עם התלמיד, והמשמעת של התלמיד הולך ומתחזק ובפרט בעת שמניחים תלמיד כזה שהוא מלא חכמה כי סמך משה ידו עליו וישמעו לו כל בני ישראל, וזהו שסיפרה התורה כי תמו ימי בכי אבל משה כי ראו שנשאר יהושע תלמידו, אז מצאה התורה החוב להודיענו שלא תטעה את עצמך שהתלמידים הגדולים הממשיכים עבודת רבם אין בהם שינוי, לא כן הדבר, אלא צריכין הם לזכור תמיד ושלא לשכוח, שרחוקים הם מרבם מרחק גדול מפני שלא קם כמשה, ובמה נוכל לדעת ההבדל, מסרה לנו התורה סימנים במה שהדור האחרון והתלמידים רחוקים תמיד מרבותיהם באלו השלשה דברים: א) בידיעת ד' פא"פ, ב) ובידו החזקה, ג) ובמורא הגדול, כמו שביארו לנו חכמינו ז"ל.

כן רבותי בעת שאנחנו באים לדבר על רבינו הגדול קשה לי לעורר בכי, כי תמו ימי הבכי וגם ימי האבל, התלמידים ממשיכים עבודתו, מאמינים אנחנו שאדמו"ר חי בתוכינו, כל כוחותיו ורצונו הגדול זוכרים אנחנו תמיד, ואמנם צריכין אנחנו לזכור המרחק הגדול שאנחנו נתרחקנו מאתו, ובדורינו הזה ג"כ לא קם כמותו, כמו שבימי הנבואה היו מדרגות חלוקות, מי שרואה באספקלריא המאירה ומי בשאינה מאירה, מי שיכול בלי שום הכנות לדבר עם ד' תמיד ומי שצריך לזה הכנה גדולה, וכן בעת שנתמעטו הדורות ובאו למדרגת רוה"ק ג"כ היו אנשים שרוח הקודש מדברת מתוך גרונם, והיו אנשים שהיו צריכים לזה הכנה גדולה, כמו כן בדורותינו בדור יתום שרק באזנינו שמענו שמעו אולם מצות התורה שנשארה לנו כמו האהבה והיראה והדביקות והמסירת נפש בעד רצון ד' השאיר לנו ד' בכל דור ודור יחידי סגולה המסורים בכל לבבם אל רצונו ועובדים אותו בכל הכרתם אולם גם אצלם יש הדרגות, גם מהשרידים מיראי ד' וחושבי שמו, המעט מן המעט זוכים שיהי' ביכלתינו לאמר עליהם כמו על אדמו"ר זצוק"ל "שהיה עבד נאמן לקונו" ולא היה צריך להכנות להיות מלא מיראת ד' ולהיות מסור תמיד במסירת נפש בעד הפצת תורת ד' ויראתו, מי כמוהו שהרגיש שחולי הנפש הוא כמו חולי הגוף ועליו הוטל החוב להיות רופא חולי הנפשות ומסר על זה כל מחשבתו, וגם רגע וגם מחשבה קטנה לא היה לו זולת זה, מי כמונו שהיינו אצלו תמיד יודעים את זה.

חז"ל ספרו לנו שלא הי' בכוח האנושיי לשאת את הלוחות מפני כבדותם רק ההתלהטות ואהבתו של אדון כל הנביאים להתורה ולעם ישראל לזכותם בתורתינו שהיא חיי עולם זה נתן לו היכולת, ובעת שראה שעשו עגל מיד נתרופף אצלו רצונו ליתן תורה לעובדי עגל אז לא היה בכוחו להחזיק את הלוחות ונפלו מידו, וזהו "היד החזקה" שחגר כל כחותיו ומסירת נפשו ארבעים יום לא אכל ולא שתה, וכמו בעת שנופלת ר"ל תבערה גדולה, בעת שאהבת ממונו בוער בקרבו יכול כל אדם לאסוף כוחותיו ולהגבי' משא של כמה אנשים, כן היה אצל אדון כל הנביאים התלהטותו ואהבתו לתורתינו נתן לו עוז וכח לשאת משא

גדולה מכח אנושי ובעת שאנחנו רואים מסירת נפשו של משה רבינו ע״ה יאחזנו מורא ופחד איך היה יכול אח״כ לשבור הלוחות שהוא תקות ההצלחה הנפלאה בעד מין האנושי בתורת ד׳.

אולם מה שאחרים מסתכלים במורא ופחד ודואגים על האבידה הגדולה בעת שמהרס בידיו כל מה שקנה ברוב עמל ומס״נ, עושה אדון כל הנביאים ברצונו החזק באמרו ״כי התורה צריכה לשנות חיי האדם״, ובדעתו העמוקה שאין רעה יותר גדולה מאנשים שחיים על חיי התאוה והיופי (כי לא רצו לעבוד את העגל אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא) וגם תורה יהי׳ להם לכן צריכין לשבור הלוחות, אימתי ינתן להם הלוחות בעת שכתתו העגל ויחליפו חייהם, וזה הכח נטע גם בדורות הבאים בעת ששאלו תלמידיו לרבי שמעון העמסוני כל אתין שדרשת מה תהא עליהם הם שאלו בתמיה גדולה ובמורא אבל הוא השיב להם במנוחה כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה.

כשנתבונן בתקופתו של אדמו״ר זצ״ל הכוחות הגדולות והמסירת נפש והיד החזקה שהיו צריכין בימים האלו בעת שרוב בנין משוקדי תורה״ק — בני ליטא — הלכו בגולה ונשלחו בערי רוסיא שכמה עשרות שנים לא נשמע שם קול תורה ותפלה, ובפרט שכל הכתות של עמינו רצו לפרוש רשתם על הנפשות הנקיות, ואז ראה הגאון הגדול כו׳ רח״ע מווילנא בלבו הער תמיד והבוער באהבת תורתינו ודת קדשינו, ושלח רבנים גדולי ישראל שיחזירו בכל ערי רוסיא לעשות חדרים ות״ת ובעת הזאת גם אדמו״ר זצוק״ל לקח חלק בהעבודה הענקית הזאת והרביץ תורה ובנה ישיבות בערי רוסיא כמו גאמיל, רוסטוב, חרקוב, צאריצין, פאוולאגראד, אסטראחאן וניזנע.נוואגראד ועוד.

אולם כמה משונה הי׳ עבודתו, אצלו נתקיים המאמר המסופר בדברי נביאנו שבעת שלחם אליהו הנביא עם נביאי השקר בהר הכרמל והרג את נביאי הבעל ושלחה לו איזבל המרשעת כי למחר תהי׳ נפשו כאחד מהם וברח למדבר וכששאלו ד׳ מה לך פה, השיב ״קנא קנאתי ונותרתי אני נביא לבדי בעת ההיא״, והלא ישאל השואל הלא עוד

כמה נביאים היו, הנחבאים במערת עובדיהו חמשים חמשים במערה אלא. נביאים נחבאים היו הרבה, אבל היו נחבאים מחמת איזבל, והיו צריכים לעובדיהו המכלכלם בלחם ומים אולם נביא כזה כששואלים אותו מה לך פה איך נמצאת במדבר שממה בלא לחם ומים, וחמת אחאב לא יבעתוך בעת שתצטרך לאמר, הרצחת וגם ירשת, ולהחזיר העם בתשובה שעל ידי זה תצטרך לברוח במדבר, מקום אין לחם ומים גם זה לא תבעתוך ולהשיב ע"ז "קנא קנאתי" קנאת ד' היתה בלבי כאש בוערה, בזה היה יחיד בדורו ובמינו וע"ז אמר "ונותרתי אני לבדי בעת ההיא".

כן נוכל להמליץ על אדמו"ר זצוק"ל שהוא היה הנשאר בימי החשך, ובעת שכמעט כל העבודה הענקית היתה הולכת ונתמעטת מפני שחסרו האנשים העובדים בזה, בימי המלחמות והמהומות והפרעות של השודדים והפאגראמען הנוראים שכל נסיעה קטנה היו מוכרחים לנסוע כמה ימים על הפלאשצאדקען הקרים, ומי שעזרו ד' שלא נהדף ונזרק מהחלונות היתה ההצלחה היותר גדולה, ובאין עובר ושב שאז נתקיים המכה של חשך מצרים מי שישב לא היה יכול לעמוד, ומי שעמד לא היה יכול לישב מפני הדוחק הגדול, ואז היו מוכרחים גם השרידים מבקשי ד' לקיים "חבי כמעט רגע", וגם שאלת הרעב של חיי המשפחה הטרידה מוחותיהם של האנשים וכל אחד היה מוכרח להסתדר בעצמו, אז נשאר הוא היחידי שכל דבר לא היה קשה לו עבור הקמת תוה"ק "ואני עד ראיה" מכמה נסיעות של כמה ימים שהייתי תמיד משתומם על המראה איך איש זקן ידוע חולי נעשה צעיר לימים בימי מהומות כאלו, ונוסע למדינות רחוקות, ומכל נסיעה מוכרח ליפול למשכב, והנסיעות תדיריות עוד לא נח מנסיעה זו וקיבל דעפעשע על נסיעה מוכרחת והוא נוסע שלשה ימים. שאלת משפחה אין לו, שאלת החיים אין לו, הוא רק עבד נאמן מסור לקונו נמסר "למעשה חייא" שלא תשתכח תורה מישראל זהו הנאמר "היד החזקה" לשאת את הלוחות בימים האלו וזה היד החזקה היה לו, וכשהיו שואלים אותו מה לך פה איש זקן בערי רוסיא, ערי הקרח בימי המהומות, שכולם נחבאים ובעת שאין מניחים ליסע על מסילת הברזל שזורקין

מהחלונות, מה לך פה לייסד ישיבה בעיר ברדיטשוב בעת שהחצים ואבני בליסטראות נופלים בחוצות וחילו של פעטליורע מכינים עצמם לעשות פאגראמען בעיר, האם כעת הוא עת של בנין התורה ולייסד ישיבות, היה משיב בבטחה קנא קנאתי התורה הולכת ומשתכחת בעת חירום, ונותרתי אני לבדי עלי הטילה ההשגחה העליונה המשרה הזאת, ובנין ישיבה אחת עלתה ברוב עמל ובמסירת נפש ובדמים תרתי משמע, אולם כששמע השמועה שבעיר סאראטוב רוצים המתעסקים והעוזרים לתמיכת הישיבה להתערב גם בענינים פנימיים לערבב את התורה גם בהשכלה חפשיית אז בהמסירת נפש עצמה שבנה, נסע להרוס, שלשה ימים רצופים נסע לבטל את הבנין שבנה בזיעות אף, פחד אחזני בראותי איך שהוא מאבד בידים בית מקדש מעט כזה, אולם הוא במנוחה אמר כשם שקבלתי שכר על הדרישה וכדו׳ ״מי שאינו יכול לסגור בית מדרשו אינו יכול ואינו צריך לפתוח״ כן היה פתגמו תמיד והרס ישיבת סאראטאוו והשארית העתיק לערי צאריצין וניזנע־נאוואגראד, זהו ״היד החזקה״ של הבנין ״והמורא הגדול״ של ההירום שהי׳ אצל אדמו״ר זצוק״ל.

כל האנשים הגדולים מבקשי השלימות ודרכי ד׳ מן הנביאים עד הדורות האחרונים בידעם שגדולה שימושה יותר מלימודה, כי יותר ממה שצריכין לחפש האמת כמטמונים צריכין לחפש את האיש החי על האמת ורצון ד׳ האמיתי, שאז רואים כי האמת אין זה אידיאל יפה רק הוא נמצא בחיים, ויש יכולת ביד האדם להשיג את דרך האמת, ובמצאם את האיש הזה נמסרו לו בכל לבבם נתקו כל ההתקשרות מחיי המשפחה ואהבת אבות שאלת החיים ושאלת העתיד, על שאלת החומר ועל שאלת הרוח על הכל מצאו פתרונים אצל רבם הגדול, תמונה כזו מוצאים אנחנו אצל אלישע הנביא בפגישתו הראשונה עם אליהו נמשך תיכף אחריו כברזל אחר אבן השואבת ושחט את בן הבקר ושיבר מלמדי הבקר ועשה סעודה לפועלים וביקש שימתין עליו עד שישק לאביו ולאמו בפעם האחרון ונתקשר ונמשך אחריו, ולא לחנם בעת פרידת אליהו בסערה צעק בקול אבי אבי שני פעמים (עיין במ״ק ״אבי אבי״ אבי ואמי), וכששאל לו בתמיה מה עשיתי לך עד שזרקת

כל שאלת החומר — האנשים הגדולים ענווים הם, ורוצים להצניע את הכח הגדול שיש אצלם, והחיי האמת שלהם שדוחה הרבה מן השקר והחשך, והאנשים הללו משיגים כ"כ כח נפלא והמשכה כזאת עד שמי שרואה אותם ג"כ יכול להזניח כל חיי הטבע ומוסרים עצמם לרבם להיות ממבקשי השלימות, וכן נתייסד אצל אלישע בני־הנביאים שנתפרנסו אצלו בחמר וברוח.

תמונה כזאת גם אנחנו מוצאים אצל שאול המלך ברדפו אחר דוד וכשמעו שדוד נמצא אצל שמואל הנביא הלך לבקשו שמה ובא עם בגדי מלכות, וכשבא הסיר מעליו את בגדי מלכותו, ונחה עליו הרוח והתחיל להתנבא, וגם בעת ההיא אמרו עליו המשל "הגם שאול בנביאים", איך נתבטל אצלו כח הנקמה ושכח מדור ומכל מטרת נסיעתו ואיך כל כך בנקל פשט את בגדי מלכותו, וזרקם כדבר שאין בו ממש, כאלו אין לו עכשיו על מה לרדוף את דוד. תורתינו מספרת לנו כי נחה עליו הרוח בהמצאו אצל אנשי הרוח וראה את ההבדל הגדול בין מלך לנביא, מהמלך הכל יראים וסרים למשמעתו וכל חייו הוא חיים של עונג ומשמעת ושררה לפי השקפה ראשונה, וחיי הנביא הוא רדיפות ובזיונות (אולם אין לך כל נביא שלא קיפח ד' מלכיות בימיו אמרו חז"ל) להמלך יש כבוד ומשמעת, אולם הוא נצרך לו וירא תמיד פן יאבדנו, ומפני זה חייו אינם חיים, ולהנביא חסר כ"כ הכבוד והמשמעת אולם מפני מה חסר לו מפני שאינו צריך לו. הוא צריך רק לדבר ולתבוע ולא למשמעת וכבוד, לו היה נצרך למשמעת היה דובר מה שהעם רוצים לשמוע, ולכן כשראה החיים האמיתיים והמנוחה של בני הנביאים נחה עליו הרוח וזרק הבגדי מלכות ובטל מטרת נסיעתו, זהו הכח של אנשי הרוח.

כן רבותיו נוכל לאמר על אדמו"ר ז"ל כי שני התמונות ראינו בו, כל ימיו ביקש האמת ורצון ד' האמיתי גם בהיותו אסור לפי מראית העין בחבלי המסחר ושאלת החיים, וכאשר פגש את הגאון הגדול ר' ישראל סלנטר — על תחנת מסילת הברזל לרגל מסחרו — בראותו כי אצלו ימצא את האמת, שאל לו, אולי ימכור כאן את סחורתו ויסע עמו, ובדחותו אותו בפעם הזאת, ונפגש עמו עוד פעם, אז מסר עצמו כמה

שנים לעבודת השלימות של דרכי היראה ותיקון המדות, וכל ימיו מסר נפשו להפצת דרכי היראה בין תלמידיו. ההמשכה שהי' לו, היתה כ"כ גדולה עד שבעינינו ראינו כמה בחורים בני תורה שכבר פרשו עצמם לעולם אחר לעולם המסחר, וללימודים נכריים, כשבאו להאטמוספרה שלו בהיותו עם תלמידיו, נחה עליהם הרוח וזרקו הכל ונתחברו עמו ובכל שאלותיהם מצאו הפתרון אצלו, ובצדק נוכל גם אנחנו לצעוק אבינו אבינו על מי זנחתנו.

כל גדולתן של דורות הראשונים וחכמינו ז"ל היה בחיפוש דרכי הנטי', ויראו מנטי' דקה מן הדקה, יראתם מהנגיעה היתה כ"כ גדולה שמצאו הנטי' היותר דקה כמו כסיא לרוקא ופסלו עצמן מן הדין, ואמרו תיפח רוחן של מקבלי שחד, וגערו בנזיפה על אלו שאינם חודרים עמוק עמוק בחדרי מצפונם לבער השקר הטמון. ואלו המאמינים בעצמם שהם נקיים, הוא, מפני שאינם יראים מחיי הנטיה.

כן רבותי נוכל להמליץ על אדמו"ר ז"ל בזה היה משונה מכל היראים מבקשי השלימות בדורו, הוא לא רצה שמחיי השלמים והשלימות יתפעלו תלמידיו, הוא בא בחרון אף אל תלמידיו ודרש בחזקה חיי השלימות והשמירה מדרכי הנטי' ולהיות חודר עמוק במצפוני האדם, ולמצא השקר המכוסה במסוה הצדק, דרש הפקירות של ר' יהודא בר' עילאי מכל הדברים המטרידים את האדם, ולהיות מסור למלא רצון ד' ועזיבת כל מה שטורד מזה, ולהיות מן השרידים חזקים במדרגת הבטחון שד' הוא נחלתו, ולהיות מסורים כל ימי חייהם להורות דרכי ד' מעשה הייא שלא תשתכח תורה מישראל ולא רצה שידברו מזה ויתפעלו מזה רק בחרון אף ובתביעה מפני מה אינם ממלאים דרך השלימות היותר גבוה. זכור אני שברגע הראשונה בשמעי מפטירת אדמו"ר ז"ל (אני לא הייתי אצלו בעת פטירתו מפני חיל הפעטלורע שסבבו את מקומו בברדיטשוב ולא היו עוברים ושבים), חשבתי ברגע הראשונה אבדנו החרון אף על חיי השלימות, מי יצעק עלינו מפני מה אין אנחנו רודפים אחרי דרכי השלימות.

אדמו"ר ז"ל היה מן האדוקים היותר גדולים בשיטת ר"י סלנטר זצללה"ה שצריכין להקל הנסיון וכל דיבוריו היה במילי דעלמא, הוא היה אומר הציור תמיד שמי שנושא אצלו מטבע גדולה בשבת ששכחו בכיסו וצריך לזרקו שלא לעבור על חילול שבת יש לו נסיון קשה, אולם אם יאמרו לו שהמטבע היא פסולה, אז תיכף יקל לו הזריקה, כן הוא בענין המדות, אם הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, הלא זהו מטבע פסולה, וזהו "להקל הנסיון" של שיטת הגרי"ס ז"ל וכל דיבורו במדות היה באופן הזה" אולם מה שנוגע בענין האמונה והבטחון היה מן המבקרים היותר חריפים בהבאת ראיות, ותמיד היה מדבר המאמר המובא בדברי חז"ל שרבי יוחנן אמר לתלמידו "אלמלא לא ראית לא האמנת הביט עליו ונעשה גל של עצמות", הוא היה אומר שהאדם הרוצה לראות אינו צריך להעשות גל של עצמות אלא הוא בעצמו גל של עצמות, ותמיד היה אומר שחז"ל הביאו ראיות על דרכי הטבע מן הכתובים כמו "עקיבא אי אתה יודע אבנים שחקו מים", וכן היה חזק באמונתו ומרגלא בפומי "שומר מצוה לא ידע דבר רע", "אין הערוד ממית אלא החטא הוא ממית", עד שפעם אחת סיפר מעשה שקרה עם אחד שלקח "ת"כ" אצל חברו קודם פטירתו, שעד שלשים יום יבא אצלו לספר מה שנשמע שמה בעולם הנצחי ובדיניו, ובא בעת שהניח תפילין בין של יד לשל ראש וביקש מהחי שימחול לו ולא יוצרך לספר כי הוא דבר שאי אפשר ואין לו רשות על זה, ומחל לו, שרמז לו בידו שיוכל לילך, ולגלג אדמו"ר ז"ל על זה מה צריכין שיבא ויספר מהעולם הנצחי הלא כבר ספרו לנו חז"ל: כן היה חזק באמונתו הגדולה עד שכל המהומות והפרעות לא הזיזו ממקומו מלבנות בית ד' באמרו: "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

רבותיו אני גומר מאמרי מחיי אדמו"ר וממעשיו, ובאמת לא גמרתי רק עוד לא התחלתי, חבירי, תלמידיו שנמצאו אצלו בזמן האחרון יודעים יותר גדולתו וגבורותיו, כי כל ימי חיי אני מצטער על מה שלא הייתי אצלו בשנה האחרונה ובזמן האחרון כי אז היו רואים התפשטותו הגשמית והכנתו הגדולה לחיים הנצחיים, כי לא פסק פומי' מהפסוק "כל מה שתמצא לעשות בכוחך עשה כי אין מעשה וכו'" ומי שלא ראה

מסירת נפשו בשנה האחרונה לעבודת השלימות הוא אבידה שאינה חוזרת, ואני מסיים עליו הבטחת אליהו לאלישע קודם פטירתו אם אתה רואה את אדוניך לוקח מעל ראשך אז תהי' לך פי שנים ברוחך עלי, מי שראה ימים האחרונים של אדמו"ר ז"ל הי' יכול להשיג רוח של מסירת נפש לרצון ד', וחבל שלא הייתי בעת הפטירה ופרידתו, יעזרנו ד' שזכרו לא ישכח מאתנו ונהי' ממשיכים עבודתו עבודת השלימות, אמן.

דין שמים*

מוצש״ק וירא תש״א

איתא בגמ׳ (ברכות ה׳ ע״ב) רב הונא תקיפו ליה ד׳ מאה דני דחמרא על לגביה ר״י וכו׳ ואמרו לי׳ לעיין מר במיליה אמר להו ומי חשידנא בעינייכו אמרו לי׳ מי חשיד קוב״ה דעביד דינא בלא דינא.

כשרואים אנו חורבן נורא וחימה שפוכה על העולם, ובפרט על עם ישראל, הלא צריכין להתעמק בדבר ולעשות חשבון על כל מעשינו מה חרי האף הגדול הזה, ואמנם בעת שאנו רואין חורבן נורא ויסורים קשים ונוראים הרי צריך להיזהר שלא להתרעם על מדותיו של הקב״ה. דעת האדם מועטה ואין הוא מכיר גודל החטא וחומר העון. ואינו מתבונן שרחמי ה׳ מרובים אף כשיש הנהגה של דין וכדאיתא בתנד״א שבעת שמשליכין בעלי לשה״ר לתוך עומקה של גיהנם באותה שעה משיבה הגיהנם ואומרת: אין לי יכולת לפרוע מהחצי כפי העונש המגיע להם. ואין כל העולם כולו יכול ליתן להם ולפרוע די פורענות.

נורא הדבר ומי יכילנו! רחמי ה׳ מרובים כ״כ עד שלא ברא בבריאה יסורים ופורענות די על חטא האדם. ומצינו שאף כשהאדם מונח בייסורין, גם אז נאמר בכתוב ״ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמייך חיי״, שאז הוא ג״כ לטובת האדם.

והנה בדור המבול נאמר נבקעו כל מעיינות תהום רבה ופירש״י מדה כנגד מדה הם חטאו ב״רבה רעת האדם״ ולקו ״בתהום רבה״. ומבואר, שאם יש פתיחת התהום על האדם, הוא מפני שחטא האדם יורד עד התהום, ויתכן שאין די עונש עבור חטא. ועוד מבואר בחז״ל בהענין, שירד המבול ארבעים יום, היה זה כנגד יצירת הולד, שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים (יצירת הולד ארבעים יום) ולכן

*) ב׳ השיחות נאמרו בתקופת המלחמה בוילקומיר.

הארץ רעשה, ואש וגפרית המטיר ארבעים יום, מדה כנגד מדה. והנה אמרו חז"ל כל האומר הקב"ה ותרן יוותרו מעיו. אמנם נורא הוא הסבלנות שהקב"ה מתעסק ביצירת האדם שהיא חכמה עמוקה לאין תכלית. וצריך ארבעים יום כדי לצור צורת ולד. ואף צר צורת ממזר מאחד שקלקל.

ויש לנו מקום התבוננות בדרכיו ית', שכל מעשיו הם לטובת ולתיקון האדם, והקב"ה מלא רחמים אף כשאנו רואין חורבן בעולם והנהגה עמוקה של דין.

★

כתוב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשס"ט), ששאלו אותו מפני מה בתוכחה הראשונה שבפרשת בחקותי יש תנחומין בסופה, "ואף גם זאת באר אויביהם לא מאסתים" וגו' "וזכרתי את בריתי את אברהם" וגו'. ובתוכחה האחרונה שבפ' תבא אין שום תנחומין. ותירץ על זה, שהתנחומין היותר גדולה היא מה שכתוב שם והפלה ה' את מכותך, והדבר צריך ביאור מה התנחומין בזה שנזכר שם ה', והאם אפשר לומר שבתוכחה הראשונה שלא הוזכר שם שם ה' אין הוא המכה והמעניש ח"ו.

והנה הרמב"ן בפרשת בחוקותי כותב, וז"ל ודע כי האלות האלה ירמזו לגלות הראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הגלות והגאולה ממנו, שכן תראה בתוכחות שאמר אם בחקותי תמאסו ואם את משפטי תגאל נפשכם ואומר להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים, כי היו עובדי עבודת כוכבים ועושים כל הרעות — אבל הברית שבמשנה תורה רמז לגלותנו זה ולגאולה שנגאל ממנו. כי הסתכלנו תחלה שלא נרמז שם שום קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותם בתשובה ולא הוזכר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ויעבדו ע"ג כלל — שכך היה בבית שני כמו שאמרו שבית ראשון מפני מה חרב מפני עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עסוקין בתורה ובגמ"ח מפני מה חרב מפני שנאת חינם שהיתה ביניהם. עכ"ל.

על פי זה אפשר לבאר דברי הרדב"ז. שבבית ראשון, שקלקולם היתה גם באמונת ה', ביחודו והשגחתו. שהוא העון של ע"ז, והעונש על כך שהקב"ה מסיר השגחתו, כמוש"כ ואם תלכו עמי קרי היינו שאף בשעת העונש והיסורין, אינו מאמין שמה' בא לו העונש והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי וזהו הקללה היותר גדולה, שנמסר למקרי וסיבות העולם, והמקרים אכזריים הם, ומשום כך הוצרכו לתנחומין וזכות אבות שלא תהיה כלי' ח"ו. אולם מקדש שני שלא פגמו באמונה, ולא חרב אלא מפני שנאת חינם, שהשורש הוא מדות רעות, והעונש לא הי' באופן של הסתר, אלא מדה כנגד מדה, שגלוי וברור להאדם על מה הוא מוכה ונענש. ובעונש שמרגישים את "יככה" ה', זהו התנחומין שמביא לידי תשובה, והתשובה היא רפואה לכל מכה.

דרך צדיקים

ויאמר ישראל אל יוסף, ראה פניך לא פיללתי והנה הראה אותי אלקים גם את זרעך (בראשית מח, יא).

וברש"י שם: לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד. והרשב"ם ואבן.עזרא פירשו שהוא לשון דין, כמו: ונתן בפלילים (שמות כא, כב) וגבי פנחס: ויעמוד פנחס ויפלל (תהלים קו, ל) ופירשו הם: לא דנתי בלבי לחשוב כזאת.

מה עצומה היתה התמימות ומה רב היה האמון של האבות הקדושים להשי"ת, שהצדיקו את הדין על עצמם תמיד שד' אמת ומשפטו אמת ואין להרהר אחריו.

כידוע, כל בית ישראל צריך היה להיבנות מרחל, שהיא היתה עקרת הבית ותקות העתיד של העם היתה ביוסף, ואי אפשר להינצל מעשו אלא על ידי יוסף, כאמור: (עובדי' י, ח) ובית יוסף להבה. ורק לאחר שנולד יוסף אמר יעקב ללבן שלחני ואלכה אל מקומי וארצי, את יוסף חיבב יעקב מכל בניו, תורתו וחכמתו שרכש לו בבית שם ועבר, מסר לו, כי בן זקונים הוא לו.

והבן היקר הזה נטרף ואיננו ללא תקוה, נאבד מקור הדעת ונאבד הבטחון ליעקב כי ינצל מדינה של גהינום, כי כן הורונו חז"ל, שהיתה לו מסורת מפי הגבורה, שאם לא ימות אחד מבניו בחייו מובטח לו שאיננו רואה פני גיהנם (רש"י שם לז, לה).

כל ימיו של יעקב עברו בנסיונות מרים, שנאתו של עשו, שנאת מות, באה משום שיעקב מסר נפשו בעבודת ד' שרשע זה לא יזכה לעבוד עבודה. התגורר אצל לבן שנים רבות, במקור השקר והמרמה, ויצא ממנו שלם בתורתו ששמר שם תרי"ג מצוות. זכה למדת האמת,

כאמור: (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב, ואמרו חז"ל (מד"ר וישב) לא שלותי מעשו, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז, בא עלי רוגזו של יוסף.

והנה מענישים אותו, את יעקב, מפני מה, איזו תביעה יש נגדו עד שמגיע לו עונש חמור כזה?

וכאן גדולתם של האבות הקדושים, שכאשר צדקו את דין עצמם, לא מצאו שהם זכאים לחלוטין ועל פי דין צריך יוסף לחזור בריא ושלם לאביו, אלא יעקב לא דן בלבו שיזכה לראות עוד את פני יוסף, ורק בחסדי ד' כי גברו עלי זכיתי לראות גם את זרעך.

וכזאת מצינו אצל האמהות הקדושות כשרחל טענה ליעקב הבה לי בנים ופירש"י שבקשה שיתפלל עליה, ומפני מה אמרה בלשון "הבה" מפני שהיתה בטוחה בתפילתו של אותו צדיק. שאם רק יבקש אז לא ימנע ה' מאתה פרי בטן וכמו שהועילה תפילתו של אברהם ויצחק כן תועיל תפילתך כי ידעה גודל מעלתו של בחיר האבות. אך יעקב השיב לה התחת אלוקים אני אשר מנע ממך פרי בטן, וח"ו שרצה להקניטה בזה רק צוה אותה ואמר שלא יועיל תפילתו אא"כ תתפלל בעצמה ולכן הרבתה כ"כ בתפילה והעתירה הרבה עד ששמע ה' את תפילתה, וקראה אותו נפתלי ופרש"י הרבתי בתפילה ונתעקשתי עד ששמע ה' את תפילתי.

וחז"ל האירו עינינו באמרם הקב"ה מתאווה לתפילתן של צדיקים מזה שמצינו שדוקא האמהות היו עקרות, מפני שהאדם צריך לדעת ולהרגיש שהכל ניתן לו מאת ה', ולא שדרך העולם כן, שיש טבעיות להאדם שיש לו בנים. רק צריכין לדעת ולהרגיש שהכל הוא דין שמים. ויש להיות ראוי לכך ע"י עבודת ה' ומילוי רצונו בשלמות וזה ענין התפילה שמבקשים מאת ה' שיתן, ומודים על שנתן מתנת חינם. כי טבע האדם בעת שיש לו הוא מתגאה ונכשל בכוחי ועוצם ידי, ורם לבבך וכו', ובעת שלוקחין ממנו יש לו טענות ותביעות. אולם האמהות הקדושות ידעו שיש עליהם דין ויצאו חייבות בדין. ומפני זה בלידת דן קראה שמו דן, ועיין ברש"י דנני חייבני וזיכני, [וזה לשון המדרש, דנני

וחייבני דנני וזכנין]. ולא עוד אלא גם כששמע ה' את תפילתה לא שכחה את העבר שהיתה חייבת בדין וקראה שמו על ענין דין שמים שהיה לה.

וזהו יסוד עבודת האדם, לקבוע בלבו כי הוא עומד תדיר בפיקוח של דין שמים, ומי שנמצא בדרגא גבוהה זו, הוא זוכה לדיני שמים בכל רגע ועל כל מעשה, כמאמרם ז"ל (ר"ה טז.) אדם נידון בר"ה, אדם נידון בכל יום, כמ"ש (איוב ז, יח) ותפקדנו לבקרים, אדם נידון כל שעה כמ"ש (שם) ולרגעים תבחננו. כי יש שמניחים אנשים להסתובב בעולם כל ימי חייהם ואין עושים עמהם דין, כמאמרם ז"ל: (שם) מאריך אפי' וגבי דילי', אולם הזוכה להתבונן ולהרהר ולהתקרב אל ד', הוא מרגיש את חובתו יום־יום, ואישים גדולים מרגישים חובתם כל שעה ואפילו כל רגע, ומספרים על הגר"א ז"ל שהיה מתודה על כל רגע שביטל מהתורה.

זהו פירוש דבריהם: אדם נידון בכל שעה.

ואמרו: (ספרי עקב) ואבדתם מהרה. (דברים יא, יז) לא כדור המבול שנתתי להם ארכה וכדור הפלגה וכאנשי סדום, מפני שהם לא הכירו את גודל ד', אין הם בעלי מחשבה ואין תביעה נגדם, והארכה שניתנה להם היא רק כדי שתתמלא סאתם ולא תשאר דרך אחרת מאשר להחריבם, וזה שאמרו: מאריך אפי' וגבי דילי'. משא"כ כשהמדובר בבעלי דעת, שבח הוא בשבילם והצלחה גדולה שמיד עם התחלת "וסרתם" בא העונש של "ואבדתם מהרה", כדי שירגישו בחטא ויתקנו אותו מיד, כי אצל הגדולים רואים בחוש את ה"במידה שאדם מודד מודדים לו", כי זהו הצדק האלוקי והכרה זו היא ההכרה האמיתית בגדלות ד'. ככתוב (שמות יח, יא) עתה ידעתי כי גדול ד' מכל האלוקים, כי בדבר אשר זדו עליהם. ופרש"י בקדרה שבישלו בה נתבשלו. זוהי ההשגחה הפרטית והגמול לפי מעשה בני אדם במדה שאדם מודד וכו'. וכמו שאמרו (ברכות ה:) פוק עיין במילך, במעשה דחמרא דרב הונא.

עבודת התיקון

אמרו חז"ל (במדרש רבה פ' בראשית) א"ר אחא בשעה שבא הקב"ה לבראות את האדם נמלך במלאכי השרת אמר להן נעשה אדם, אמרו לו אדם זה מה טיבו, אמר להן חכמתו מרובה משלכם, לכולם קרא שמות, ולעצמו קרא אדם, היינו שמבין את מטרתו, כי מכיר את מעלתו ורעתו, ויודע שתכלית יצירתו לתקן את הרע שבו, והראיה שלעצמו קרא אדם כי מהאדמה נוצר, ויש לו טבע שצריך לתקנה, ומעלת נשמתו לא מחפה על חסרונו ופחיתות מדותיו.

מספרים על החסיד הגר"י מסאלאנט זצ"ל שנתקרב אליו אחד מגדולי ישראל ר' יעקב חריף שמו, וכששאלו אותו מה הוא הדבר שנמשך אחריו ואחר לימוד המוסר, באמצע ימיו, ומה הי' חסר לו מקודם, הלא גאון וירא שמים גדול הי', כפי שצריך להיות מגיד מישרים בווילנא בימים ההם, ענה על זה, כי נפגש פעם עם ר' ישראל, והוא סיפר לו המעשה דלהלן, בעת שאמר שיעורים בווילנא, וגם הגאון ר' מרדכי מלצר ז"ל אמר באותה זמן, שיעורים בביהמ"ד אחר, ומתלמידיו של הגרמ"מ באו לשיעוריו לקפחו בהלכה, ואחד שאל לר' ישראל קושיא על דבריו, והשיב לו כי הצדק אתו והפסיק את השיעור וירד מהבימה. והמשיך לספר, כי בעת ששאלו, היה לו תירוץ על שלשה אופנים וידעתי שלא יהי' לו במה להשיבני, אבל ידעתי שהצדק אתו, ולכן הודיתי, הגם שהיה מזה הפסד להתפשטות המוסר — בימים ההם שלא נתפעלו מנקיון המדות עוד סיפר כי מתחילה חשב לאמר לו השלשה תירוצים, ואחר כך להודות, אך החלטתי בדעתי שאין זה נקרא מודה על האמת. וגם, מי יודע אם אז תהא ביכלתי להודות על האמת, ואז אעשה כל האמצעים שלא ינצחני. כן סיפר, כי הרגיש בתחילה אי רצון להודות על האמת, והכה בידו על רגלו ואמר לעצמו, "ישראל ישראל הלא אתה לומד מוסר מפני מה אין אתה מודה על האמת", והלכתי

מהבימה ונצחתי את עצמי. ומזה המעשה נתרגשתי ונהפכתי לאיש אחר.

מה ראה במעשה זה, ומה למד מזה. לא ראה את המעלה בר׳ ישראל, אלא בדרכו, לא ראה שר״י יכול להודות על האמת ומזה התפעל, אלא ראה, שבעת שטבעו קשה לו להמשך אחר האמת, האמת מושך אותו בע״כ, ובמה, בכח התביעה, ובמה קנה כח זה, בדרך של לימוד המוסר בהתפעלות. אם היו רואים את ר׳ ישראל בעת ההכאה על השוק, מה היו אומרים כמו שהיו אומרים על כל אנשי הרוח, ״אויל הנביא משוגע איש הרוח״ וכמו שבאמת אמרו עליו, בעיר קוונא, בעת שהתחיל ללמוד מוסר בבית המוסר, והי׳ צועק לעצמו, ״ישראל ישראל למה אתה פוסח על שתי הסעיפים״. מה אמרו אנשי העיר, רוח תפסיה להההוא גברא. ומפני מה, מפני שאנשי העולם אינם מבינים תביעת האדם את עצמו, ותיקונו. כל בני האדם משבחים את אנשי המעלות ובעל מדות ישרות, אבל לא למי שעובדים, ומייגעים את עצמם על התיקון.

ואמרו על זה משל נאה, אם היה האדם רואה את התבשיל בעת הבישול וההכנה, איש מפונק לא הי׳ אוכל אותו, ואח״כ עולה על שולחן מלכים, כן האדם המתקן את נפשו.

★

ועד כמה רצונותיו של האדם ומדותיו, מפסידות את האמונה, אנו רואים מחמא המרגלים, אשר התורה מעידה עליהם שהיו אנשים גדולים — קריאי מועד אנשי שם, וראו בחוש יכולת ה׳ והשגחתו. קריעת ים סוף וירידת המן, וכל הניסים התמידיים. ואעפ״כ היו יכולים להוציא מפיהם ״כי חזק הוא ממנו״ אשר הוא ח״ו כפירה ביכולת ה׳. ועיין בהרמב״ן ז״ל שהמרגלים אמרו שאין אנחנו ראויים לניסים, אשר גם זה לפלא בעת שכל חייהם היו בניסים גלויים. אלא רואים מזה, שהרצון של הנשיאות והפחד פן יפסידו זאת, הוליכתם שולל גם עד אבדון האמונה ובטחונו בו. ולוא היו יכולים להפקיר הנשיאות ולעמוד על מדרגת הבטחון כי ״בשמך יקראוך״... היו רואים גם כן שראוים הם

לנסים ושעלה יעלו לרשת את הארץ, אבל כלב שהרגיש את נטייתו הלך על קברי אבות וטהר את לבו (גערסין קברים אויף מדות) כמאמר הכתוב "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי" כי גם לכלב היתה רוח אחרת, אך הפקירה והסירה מלבו ומילא את לבבו אחרי ה', [ועיין בפירוש ה"אור החיים"] ואז הרגיש גם כן שראוים לנסים, וכי יכול נוכל וירשנו את הארץ".

וכשנתבונן עוד בדבר נראה שגם מי שהי' נמצא זמן רב בביתו של אלישע הנביא ע"ה ושמש אותו תמיד וראה בעיניו תהלוכותיו ואופני חייו, המשתלשלים תמיד בדרך ה' במדרגת הנבואה, וראה הנסים התמידיים המצויים שם תמיד. מ"מ אם עדיין לא תיקן המדה הרעה של חמדת הממון לא הועילו אותו כל הראייות שראה וכל המופתים שעברו נגד פניו, ולא לבד שלא למד מדרכי הנביא לבטל רצון עצמו, במקום שיולד מזה קדוש השם אלא עוד עשה להיפוך, כשבא נעמן שר צבא מלך ארם, ורפא אותו הנביא מצרעתו ורצה נעמן לתת מתנה גדולה וכתיב ויפצר בו וכתיב וימאן למען ידע כי יש נביא בישראל, והי' צריך הענין לפעול עליו הרושם העז להגביר תועלת הרוח על תועלת החומר. וכתיב ורדף אחר נעמן ויקח ממנו ועשה היפוך מדעת הנביא, ורץ לזכות באותן הדברים מה שהנביא הפקירן. ובזה מיעט הרושם של קה"ש על נעמן. כטבע הרוחניות שנוטלין מחירם גשמיות אז הרוחניות נתקרר. ואנו רואים מזה שלא לבד שלא התלמד מאותו ענין על ענין אחר, אלא שגם באותו ענין גופא שראה בחוש סרבנותו של הנביא והפקירותו בביטול גמור. וע"כ אמרו חז"ל אין הקב"ה חפץ בקילוסו של אדם רשע, דכתיב ויהי מספר למלך ישראל ואמר אחד הנה האשה אשר החי' אלישע וגו'. רבנן אמרי אפילו מסוף העולם ועד סופו הסיטה הקב"ה כדי שלא יספר אותו רשע בקילוסו של הקב"ה, עכ"ל, כי לא די שלא שב סיפורו לחזק האמונה אצל שומעיו רק להיפוך ח"ו, שיטילו ספק בסיפורו אם ראה כזאת. שממה נפשך אם ראה נסים כאלה מדוע לא החליף דרכו הרעה. כי טבע בני אדם נדמה להם תמיד שאם היו רואים כאלה היו מחליפים דרכם מן הקצה אל הקצה. כי אין אדם מודה על קשיות עורף שלו. ולכן יחשידו אותו בסיפוריו הנפלאים. בראותם

שהוא איש שרוח הנגיעה דובר בו וחמדת הבצע נודף ממנו. ועל כל סיפוריו ישקיפו בעין של חשד. ומפני זה אין הקב"ה חפץ בקילוסו של רשע. ומזה לנו הערה גדולה למה שאמר הגר"א ז"ל כי כל עבודת ה' תלוי בתיקון המדות ואמר עיקר חיות האדם בשבירת המדות ואם לאו למה לי חיים.

קבלות, ופרטי העבודה.
משנות בחרותו

תפילה. מוסר. זהירות.

א. קודם כל תפלה, לשהות חמישה רגעים, להתבוננות.
ב. לעמול על התפילות שיהיו בהשתפכות הנפש.
ג. לפתח בעת התפילה והמוסר, הרגש הכניעה מדברי התורה.
ד. ללמוד מוסר, כל יום, שעה אחת. חוץ ממוסר כללי.
ה. שלא להכשל בהסתכלות, במתכוון.
ו. להשמר ולהסיח הדעת, ממחשבות שיכולים להביא להרהור.
ז. שלא להסתכל במראה.
ח. שלא לתקן מלבושי לעת הליכה לרחוב.
ט. שלא להתממה במקום הנסיון.
י. שלא להסתכל במכוון, בכל מיני יופי של אדם.

סדרי הלימוד.

א. חזרת הלימוד לא פחות מד' פעמים, שני פעמים, מיד, ופעם הג' למחר, וחזרה רביעית אחר כל פרק.
ב. כל מאמר יסודר במחשבה עמוקה, לא לומר מאמר אחר, עד שאכתוב המאמר הקודם, וכן לא לחדש, אלא אחר כתיבת החידוש הקודם.
ג. לכתוב בכל יום הערות בבירורי מקראות תנ"ך עפ"י חז"ל.
ד. ללמוד סדר "מועד" בע"ש ובש"ק, לא פחות מחמשה עשר שעות ביחד, בכל פרק ב' ענינים, בעיון.

בפרטי העבודה.

א. להיות נמצא כל היום במסירה לרצון ה', ולשקול כל מעשה באופן זה.
ב. לבקש בכל המחשבות את דרך ה"למעשה" שלהן.
ג. לעמול על בירורים בדרכי ה'.
ד. דיבורים הכרחיים בקוצר לשון.
ה. שלא יהיה שום זמן פנוי מעבודה.
ו. להיות כל היום בשמחה — כשיש לי האמת יש לי כל — ובמצב שאוכל לקבל כל אדם בסבר פנים יפות, וכפי מצבו.

אמת.

א. לפתח את מדת האמת, ולא לסבול מאמר ריק, בלא התבוננות, וכוונת הלב בתפילה וברכת המזון.

ב. לראות שהמאמר הנדבר בפי, יחייביני, ויכריח הנהגתי.
ג. בכל דיבור יהיו הלב והלשון תואמים, ולא יחלקו אחד על השני. ולא אהיה בדיבורי, מתגאה בעולם שאינו שלו.

נאווה וכבוד.

א. לעמול על מדת הגאווה, לפסלה ולגרשה במחשבות של תועבת ה'.
ב. בכל זמן שיורגש הגאווה בהגבהת הקול בעת המוסר ובשעת התפילה, לכבוש אותה, והמחשבות העמוקות וההרגשים החדים להביע בקול דממה דקה.
ג. שלא לנטות מהאמת ולהלכד בחניפה, מסיבת הכבוד.
ד. שלא להתראות, ושלא לדבר ממדות.
ה. להודות על האמת, ולומר טעיתי.
ו. לעמול שלא לשבוע רצון משבח בני אדם.
ז. להשמר מחסרון המדות שיכול לבא ע"י זיכוי הרבים, ובעיקר במדת הכבוד.

הצנע לכת.

א. להשריש את ההשתוקקות של חיי הצנע, א) לחשוב בזה ב) לעשות כל יום כמה פעולות בהצנע, ג) להשאיר בכל יום משמועותי ומחשבותי, שמיעה אחת לעצמי, ולא לאמרה זמן רב.

אונאת דברים.

העבודה היותר קשה הוא זהירות בדיבור, הדיבור יכול לחתך ולמרר לבו של חבירו, וביחוד בקרב משפחתו, באין הדברים המגבילים אותו, יכול בכל רגע למרר את חיי משפחתו, ולא ירגישו!

זריזות.

שלא לישון יותר משבע שעות בדקדוק, ולקום מיד, ובהקיצי חצי שעה קודם, מחויב אני לקום. ובכל היום — אם יש צורך — לא לסמוך ראשי, אלא על המשכב.

קביעת האמתיות בלב.

א. לנשק את המזוזה ג' פעמים ביום (בשמיעת האחדות, ועבדיו יושבין מבפנים).
ב. להניח תפילין בתפילת מנחה (שמיעת העבדות ואסירת החושים).
ג. לקרות ק"ש עם ותיקין ביום ג' ועש"ק (שמיעת יראוך עם שמש מבקשי פניך).
ד. ליתן צדקה ביום ג' קודם התפילה (שמיעת המאמר בצדק אחזה פניך).
ה. תשובה בכל לילה קודם השינה (האדם מת בכל יום).

ו. שלא לטעום קודם התפילה ביום ב' וה' בעת שאני חלש (שמיעה שלא להקדים עבודת עצמו).
ז. להרגיש בכל יום ענין התחדשות ונתינת התורה.
ח. להרגיש לאחרי הפסיעות כעבדא קמא מרא.
ט. לתקוע בלב תחית המתים.
י. לתקוע בלב את הכרת הטוב בעת ברכת המזון.
יא. בעת הליכה בחושך בערב להרגיש המאמר (צותו בבדידות ובכל מקום שהולך בעליו עמו).
יב. לקום ביום ג' בלילה חצי שעה (נפשי איויתך בלילה).

בעבודת הרבים.

א. שלא לחשוב מעניני הרבים עד המנחה.
ב. שלא לדאוג מחסרון של עניני הרבים אך לחשוב מהתיקון אם בידי לתקן.
ג. לקבוע עת מיוחד בכל יום לחשוב בעניני ושאלות החינוך.
ד. להרחיב המחשבה בהכרת בני אדם והשתלשלות מידותיהם ליתן לכל אחד דרך לפי חסרונו.
ה. להרגיל עצמי שלא להטיל אימה על שום בריה.
ו. להשמר מהתכבדות במקום שיוכל להיות גרמא לקלונו של חבירו.
ז. בעת תוכחת חסרון להשמר לומר דברים רכים ולא בדברים קשים.
ח. לומר ולברר הדבר ולהרחיבו ולהפשיט את האדם מהחסרון, להראות לו את הכף זכות שאני דן אותו, אבל הדבר מגונה מאוד, ואחר שידע גנות הדבר, נסתלק הכ"ז.
ט. גם לתלות החסרון בי, שהחינוך שלי אשם בדבר, וכמו שאמרו על אחד מהגדולים שהיה מסב תוכחתו על עצמו באמרו, העוולה הגדולה שאני מניחך בגנות הזה, וזו היא תרופה בזהירות הלבנת־פנים ותחבולה לקבלת המוסר.
י. להיות נמצא תחת רוח והרגש לתקן בנ"א וללמד דרך ה' לקטנים ממני וזה יביא לכמה יסודות א) ללמד תועים בינה וזה יסוד בהטבה לזכות בנ"א לחיי נצח ובתיקון הנפש וליתן לו חיים של אדם וחיים של מנוחה ב) לקנות בנפשי אהבה לה' ולדברו, בחפץ ההשתוקקות שיתפשט האמת בעולם ג) טבע האדם מה שמוכרח לו, הוא יכול, באמיצות ובעוז לדבר ולתבוע, ומה שמסופק בלב קשה לתבוע, ולכן הפעולות החיצוניות יעשו רושם על הפנימיות להעלותם.

לזכרון עולם

זקננו הרה"ח ר' **משה יעקב** ב"ר **יואל מאיר וינטרויב** ז"ל — נפטר כ"ג טבת

סבתנו מרת **חיה** ע"ה — נפטרה ט' מרחשון תש"א

חיים ב"ר משה יעקב — נפטר כ"ז תמוז תשכ"ח

ואשתו הילדה ב"ר יוסף — נפטרה ב' ניסן תש"ל

מאיר (עינב) ב"ר משה יעקב — נפטר ז' מנ"א תשמ"ג

ובנו הילד משה — נפטר ה' כסלו תשי"ד

חנה ב"ר משה יעקב

זכרונם לברכה

★

מרים ב"ר משה יעקב

ובעלה הרה"ג ר' **יוסף גליק** רבה דטעלעכאן

וילדיהם משה וחנה

הי"ד

★

זקננו הרה"ח ר' **שלמה** ב"ר **ליפא דב טלינגטור** ז"ל — נפטר י"ג שבט תשי"ז

סבתנו מרת **ציפורה** ע"ה ב"ר **משה** ז"ל — נפטרה כ"א אייר תשכ"א

שלום ב"ר שלמה — נפטר כ"ז שבט תשמ"ח

★

הבחור המופלג בתורה וירא"ש מאיר ז"ל בן הגרש"י קרליץ שליט"א

נפטר י"ד אלול תש"מ

ת. נ. צ. ב. ה.